

Archeologische opgraving Gent, Sint-Margrietstraat “De Mozaïek”

Titel

*Archeologische opgraving
Gent, Sint-Margrietstraat, "De Mozaïek"*

Auteurs

*Niels Janssens & Margot Vander Cruyssen
met bijdragen van Olivier van Remoorter, Nick Krekelbergh, Sarah Schellens*

Opdrachtgever

Hertsens nv.

Projectnummer

2013-094

Plaats en datum

Gent, juni 2015

Reeks en nummer

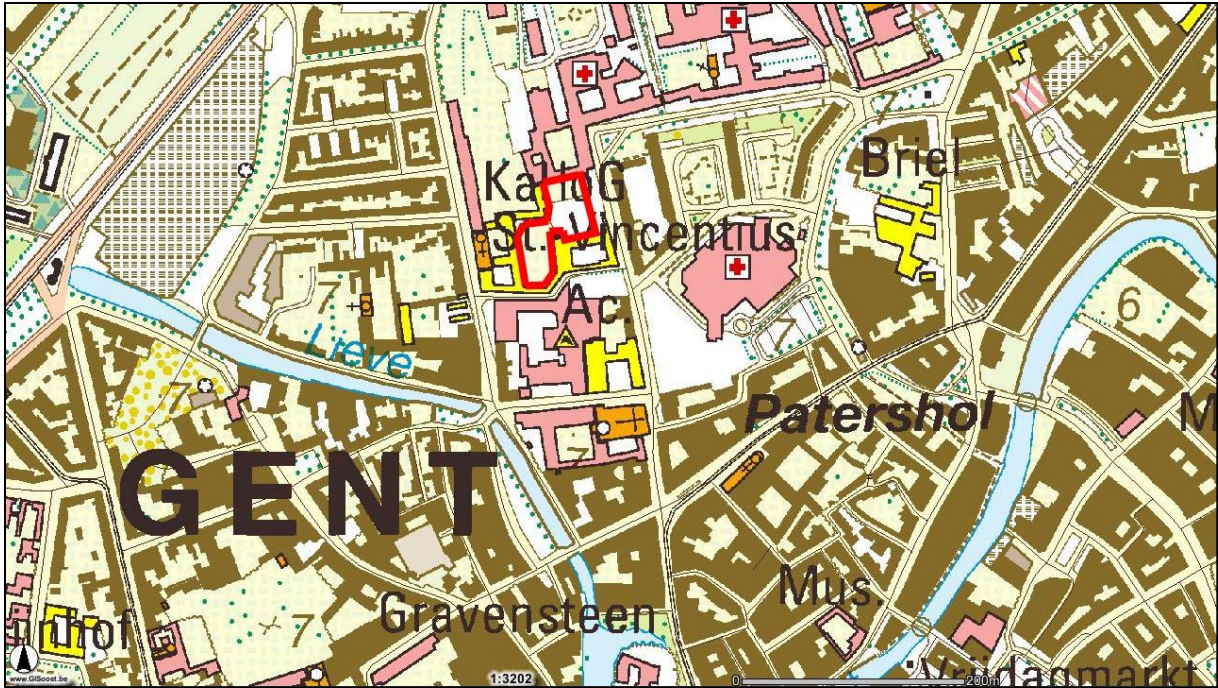
*BAAC Vlaanderen Rapport 96
ISSN 2033 - 6898*

Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

Technische fiche

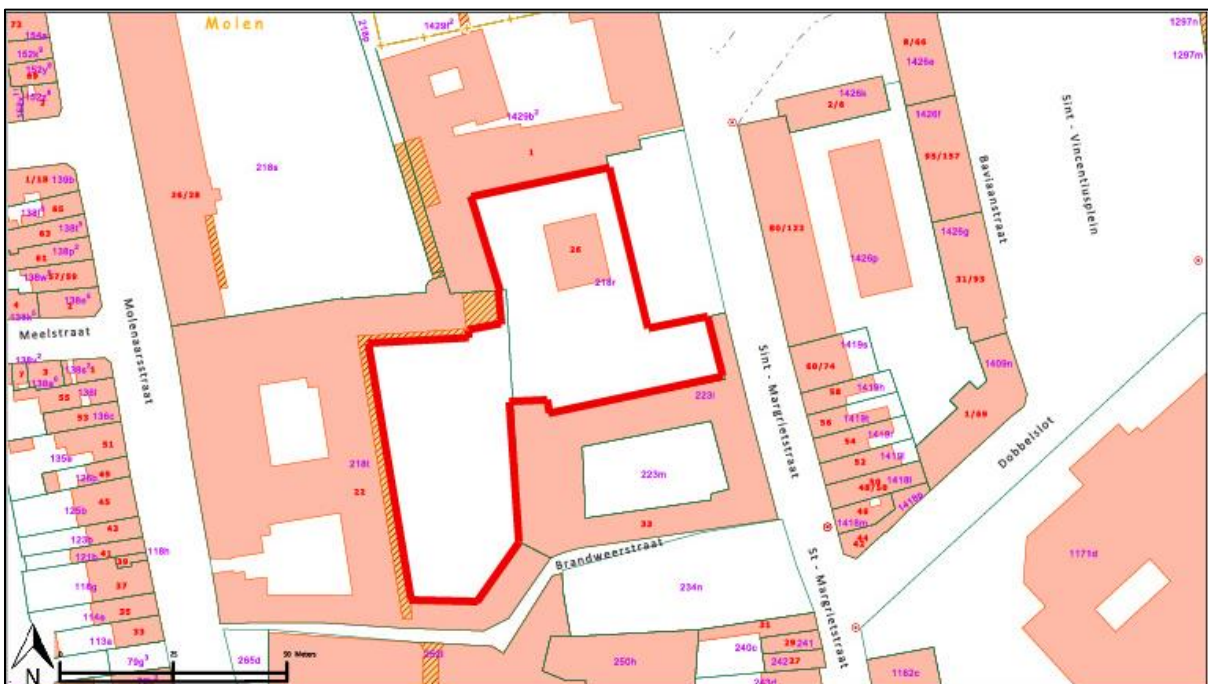
Naam site: Gent, Sint-Margrietstraat
Ligging: Sint-Margrietstraat 33, Gent
Provincie Oost-Vlaanderen

Topografische kaart:

Kadaster: Afdeling 1, sectie A

Percelen: 218R, 223M

Coördinaten: X= 104501.497 Y= 194757.608 (NO van het terrein)
X= 104452.534 Y= 194719.320 (NW van het terrein)
X= 104534.560 Y= 194713.101 (ZO van het terrein)
X= 104461.219 Y= 194662.964 (ZW van het terrein)

Opdrachtgever: Vrije Basisschool De Mozaïek

Uitvoerder: BAAC Vlaanderen bvba

Onderzoek: Archeologische opgraving

Projectcode: 2013-094

Vergunningsnummer: 2013/179

Naam aanvrager: Jeroen Vanden Borre

Terreinwerk: Niels Janssens, Sarah Schellens, David Demoen, Stefanie Sadones, Margot Vander Cruyssen

Projectleiding: Niels Janssens

Verwerking: Niels Janssens, Sarah Schellens, Margot Vander Cruyssen, Nick Krekelbergh

Wetenschappelijke begeleiding: N.v.t.

Trajectbegeleiding: Geert Vermeiren (Stad Gent, dienst Stadsarcheologie en stadsarchief)

Specialistisch onderzoek: Niet van toepassing

Bewaarplaats archief: BAAC bvba

Grootte projectgebied: 2975 m²

Grootte onderzochte oppervlakte: 2975 m²

Termijn: Veldwerk: 8 dagen
Uitwerking: 27 dagen

Reden van de ingreep: De opdrachtgever plant verbouwingwerken aan een schoolgebouw en het plaatsen van ondergrondse afvoer, waterputten, opslagtanks en een liftkoker.

Bijzonder voorwaarden: Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed

Archeologische verwachting: Het plangebied is gelegen in de historische binnenstad van Gent. In een aanpalend terrein (kadasterperceel 218R), heeft BAAC in 2012 een archeologisch onderzoek uitgevoerd waaruit bleek dat ondiep archeologische resten aanwezig waren. Het ging om bewoningssporen uit de late middeleeuwen. Diezelfde sporen kunnen doorlopen tot in het nieuwe onderzoeksgebied.

Op basis van historisch kaartmateriaal is het onderzoeksgebied te situeren in de tuinzone van vroegere bewoning.

Wetenschappelijke vraagstelling:

Het doel van deze archeologische begeleiding / opgraving is een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- *Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?*
- *Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?*
- *Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?*
- *Zijn er bewoningsporen en -structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?*
- *Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?*
- *Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de eventuele bewoners gedurende hun gebruikperiode?*
- *Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?*
- *Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?*
- *Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?*
- *Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/ stadsontwikkeling van Gent?*

Resultaten:

Er werden sporen uit de 13de eeuw tot en met de 21ste eeuw gevonden. Zowel greppels, kuilen als resten die in verband kunnen worden gebracht met het augustijnenvaardeken werden aangetroffen konden in de vroegste periode (13de-14de eeuw) gedateerd worden. Uit de 15de-16de eeuw konden enkele ophogingspakketten herkend worden. Een kuil, een vloertje, enkele ophogingslagen en vermoedelijk enkele muren konden in de 17de -18de eeuw gedateerd worden. Ook uit de 19de konden enkele muren en een vloer herkend worden. Ook meer recente structuren (voornamelijk voor afwatering) werden herkend.

Inhoud

1.	Inleiding.....	1
1.1.	Algemeen.....	1
1.2.	Doel van het onderzoek.....	2
1.3.	Opzet van het rapport.....	2
2.	Methode.....	3
3.	Bodemkundige en archeologische gegevens (door N. Krekelbergh).....	5
3.1.	Bodemkunde en geomorfologie.....	5
3.1.1.	Bodemkundige gegevens.....	5
3.1.2.	Geologie en geomorfologie.....	6
3.2.	Beknopte historiek en archeologische gegevens.....	11
3.2.1.	Historische achtergrond plangebied.....	11
3.2.2.	Cartografische gegevens.....	17
3.2.3.	Archeologische gegevens.....	24
3.2.4.	Archeologisch verwachting.....	26
4.	Archeologisch onderzoek.....	28
4.1.	Bodemopbouw (N. Krekelbergh & N. Janssens).....	30
4.1.1.	Westelijk deel.....	30
4.1.2.	Oostelijk deel.....	31
4.2.	Het Augustijnenvaardeken.....	34
4.3.	Sporen en structuren.....	37
4.3.1.	Ten westen van het vaardeken.....	37
4.4.	Fase 1B – Ten oosten van de Augustijnenvaart.....	42
4.4.1.	Werkput 2 – Put B.....	42
4.4.2.	Werkput 3 – Put D.....	43
5.	Vondstmateriaal.....	50
5.1.	Aardewerk (door O. Van Remoorter).....	50
5.2.	Leer (door S. Schellens).....	55
5.2.1.	Wol kaarden in historisch perspectief.....	59
5.2.2.	Relatie vondsten spoor 28.....	60
5.3.	Houten vondsten.....	61
5.4.	Botmateriaal.....	62
6.	Conclusie.....	63
6.1.	Vroegste fase (13 ^{de} -14 ^{de} eeuw).....	63
6.2.	15 ^{de} -16 ^{de} eeuw.....	64
6.3.	17 ^{de} -18 ^{de} eeuw.....	64
6.4.	19 ^{de} eeuw.....	64

6.5.	Recente structuren	65
7.	Beantwoording onderzoeksvragen	66
8.	Samenvatting	69
9.	Bibliografie	70
10.	Lijst met figuren	73
11.	Bijlagen	75
11.1.	Lijsten	75
11.1.1.	Sporenljst	75
11.1.2.	Lijst vondsten	75
11.1.3.	Fotolijst	75
11.1.4.	Lijst tekenvellen	75
11.1.5.	Lijst profielen.....	75
11.1.6.	Lijst monsters.....	75
11.2.	Kaartmateriaal	75
11.2.1.	Overzichtskaart put D, vlak 2.....	75
11.2.2.	Overzichtskaart put D, vlak 3.....	75
11.3.	Digitale versie rapport, bijlagen en fotomateriaal	75

1. Inleiding

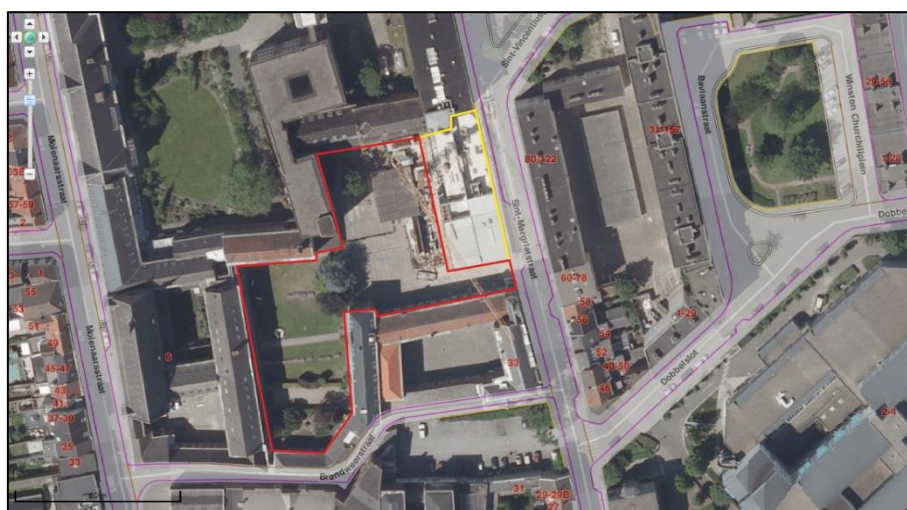
1.1. Algemeen

In opdracht van *Hertsens nv.* heeft BAAC Vlaanderen bvba een archeologische opgraving uitgevoerd op een terrein in de Sint-Margrietstraat te Gent (Oost-Vlaanderen). Op de betreffende locatie plant de opdrachtgever een heraanleg van de bestaande speelplaats, waarbij ook de plaatsing van enkele bufferbekkens en septische putten is voorzien. Al deze werken gaan uiteraard gepaard met ingrepen in de bodem, waardoor het bodemarchief sterk verstoord wordt.

Het onderzoeksgebied, 2975m² groot, werd in een eerste fase afgegraven tot op ongeveer 50cm onder het bestaande niveau, voor de heraanleg van het schoolplein. Bij de plaatsing van de waterbufferbekkens diende tot op 150cm onder het bestaande niveau afgegraven te worden en bij de septische putten tot op 300cm.

Gezien de grootte en ligging van het plangebied en de aard van de geplande ingrepen was de kans dat archeologische monumenten vernietigd werden reëel. Tevens werd reeds net ten oosten van dit onderzoeksgebied een zeer gelijkaardig onderzoek uitgevoerd¹, waar toen verschillende archeologische resten aan het licht kwamen.

Om deze redenen heeft de stad Gent een archeologische opgraving opgelegd op het te ontwikkelen terrein (Figuur 1).

Figuur 1: Orthofoto plangebied van 2012 (rood: onderzoeksgebied, Geel: vorig onderzoek)²

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met de stad Gent, dienst stadsarcheologie en stadsarchief, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werkzaamheden op het terrein. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Aangezien behoud *in situ* niet mogelijk was, is gekozen voor een archeologische opgraving.

Het onderzoek werd uitgevoerd in twee fasen. De eerste fase vond plaats op 27 en 28 mei 2013, de tweede fase tussen 10 oktober en 15 oktober 2013. Projectverantwoordelijke was Niels Janssens.

¹ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

² AGIV 2013a

Robrecht Vanoverbeke, Sarah Schellens, David Demoen, Stefanie Sadones en Margot Vander Cruyssen werkten mee aan het onderzoek.

Contactpersonen bij de stad Gent, dienst stadsarcheologie en stadsarchief, waren Geert Vermeiren en Gunter Stoops. Bij de opdrachtgever (Hertsens nv.) was dit Christophe Hertsens.

1.2. **Doel van het onderzoek**

In het kader van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag, heeft de stad Gent, Dienst Stadsarcheologie en stadsarchief geadviseerd om een archeologische opgraving te laten uitvoeren, voorafgaand aan de bouwwerken.

Het doel van deze archeologische opgraving is een archeologische evaluatie van het terrein, waarbij volgende onderzoeksvragen moeten beantwoord worden:

- *Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?*
- *Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?*
- *Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?*
- *Zijn er bewoningssporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?*
- *Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?*
- *Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de eventuele bewoners gedurende hun gebruiksperiode?*
- *Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?*
- *Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?*
- *Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?*
- *Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/ stadsontwikkeling van Gent?*

1.3. **Opzet van het rapport**

Na dit inleidende hoofdstuk wordt de toegepaste methode toegelicht. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de bekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving. Daarna worden de resultaten van de archeologische opgraving gepresenteerd. Hieruit volgt een synthese van de resultaten.

2. Methode

De volledige oppervlakte van het onderzoeksgebied, 2975m², werd archeologisch onderzocht. Deze opgraving gebeurde in twee fasen, namelijk fase 1A en fase 1B. De eerste fase vond plaats op 27 en 28 mei 2013 en omvatte de aanleg op het eerste niveau (50cm onder bestaande niveau) van gans het terrein behorende tot fase 1A (werkput 1), alsook het noordelijke deel van fase 1B (werkput 2). Ook werden twee putten voor waterbekkens uitgegraven (Figuur 2 – putten A en B) en een put voor septische tanks (Figuur 2 – put C). Een kleinere put binnen het gebied van fase 1A kon, doordat hij reeds geplaatst werd, niet onderzocht worden.

De tweede fase vond plaats tussen 10 en 15 oktober 2013 en omvatte de aanleg van het zuidelijke deel van fase 1B (werkput 3). Ook hier werd een diepere werkput aangelegd voor het plaatsen van septische putten (put D).

Figuur 2: Plangebied met uitgevoerde graafwerken

De afgraving gebeurde met behulp van een kraan met gladde graafbak (bakkbreedtes van 1,80m en 0,9m). De opgelegde opgravingsvlakken werden niet betreden met de kraan en/of ander zwaar materieel. Indien meerdere vlakken werden aangelegd, werd het bovenliggende vlak steeds volledig afgewerkt vooraleer verdiept werd. Stenen structuren werden niet uitgedoken tenzij dit noodzakelijk was voor het verder onderzoek.

Alle archeologische sporen werden volledig vrij gelegd, opgekuist, ingetekend door middel van een Robotic Total Station (RTS) en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen en foto's. Sporen waarbij dit kon (grondsporen), werden gecoupeerd en deze coupe werd gefotografeerd en manueel getekend op schaal 1:20. Vondsten uit de coupes werden stratigrafisch ingezameld en met hun vondstnummer op plan gezet. Van sporen/pakketten met een interessante vulling werden bodemonsters genomen voor verdere analyse.

Aangetroffen muren werden in detail gedocumenteerd, in functie van de identificatie van fundering en opgaand muurwerk, bouwnaden en dergelijke meer. Baksteenformaten werden genoteerd (lengte x breedte x dikte).

In elke zone werden putwandprofielen gedocumenteerd om zo een verticale situering van de archeologische resten te verkrijgen. Deze profielen werden aangelegd met in achtname van de

veiligheid van de leden van het veldteam. De profielen werden gefotografeerd, beschreven en getekend op schaal 1:20.

Alle aangetroffen vondsten werden per context verzameld en gelabeld. Vondsten die nat diende bewaard te worden (leder, hout) zijn dan ook zo bewaard.

Met behulp van een metaaldetector, met metaalsoortuitlezing, werden de vlakken op metaalvondsten gescreend. Sporen waar de metaaldetector een signaal gaf, werden aangeduid op de sporenlijst, met een vondstnummer en de code *Md*.

3. Bodemkundige en archeologische gegevens

(door N. Krekelbergh)

3.1. Bodemkunde en geomorfologie

Het plangebied is gelegen in de nabijheid van de samenvloeiing van de rivieren de Leie en de Schelde, in de Vlaamse Vallei. Dit is een depressie (in feite een complex van deels bedolven thalwegen) die door fluviaatiele processen is uitgeschuurd vanaf het Midden-Cromerien en in de loop van het Weichselien opgevuld is geraakt. De dikte van dit opvulpakket kan tot 25 m bedragen. In het Laat-Pleistoceen (130.000-11.650 BP) werd de Vlaamse Vallei in haar definitieve vorm uitgeschuurd. Het diepste punt van deze uitschuring werd bereikt op de overgang van het Eemien (130.000-117.000 BP) naar het Weichselien (117.000 BP-11.650 BP). In deze periode waren de Leie en de Schelde meanderende rivieren met een sterk veranderende loop. In het Weichselien werd het klimaat kouder en verkregen de rivieren als gevolg hiervan een vlechtend geulenpatroon.

Tijdens de lente werd door het smeltwater zand en leem afgezet over de ganse breedte van de vallei (fluvioperiglaciale afzettingen). Tijdens de daaropvolgende zomer nam het debiet af en trok het water zich terug naar het hoofdstroomgebied. In de actieve geulen werd nog steeds zand afgezet, terwijl in de depressies in de valleivlakte leem sedimenteerde. Tijdens het Laatglaciaal (de laatste fase van het Weichselien, 14.640-11.650 BP) en in het Holoceen (11.650 BP tot nu) verbeterde het klimaat opnieuw en verkregen de Leie en Schelde opnieuw een meanderend patroon. Het huidige oppervlak valt dan ook grotendeels samen met dat van de laatste fluvioperiglaciale afzettingen uit het Weichseliaan. De rivieren sneden zich vanop dat niveau in, waardoor een laagterras ontstond. Later werden deze Vroeg-Holocene dalen weer gedeeltelijk opgevuld met alluviale afzettingen.

De topografie van de Vlaamse Vallei wordt deels bepaald door tertiaire getuigenheuvels die in de ondergrond aanwezig zijn. Tevens komt op het laagterras een microreliëf voor, dat is gevormd door eolische dekzanden en boreale stuifzandduinen. Maar daarnaast zijn lokaal ook niet-geërodeerde restanten van de verwilderde fluvioperiglaciale, pre-holocene dalbodem aanwezig in de vorm van donken. Het laagterras wordt ontwaterd door een complex van beekjes waarvan het grootste deel afwatert in de richting van de Leie of de Schelde³.

3.1.1. Bodemkundige gegevens

In bodemkundig opzicht ligt het plangebied in de Associatie van het Vlaams Zandgebied. Deze associatie omvat grote delen van de provincies Oost- en West-Vlaanderen. Het gaat om een vlak gebied met hoogtes tussen de 5 en 20 m +TAW. Er is sprake van een zeker microreliëf, waarbij de hoogteverschillen zelden boven de 2 m uitstijgen, behalve ten noorden van de Demer en Dijle waar het microreliëf meer uitgesproken is (hoogteverschillen tot 5 m). Over het algemeen domineren hier matig droge tot matig natte zandgronden met duidelijke of verbrokkelde humus- of/ en ijzer-B-horizont (Zcg, Zdg, Zch, Zdh), matig natte tot natte lemig-zandgronden met verbrokkelde humus- of/ en ijzer-B-horizont (Sdh, Seh) of met verwerings-B-horizont (Sdb, Seb), en tot slot zand- en lemig-zandgronden met dikke antropogene humus-A-horizont, de zgn. plaggengronden (Z.m, S.m). Het bodemgebruik wordt gekenmerkt door akker- en weiland met relatief drogere zones die bestaan uit akkers (de zgn. "kouters) en kleine naaldbossen (in mindere mate: loofbossen). De nattere gebieden bestaan vooral uit weiland of bossen met populieren, elzen en eiken. In de streek rond Gent komt ook vaak bloemeteelt voor⁴.

De bodemkundige gegevens voor het plangebied zelf zijn evenwel schaars, aangezien het midden in de bebouwde kom van Gent is gelegen. Op de bodemkaart van Vlaanderen is het dan ook gekarteerd als bebouwde zone (OB). Dit geldt ook voor de ruimere omgeving rond het plangebied (zie Figuur 3)⁵. Direct ten westen van de bebouwde kom van Gent is wel een duidelijke concentratie van kleiige bodems te zien (E- en U-bodems). Deze vallen samen met de alluviale vallei van de Leie. Ten noorden van de bebouwde kom zijn, ongeveer ter hoogte van het plangebied, enkele arealen met klei

³ De Moor *et al.*, 2000.

⁴ Ameryckx & Verheye, 2007.

⁵ DOV Vlaanderen, 2014a.

en veen te zien. Wanneer de lijn tussen beide zou geëxtrapoleerd worden, lijkt het er sterk op dat ook het plangebied binnen deze natte bodems met zware textuursoorten zou vallen, maar dat is dus niet met zekerheid te zeggen.

Figuur 3: Situering onderzoeksgebied (rode cirkel) op de bodemkaart⁶. Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Gent (code: OB, rood gearceerd) en is dus verder niet gekarteerd.

3.1.2. Geologie en geomorfologie

Inzake de geologische en geomorfologische gegevens zijn we voor het plangebied beter geïnformeerd. Volgens de tertiairgeologische kaart komen in de diepere ondergrond afzettingen van het Lid Van Vlierzele (GeVI) voor. Het Lid van Vlierzele maakt onderdeel uit van de Formatie van Gent. Het gaat hierbij om een in hoofdzaak mariene formatie uit het Onder-Eoceen. Deze bestaat uit zandige en kleiige sedimenten, die in het noorden van het land rusten op siltige kleien en naar onder toe overgaan in fijne zanden. De formatie dagzoomt in het centrum van de provincies Oost- en West-Vlaanderen, alsook in West-Brabant en de provincie Antwerpen⁷.

Het Lid Van Vlierzele bestaat over het algemeen uit groen tot grijsgroen fijn zand dat soms kleihoudend is, plaatselijk dunne zandsteenbankjes bevat en tevens glauconiet- en glimmerhoudend is⁸. Doordat zand het hoofdelement vormt, is het substraat in hydrogeologisch opzicht relatief goed doorlatend. De afzetting bevat over het algemeen weinig macrofossielen. Wel zijn regelmatig dunne zandbanken aanwezig, die uiteenvallen in dikke plakketten. De dikte van het pakket bedraagt ter hoogte van Gent zo'n 15-20 meter. Over het algemeen kunnen de afzettingen worden onderverdeeld in een sedimentaire groep met een meer zandig karakter (westelijke helft van het verspreidingsgebied) en een groep met een meer kleiig karakter (oostelijke helft van het verspreidingsgebied). Deze grens valt in belangrijke mate samen met het uitwigen van (of eventueel zelfs versmelten met) het onderliggende Lid van Pittem. De kleihoudende afzettingen van het Lid van Vlierzele, die bestaan uit kleihoudend zand, vallen op hun beurt uiteen in drie pakketten. Het bovenste pakket is homogeen zandig, het centrale kleihoudend en het onderste heterogeen zandig⁹.

⁶ DOV Vlaanderen, 2014a.

⁷ DOV Vlaanderen, 2014b.

⁸ DOV Vlaanderen, 2014b.

⁹ Jacobs, De Ceuckelaire *et al.*, 1996.

Lithostratigrafie van het Neogeen en Paleogeen (Tertiair) in Vlaanderen (Paleogeen gebaseerd op Maréchal en Laga, 1988. Neogeen gebaseerd op De Meuter en Laga, 1976.)

LITHOSTRATIGRAFIE			VOORNAAMSTE LITHOLOGISCH KENMERK	OUDE BENAMING (en/of symbool)	CHRONO-STRATIGRAFIE	OUDEERDOM 10 ⁶ jaar
GROEP + Code	FORMATIE + Code	LID + Code				
	MERKSPLAS Me			zand		1.77
LILLO LI	BRASSCHAAT Ba	Zandvliet I Merksplas Liza I LiMe		zand	Merkselaan Brasschaat	PLIOCEEN
	POEDERLEE Pd	Molle BaMa Kruiswisch Lkr Dorsen LDO Luchtrial LLU	Hemelkloot BaHd Schoonoort BaSo Malle BaMa Haiselnde PdRe Dorsen LDO Luchtrial LLU	Rees MiRe Russendorp MiRu Maasheide MiMh Maat MilMe Donk MIDO	Scaldislaan	
KATTENDIJK Kd	KASTERLEE Kt			zand / kleihoudend zand	Deurniaan	5.4
	DIEST Di			zand	Deurniaan	
BERCHEM Bc	BOLDERBERG Bb	Antwerpen BcAb Kiel BcKi Edegem BcEd		zand / zand	Bolderiaan Antwerpiaan	23.8
	VOORT Vo			zand / klei	Chettiaan	
RUPEL RU	EIGENBILZEN Eg			zand	R2d	28.4
	ROOM Rm			klei	R2c	
	BILZEN Bz			zand / klei	Rupeliaan R1 R1d R2a-b R1c R1b+a	
BORGLOON Bo		Kerkom BoKe Boutersem BoBt Ruisbroek ZzRu		zand / zand	Tongeriaan	33.6
ZELZATE Zz	SLIHERN Sh	Watersloot ZzWa Bassevelde ZzBa		zand / klei / zandh. klei	Tg1	
MALDEGEM Ma		Onderdijke MaOd Buisputten MaBu Zandegem MaZe		klei / zand / klei	Complex van Kalle	37.0
		Onderdale MaOn Ursel MaUr Assen MaAs Wemmel MaWe		zand / klei / klei / zand		
	LEDE Ld			zand	Lediaan (Le) Lakervlaan (Lk)	
	BRUSSEL Br	Chaumont-Gistoux BrCg I Neerijse BrNi I Diegem BrDi I Kraalberg BrKz		zand + kalkzandsteenbanken	Brusselaan B	
	ALTER Aa	Oedelem AaOe Sassem AaSe		zand / zandhoudende klei	Boven (P2)	
GENTBRUGGE Ge		Vlierzele GeVl Pittam GePi Merebeke GeMe		zand / zandhoudende klei / klei	Paniseliaan Onder (P1)	49.0
	IEPER IE	TIELT Ti		zand / leem (silt)	Yg Yg (Yd1)	
KORTRIJK Ko		Moen KoMo = Roubaix Saint-Maur KoSm = Orchies Mont-Hérin KoMh		zand / zandhoudende klei / zand / zandhoudende klei	Ieperiaan Yc Yd Yb + Ya	54.8
	TIENEN Tl	Knokke TlKn		zand / zand, mergel / ligniet, klei / zand	L2	
LANDEN LA	HANNUT Hn	Grandzèle HnGr Halen HnHa I Lincourt HnLi Walschell HnWa		zand / zand / zandig silt / kalksteen / klei	Landeriaan d L1 G + a	58.0
	HEERS Hs	Op HsOp		mergel / kleiige zand	Heersiaan Hs	
HASPENGOUW HA	OPOLABBEEK Op	Eiaden OpEi I Opoeteren OpOp		zand / klei	Intraheersiaan	61.0
	HOUTHEN Ho			kalksteen	Montiaan	

Bron: ALBON 03/07/14

Figuur 4: Lithostratigrafische tabel van het tertiair in België¹⁰.

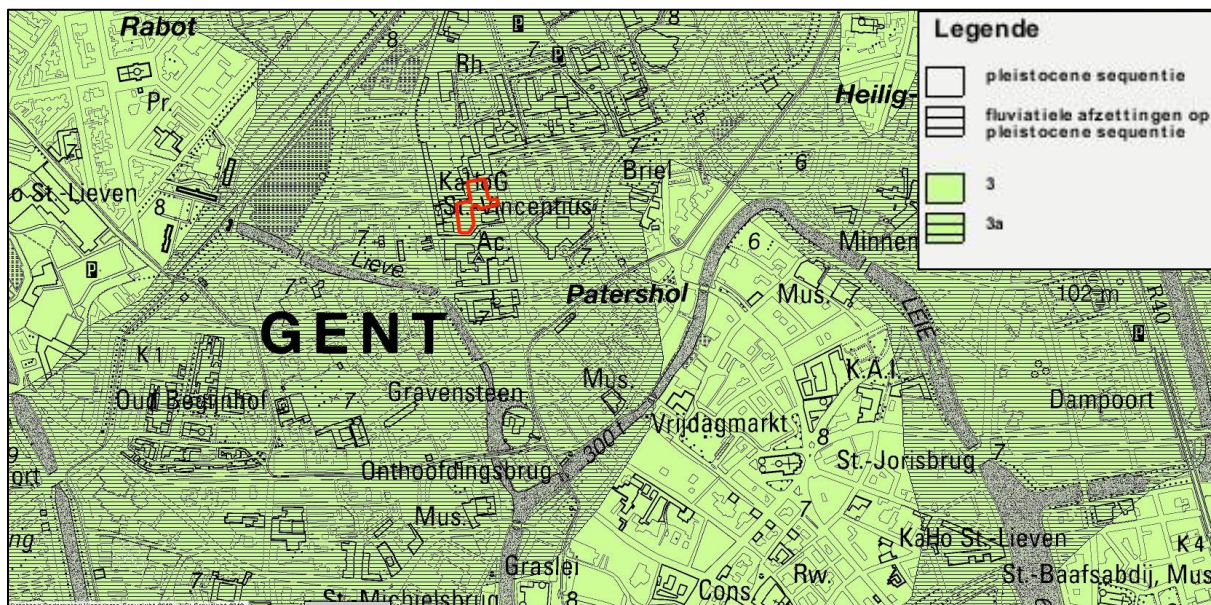
Figuur 5: Het plangebied (in rood) op de tertiairgeologische kaart¹¹. In het grootste deel van de binnenstad van Gent vormt het Lid van Vlierzele (in lichtroze op de kaart) het tertiair substraat.

Volgens de quartairgeologische kaart op schaal 1:200.000 ligt het plangebied binnen een brede strook in de binnenstad van Gent waar fluviatiele afzettingen uit het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) (FH) dagzomen. Deze fluviatiele afzettingen vallen in belangrijke

¹⁰ ALBON, 2014.

¹¹ DOV Vlaanderen, 2014b.

mate samen met de alluviale valleien van de Schelde en de Leie, die samenstromen in Gent. De huidige gekanaliseerde loop van deze laatste rivier bevindt zich dan ook op enkele honderden meter ten zuiden van het plangebied. Onder de Holocene afzettingen bevinden zich eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw), en op nog grotere diepte fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw). Deze laatste zijn afgezet door een verwilderd riviersysteem uit het Pleistoceen in de Vlaamse Vallei.

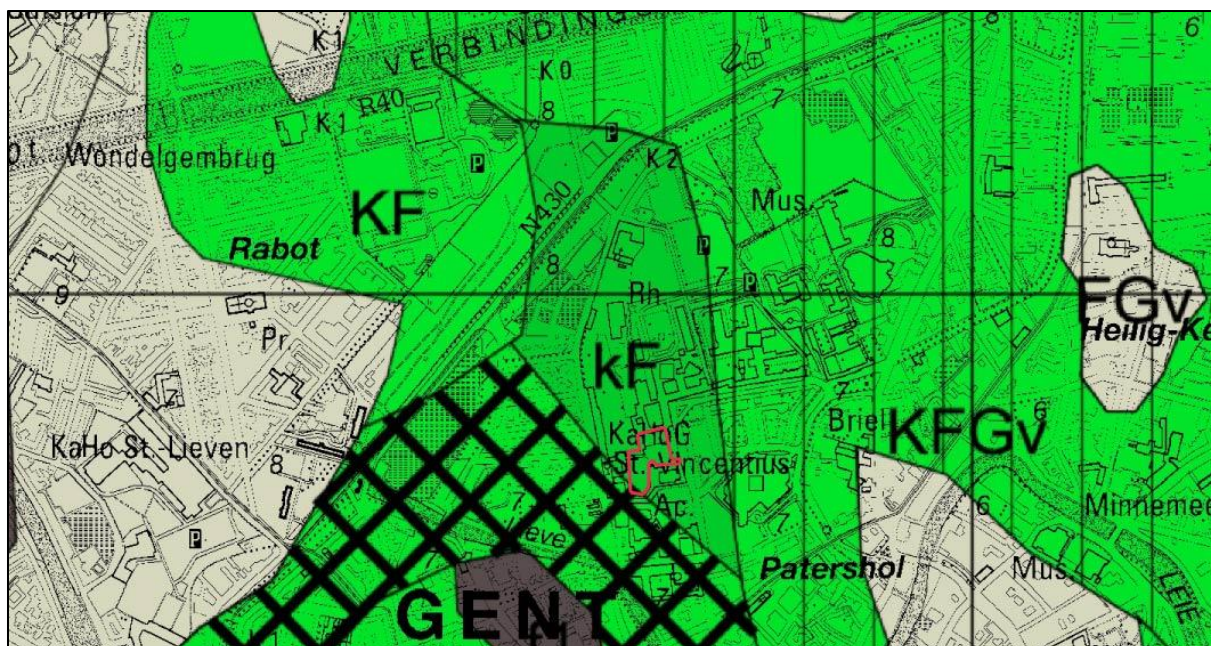

Figuur 6: Het plangebied (in rood) op de quartairgeologische kaart¹²

Op de quartairgeologische profieltypenkaart is het plangebied gekarteerd als **kF**. Dit duidt op de aanwezigheid van fijne, continentaal klastische sedimenten (fluviaal en fluviatiel) uit het Holoceen aan het oppervlak, met daaronder grove sedimenten uit het Weichseliaan. In het geval van de Holocene sedimenten gaat het om alluviaal kleiig facies (**k**). In de regel betreft het lemige tot zware klei zonder profielontwikkeling, met een laminaire tot lamellaire, veelal alternerende, structuur. Deze klei is afgezet binnen het alluviaal areaal van de meanderende rivieren. In het samenvloeiingsgebied van de Schelde en de Leie bestaat de oppervlaktelaag doorgaans uit kleiige en lemige, soms kalkhoudende alluviale sedimenten. De ondergrond is eerder zandig en soms kleiig of venig. In het landschap zijn duidelijke oeverwallen en kommen aanwezig. De oeverwallen zijn doorgaans opgebouwd uit zwaar kalkhoudend zandleem en soms uit licht zandlemig materiaal, terwijl de komgebieden met klei zijn dichtgeslibd. De zwaarste kleien liggen hierbij de kommen of langs toeslibbende geulen. Er komen kalkloze afzettingen voor, maar op andere plekken bevat de klei zoetwaterschelpen (*Bythinia tentaculata*, *Planorbis corneus*). De dikte van het alluvium is doorgaans eerder beperkt, tot 1 meter, maar in oude geulopvullingen (oude meanders) kan het pakket enkele meters dik zijn¹³.

¹² DOV Vlaanderen, 2014c.

¹³ De Moor, 2000, 23.

Figuur 7: Het plangebied (in rood) op de quartaairgeologische profieltypenkaart¹⁴. Binnen en rondom het plangebied bevinden zich de quartaairgeologische eenheden kF, KF en KFGv. De zone met veen is gearceerd met een zwart rasterpatroon aangegeven.

De grove sedimenten uit het Weichseliaan vormen een fluvioperiglaciaal zandig facies (**F**). Het gaat hierbij in hoofdzaak om een zandig lithosoom, dat op veel plaatsen echter gescheiden is door een lemig facies, eveneens van fluvioperiglaciale oorsprong. Het onderste zandig complex bestaat uit middelmatig fijn tot middelmatig grof zand, dat zwak glauconiethoudend is en naar onder toe grover wordt (*fining upwards*-sequentie) met grind- en schelpresten. Op verschillende niveaus zijn grindelementen (silex, kwartskorrels, zandsteenstukken) aanwezig, alsook leembrokstukken en venige houtstukken. Het bovenste zandig complex bestaat uit middelmatig fijn zand met laminae of lenzen van middelmatig zand. Als bijmenging komt een basale semi-continue grindvloer voor, alsook verspreide grindfragmenten. Cryoturbate verschijnselen en vorstwiggen vormen er kenmerkende verschijnselen¹⁵.

De omringende zones rond het plangebied zijn gekarteerd als **KF** (in dit geval gaat het om grof continentaal klastisch materiaal i.p.v. fijn), **KFGv** (aanwezigheid van valleibodemgrond **Gv** uit het Vroeg-Weichseliaan onder de fluviatiele afzettingen uit het Holoceen en het Weichseliaan). Niet ver ten zuiden van het plangebied is een langwerpige strook met veen aanwezig. Veen wordt voornamelijk aangetroffen in moerassige gebieden langs de grote meanderende rivieren, in casu de Leie en de Schelde, alsook in beekvalleien met een moeilijke doorstroming¹⁶. De venige zone sluit aan bij de quartaairgeologische eenheid **kF**, waarbinnen het plangebied is gelegen, en ligt direct tegen de zuidwestelijke grens van het plangebied aan.

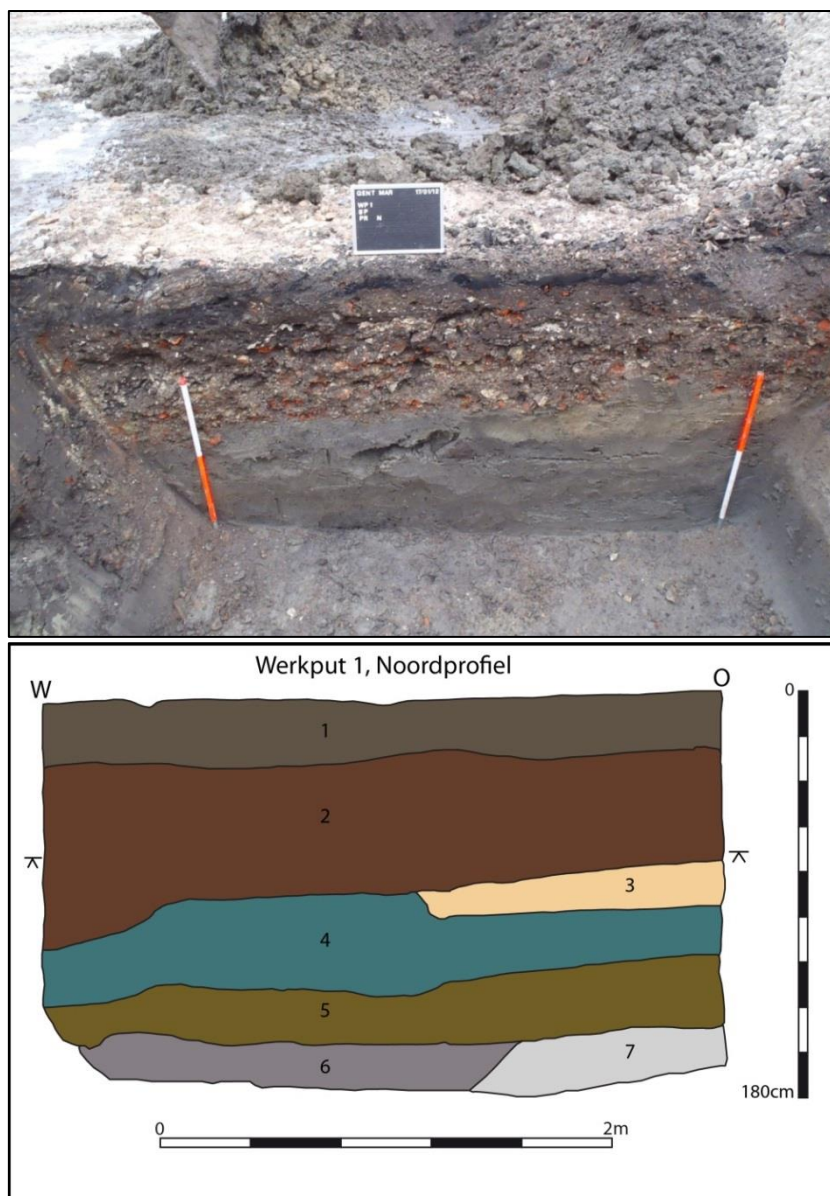
Deze gegevens sluiten in belangrijke mate aan bij wat reeds bekend is uit eerder onderzoek aan de Sint-Margrietstraat, waar een (weliswaar zeer gefragmenteerd) beeld van de bodemopbouw direct ten oosten van het huidige plangebied werd bekomen. Hierbij werd een archeologische begeleiding uitgevoerd in het kader van de aanbouw van een nieuw schoolgebouw. Hierbij werd de bodem slechts tot op een diepte van ca. 45 cm beneden maaiveld geroerd. In de zuidoosthoek van het plangebied (bijna direct ten oosten van put C in werkput 3 uit het huidige onderzoek) werd de bodem evenwel plaatselijk dieper verstoord ten behoeve van de aanleg van opslagtanks en waterputten. Hierbij kon in de zuidoosthoek van de daarvoor geplande werkput een dwarsprofiel worden geregistreerd tot op een diepte van ca. 180 cm beneden maaiveld¹⁷.

¹⁴ DOV Vlaanderen, 2014d.

¹⁵ De Moor, 2000, 28.

¹⁶ De Moor, 2000, 52.

¹⁷ Krekelbergh, De Cleer & Van Remoorter, 2012.

Figuur 8 Dwarsprofiel ter hoogte van de geplande waterputten in het plangebied Gent, Sint-Margrietstraat, net ten westen van het huidige plangebied.

De natuurlijke moederbodem, die op ca. 1,5 m -mv werd aangetroffen onder een aantal antropogeen opgebrachte lagen (laag 1 t/m 4), bestond uit alluviale sedimenten. Daarbij ging het om zwak zandige, grijze klei met niet-vergane plantenresten als bijmenging (laag 5). Naar onder toe ging het natuurlijke profiel over in donkergrijze en enigszins humeuze klei met plantenresten en enkele houtskoolfragmenten als bijmenging (laag 6). Dit leek erop te wijzen dat deze sedimenten enige tijd aan de oppervlakte hebben gelegen, en dat hier sprake was van een oud oppervlak of laklaag. Het humeuze karakter van deze laag is namelijk het resultaat van de aanwezigheid van vegetatie in het verleden. De aanwezigheid van houtskoolfragmentjes kan eventueel het resultaat zijn van vegetatiebranden, maar het valt tevens niet uit te sluiten dat deze via bioturbatie van hoger in het profiel neerwaarts gemigreerd. In de oostelijke helft van het profiel waren de afzettingen minder humeus en ontbraken ook de houtskoolfragmenten (laag 7). Aan de bovenkant van het moeder materiaal waren groene fosfaatvlekken aanwezig, als gevolg van langdurige en intensieve bewoning ter plaatse¹⁸.

¹⁸ Krekelbergh, De Cleer & Van Remoorter, 2012, 19-20.

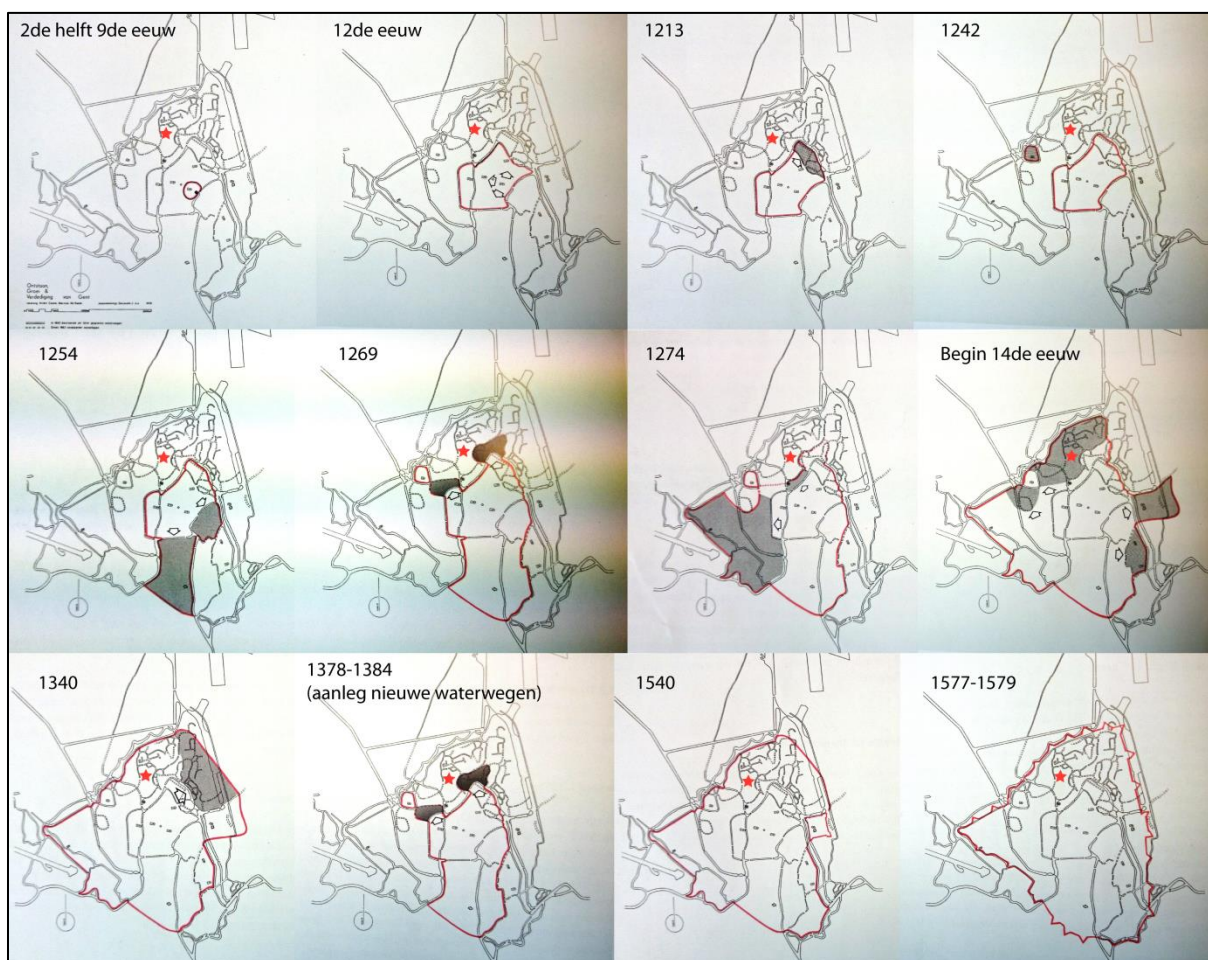
3.2. Beknopte historiek en archeologische gegevens

3.2.1. Historische achtergrond plangebied

De Sint-Margrietstraat leidt van de Lange Steenstraat en de Lievestraat tot aan het Sint-Vincentiusplein (voorheen het Fabriekspan). Ondanks het feit dat het hier ging om een nat en moerassig gebied¹⁹, zijn er al vrij vroeg aanwijzingen voor bewoning in de regio.

De oudste kern van Gent zou te situeren zijn in de tweede helft van de 9de eeuw. Een halfcirkelvormige portus (niet-agrarische nederzetting) ontstond toen op de linkeroever van de Nederschelde. Reeds in de 12de eeuw vond een sterke uitbreiding van deze kern, alsook een eerste versterking plaats. De versterking liep werd gevormd door de Leie-armen, Reep en Schelde. In het zuiden werd de Ketelvest gegraven als versterking.

Gedurende de 13de eeuw blijft de stad zich uitbreiden, voornamelijk in zuidelijke en westelijke richting. Het is echter pas vanaf het begin van de 14de eeuw dat het gedeelte van de stad waarin het onderzoeksgebied zich bevond binnen de stadsgrenzen komt te liggen. Door de sterke uitbreiding van de stad in deze periode kon de gehele westelijke zijde van een nieuwe omwalling voorzien worden. In de 16de eeuw (tussen 1577-1579), na nog enkele uitbreidingen (voornamelijk naar het zuidoosten toe) uiteindelijk door de zogenaamde 'Geuzenvesting' omringd en versterkt.²⁰

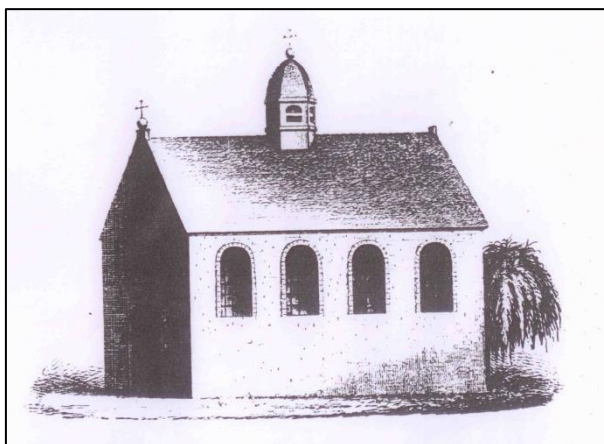
Figuur 9: Stadsuitbreidingen Gent 9de eeuw-16de eeuw (rode ster duidt plangebied aan)²¹

¹⁹ Inventaris bouwkundig erfgoed 2014a

²⁰ Coene & De Raedt 2011, 20-23

²¹ Coene & De Raedt 2011, 20-24

Tijdens een onderzoek, uitgevoerd door BAAC Vlaanderen in Januari 2012²², op het terrein vlak naast het huidige plangebied werd een kuil aangetroffen die terugging tot de 12de eeuw, maar ook sporen uit de 13de eeuw kwamen hier voor²³. Het is echter niet zeker of er reeds in de 12de eeuw gebouwen stonden in dit gebied. Wel zeker is dat in de daarop volgende 13de en voornamelijk in de 14de eeuw er verschillende zaken gebouwd worden in de regio. Zo wordt omstreeks 1296 het augustijnenklooster, dat gelegen is ten zuiden van het onderzoeksgebied, officieel gesticht. De monniken zouden zich echter reeds in 1295 in een huis op de hoek van de lange steenstraat en de Geldmunt gevestigd hebben, wat aangeeft dat er reeds in de 13de eeuw huizen in deze buurt aanwezig waren. Ook de Heilige Stephanuskapel, die in het jaar 1295 nog dienst deed als kerk, maar in 1296, bij de officiële stichting, werd afgebroken, is een getuige van de aanwezigheid van enkele gebouwen in de 13de eeuw²⁴. Ook in de 13de eeuw, meer bepaald omstreeks 1251, werd de Lieve, een van belangrijkste waterstromen in de buurt, uitgegraven²⁵. Vermoedelijk werd niet veel later ook het Augustijnenvaardeken uitgegraven (tussen 1251 en circa 1296), daar het vestigen van deze gemeenschap te plaatsen is omstreeks het einde van de 13de eeuw.

Figuur 10: Sint Stephanuskapel²⁶

Het is echter wachten tot de 14de eeuw vooraleer er daadwerkelijk sprake is van gebouwen binnen het onderzoeksgebied (het is dan ook in deze eeuw dat het gebied binnen de stadsgrenzen komt te liggen). Aan het begin van deze eeuw werd de zogenaamde Sint Mauruskapel, bezit van de Kleermakersgilde, opgericht²⁷. Ook ten noorden van de kapel werd in deze periode een klooster gesticht, namelijk dit van de Victorinnen²⁸. Het is dan ook in de 14de eeuw dat dit gedeelte bij de stad geannexeerd werd²⁹.

Gedurende de 15de en 16de eeuw zullen er verschillende gebouwen zijn bijgebouwd, waardoor de buurt langzaam maar zeker volledig bewoond werd. Op enkele kaarten uit de 16de eeuw is reeds goed te zien hoe de buurt volledig werd volgebouwd (zie verder).

In de 17de eeuw werd binnen het onderzoeksgebied de abdij "Terhaegen" opgericht. Dit gebeurde nadat een aantal zusters Cisterciënzers vanuit een gelijknamige abdij in Zeeuws-Vlaanderen naar Gent waren gevlucht. De bouw van de nieuwe abdij werd voltooid in 1636. In het oosten van het onderzoeksgebied werd aan het einde van de 17de eeuw (1665), tegen de zuidelijk zijde van de Sint Mauruskapel aan, het 'huis van de aalmoezenier' gebouwd³⁰.

²² Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

²³ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 35

²⁴ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014b

²⁵ Coene & De Raedt 2011

²⁶ Atlas Goetghebuer

²⁷ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014c

²⁸ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014c

²⁹ Coene & De Raedt 2011, 22-23

³⁰ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014c

Figuur 11: Plot 19de eeuwse grondplan abdij ter Haegen op huidige toestand (huidige toestand in het rood weergegeven)³¹

Tijdens het Franse bewind aan het einde van de 18de eeuw werden vele van de eerder gestichte religieuze gemeenschappen, waaronder ook de abdij ter Haegen, het ten noorden ervan gelegen victorinnenklooster (in 1797) en het ten zuiden gelegen Augustijnenklooster (in 1796)³² afgeschaft. Zo kwamen vele gebouwen en domeinen dus leeg te staan. Ook de burgerlijke organisatie van de kleermakersgilde werd tijdens deze regering ontbonden³³.

De gebouwen van de abdij ter Haegen werden van 1794 tot 1805 ingericht als normaalschool. Hierna betrokken de Zusters van Liefde de gebouwen. Deze congregatie, onder leiding van P.J. Triest, richtte er een 'hospice voor de ongeneselijken' op. In de loop van 1819 werd eveneens besloten om te starten met een school voor doofstommen, die uiteindelijk in 1820 werd gestart. Als snel bleek echter dat er hiervoor te weinig ruimte was, waardoor het noodzakelijk werd nieuwe terreinen en gebouwen aan te schaffen. In 1821 werden daarom enkele terreinen gekocht aan de Sint-Margrietstraat, meer bepaald de terreinen waar de Sint-Mauruskapel van de gilde der meesterkleermakers en de zeven aanpalende huizen, namelijk zes kleinere woningen en het 'huis van de aalmoezenier', stonden. Deze gebouwen gingen zo mee dienen als schoolgebouwen³⁴.

Figuur 11 beeldt het grondplan van de abdij af tijdens de 19de eeuw. Het plan is te dateren na de uitbreidingen ten behoeve van het doofstommengesticht. De aanwezigheid van de aanzet van het gebouw gelegen tussen de Sint-Mauruskapel en de noordelijke vleugel van de abdij geeft aan dat dit plan na 1823 dient gedateerd te worden.

³¹ Atlas Goetgebuer

³² Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014b

³³ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014c

³⁴ Bauilleul & Leeman 1991, 15-18

Figuur 12: Kapel en huizen van de Kleermakersgilde, naar een impressie uit de 19de eeuw³⁵

In 1823 werd nog een vleugel bijgebouwd tussen de sint-Mauruskapel en het noordelijke deel van het eertijdse klooster van Terhagen. Later in de 19de eeuw, in het jaar 1877, verhuisde het doofstommeninstituut naar de plaats waar vroeger het victorinnenklooster lag (ten noorden van het onderzoeksgebied)³⁶.

Dit klooster was echter niet bewaard gebleven na zijn opheffing in 1797, het werd omstreeks 1803 vervangen door twee grote katoenfabrieken. Enkele textielmagnaten, waaronder de heer Rosseel, gingen zich dan ook in de buurt van hun textielbedrijf vestigen. Zo verscheen omstreeks 1843 het woonhuis deze fabrikant in de noordelijke helft van het plangebied, tussen de sint-Mauruskapel in het zuiden en de fabrieksgebouwen in het noorden. Later werd het huis bewoond door de architect M. Pauli³⁷. Na een grote brand in de fabrieksgebouwen omstreeks 1876 konden deze terreinen opgekocht worden door de zuster van Liefde en kon hier dus het doofstommeninstituut gevestigd worden. Het huis van Rosseel/Pauli kon dan weer in 1897, met de dood van Pauli, aangekocht worden³⁸.

Figuur 13: Huis van Rosseel/Pauli met ten zuiden de gerestaureerde Sint-Mauruskapel en nieuwe gebouwen

Samen met de aankoop van de eertijdse fabrieksterreinen en de verplaatsing van het doofstommeninstituut werd de kapel van de kleermakersgilde gerenoveerd en kreeg zijn functie als religieus gebouw terug. Ook in 1877 werden de zeven huizen naast de kapel (eertijds eigendom van

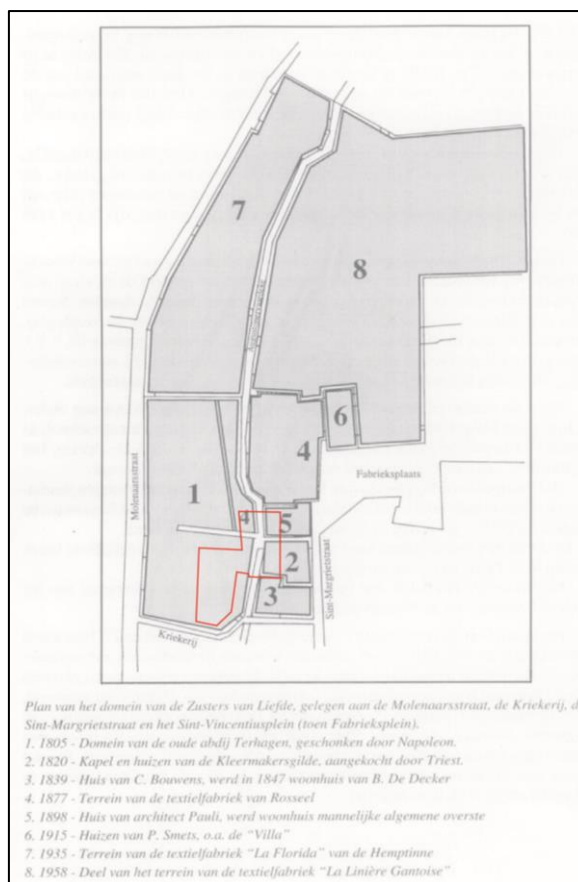
³⁵ Baillieul & Leeman 1991, 17

³⁶ Baillieul & Leeman 1991, 25-26

³⁷ Inventaris Bouwkundig Erfgoed 2014c

³⁸ Baillieul & Leeman 1991, 25-30

de kleermakersgilde) gesloopt om plaats te maken voor enkele nieuwe gebouwen, waarin een kleuterschool en een lagere school werden ondergebracht³⁹.

Figuur 14: Domein zuster van de liefde in de 19de eeuw⁴⁰ met plangebied (in rood)

Omstreeks 1897-1898 werd de kapel van de abdij ter Hagen volledig afgebroken en werd een neo-gothisch gebouw in de plaats gezet. De grafkelders, die onder de kapel gelegen waren, werden eveneens afgebroken en de erin aanwezige skeletten werden, volgens de overlevering⁴¹, opnieuw begraven op het binnenplein van de vroegere abdij (midden in zuidwestelijke deel van het plangebied), meer bepaald nabij het obeliskvormige monument. Dit monument is tot op de dag van vandaag nog zichtbaar.

³⁹ Bauilleul & Leeman 1991, 15-18

⁴⁰ Bauilleul & Leeman 1991, 44

⁴¹ Bauilleul & Leeman 1991, 27

Figuur 15: Obeliskvormige monument op binnenplein tijdens onderzoek

Omstreeks 1902 wordt op het terrein de augustijnenvaart deels overwelfd⁴². Hierna blijft het onderzoeksgebied bijna ongewijzigd tot het jaar 1982, wanneer het huis van Rosseel/Pauli, de kapel van de kleermakersgilde, het gebouw ten zuiden ervan en het gebouw tussen de voormalige abdij van Terhagen en de kleermakerskapel gesloopt⁴³. Sinds dat jaar is het terrein altijd in gebruik geweest als schoolkoer voor de Vrije Basisschool De Mozaïek, die hier vanaf de jaren '70 gevestigd was in de gebouwen van de voormalige meisjesschool van de Zusters van de Liefde.

Om een beeld te krijgen van wat er zich exact binnen het onderzoeksgebied bevond, is het ook nodig te gaan kijken naar afbeeldingen ervan. Deze zijn voornamelijk te vinden in historisch kaartmateriaal.

⁴² De Clercq 2005, 185

⁴³ Baillieul & Leeman 1991, 18, 29

3.2.2. Cartografische gegevens

Een belangrijke bron van informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied is het historische kaartmateriaal en andere oude afbeeldingen (schetsen, foto's). Hierop kan concreet waargenomen worden of er zich bepaalde structuren binnen het plangebied bevonden.

Een eerste afbeelding van het plangebied is te dateren in 1534. Dit is meteen ook de oudste kaart waarop de stad volledig wordt afgebeeld. De Sint-Margrietstraat, de Molenaarsstraat en de Academiestraat zijn reeds zichtbaar. Het lijkt echter zo dat de Molenaarsstraat in deze periode nog verbonden was met de Sint-Margrietstraat. Van het Augustijnenvaardeken is (nog) niets zichtbaar, terwijl dit toch, zoals reeds aangehaald, reeds vanaf de 13de eeuw zou aanwezig zijn.

Binnen het plangebied zelf (in het rood omkaderd) is duidelijk de Sint-Mauruskapel afgebeeld. Ten noorden en ten zuiden van deze kapel zijn enkele woningen weergegeven, achter deze woningen lijkt het land onbewerkt ten zijn en zijn er geen structuren zichtbaar. Dit kan natuurlijk te wijten zijn aan het perspectief en het eerder figuratief zijn van de kaart.

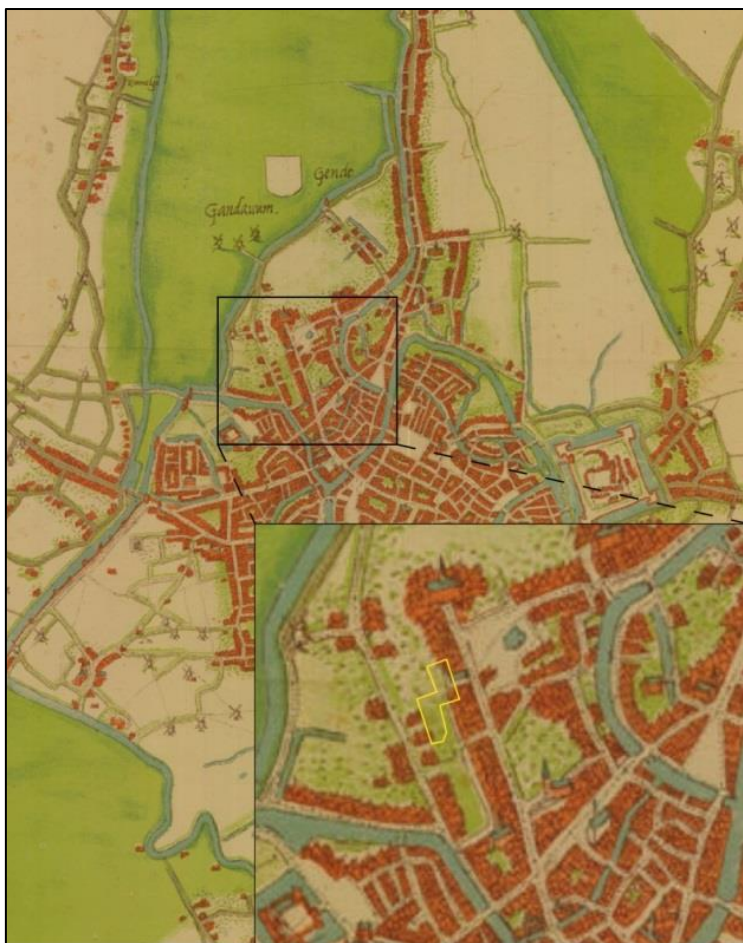

Figuur 16: Panoramisch overzicht over Gent – 1534⁴⁴

Een volgend plan van Gent, waarop het onderzoeksgebied voldoende zichtbaar is, is dat van Jacob Van Deventer. Op deze kaart komt het stratenpatroon reeds iets beter overeen met het hedendaagse, zo zijn bijvoorbeeld de Sint-Margrietstraat en de Molenaarsstraat niet meer met elkaar verbonden. De Academiestraat is niet zo duidelijk op deze kaart, ze lijkt wel aanwezig, maar maakt een bocht naar het noorden toe. Het verloop naar het noorden volgt vreemd genoeg min of meer de loop van het Augustijnenvaardeken. Mogelijk was dit hier dus reeds aanwezig en is er door de kaartenmaker een fout gemaakt. Ook op deze kaart is de aanzet van de latere Brandweerstraat zichtbaar (net ten zuidoosten van het onderzoeksgebied).

Wat het plangebied zelf betreft is er niet zoveel verschil te bemerken met de kaart uit 1534. Ook hier is de Sint-Mauruskapel zichtbaar, alsook de ten noorden en ten zuiden ervan liggende gebouwen. Binnen de te onderzoeken zone zijn hier wederom geen structuren zichtbaar.

⁴⁴ Lukasweb 2014

Figuur 17: Kaart Jacob van Deventer (1559) met aanduiding plangebied (in geel)⁴⁵

Op de kaart van Braun en Hogenberg is de huidige Brandweerstraat duidelijk weergegeven, alsook de andere grote straten (Sint-Margriet, Molenaarsstraat, Academiestraat). Verder is de kaart vrij gelijkaardig, met de aanwezigheid van de Sint-Mauruskapel (hier benoemd als *S. Moorshuys*) en de afwezigheid van structuren. In het westen van het onderzoeksgebied (hier onderaan) zijn wel enkele bomen (boomgaard?) zichtbaar, wat natuurlijk louter ter versiering kan zijn.

Er is echter een zeer groot verschil op te merken ten opzichte van de plannen van 1534 en 1559, namelijk de duidelijke aanwezigheid van het Augustijnenvaardeken. Aan de hand van deze kaart lijkt het eerder te gaan om een natuurlijke waterloop. Binnen het plangebied, ongeveer ter hoogte van de Sint-Mauruskapel, lijkt de stroom zelfs te verbreden en is er een klein eilandje zichtbaar.

⁴⁵ Coene & De Raedt 2011, 34

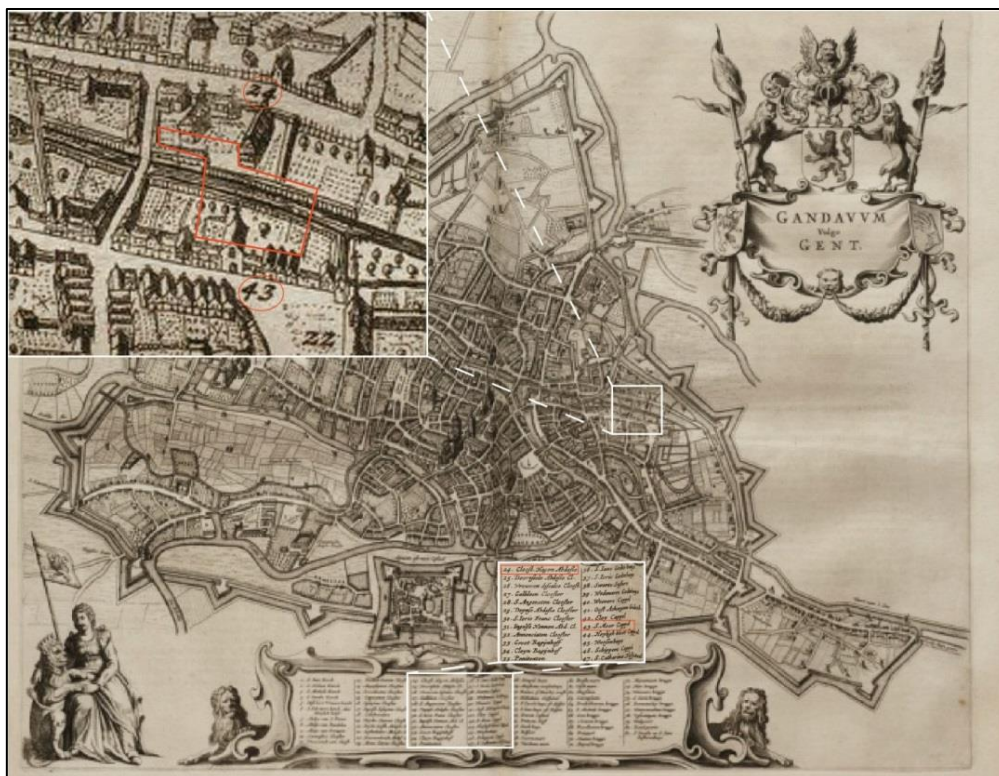
Figuur 18: Kaart Braun en Hogenberg (ca. 1576) met aanduiding plangebied (in rood)⁴⁶

De kaart van Braun en Hogenberg werd continue werd bijgewerkt tot ongeveer 1618. Door het stopzetten van het bijwerken van de kaarten ontstond een leemte op het gebied van de stedenatlassen. Deze werd echter al snel ingevuld door verschillende kaartenmakers vanaf het midden van deze eeuw. Deze werkten verder op de kaarten van Braun en Hogenberg, maar namen dus, wat in het sterk veranderend stedelijke landschap in deze periode zo belangrijk was, ook de veranderingen op. Een van de eerste die een dergelijke atlas uitbracht was Joan Bleau. Het is dan ook logisch dat deze kaart zowel gelijkenissen als verschillen vertoont in vergelijking met voorgaande kaarten.

Het stratenpatroon is zeer gelijkaardig, evenals de gebouwen aan de zijde van de Sint-Margrietstraat. Echter binnen het plangebied zelf zijn wel een aantal verschillen te bemerken. Ten eerste is de abdij Ter Hagen (op de kaart aangegeven als 'Cloost Hagen Abdije') nu aanwezig, deze werd immers gesticht aan het begin van de 17de eeuw. De structuren ervan zijn tot op de dag van vandaag, weliswaar in een iets andere vorm wegens herstellingen enz. in de 19de eeuw, nog zichtbaar. Hierdoor kon duidelijk besloten worden dat deze gebouwen niet binnen het plangebied gelegen waren.

Een tweede groot verschil is in de loop van het Augustijnenvaardeken. In deze periode lijkt de vaart veel rechter te lopen en is hij aan weerszijden voorzien van een muur. De verbreding binnen de waterloop, alsook het eilandje hierin zijn niet meer zichtbaar.

⁴⁶ Universiteitsbibliotheek Heidelberg 2014

Figuur 19: Kaart Joan Bleau (1649) – Met aanduiding plangebied (in rood)⁴⁷

Behalve Joan Bleau waren er in de 17de eeuw nog enkele belangrijke kaartenmakers, onder andere Henricus Hondius (1641) Johannes Janssonius (1657) en Frederik De Witt (omstreeks 1698). Tussen deze kaarten onderling zijn er echter weinig tot geen verschillen zichtbaar. Ook voor het plangebied zijn er op deze kaarten geen verschillen merkbaar. Het is dan ook moeilijk te zeggen of er veranderingen plaats vonden binnen de 17de eeuw.

De volgende kaart werd door de graaf van Ferraris opgesteld met de bedoeling de toenmalige Oostenrijkse Nederlanden volledig in kaart te brengen. Daar Ferraris artilleriegeneraal was in deze regio, is deze kaart dan ook voornamelijk met militaire doeleinden opgesteld. Desalniettemin geeft ze een goed beeld van onze contreien aan het einde van de 18de eeuw.

⁴⁷ Bibliotheek van de universiteit Amsterdam 2013

Figuur 20: Ferrariskaart (1771-1778) met plangebied (in rood)⁴⁸

Ook op deze kaart is er weinig verandering te bemerken. Wel zijn er binnen het gebied nu verschillende tuintjes te zien. Ook zijn, min of meer centraal-zuidelijk gelegen, enkele kleine gebouwtjes te zien. Het Augustijnenvaardeken is ook nog steeds zichtbaar.

Op de kaart van Saurel en Defferez, uit het midden van de 19de eeuw, zijn er, net als bij de kaart van Ferraris, geen aparte gebouwen meer afgebeeld. Wel is het duidelijk dat er zich nu wel enkele gebouwen, of ten minste delen ervan, binnen het plangebied bevonden.

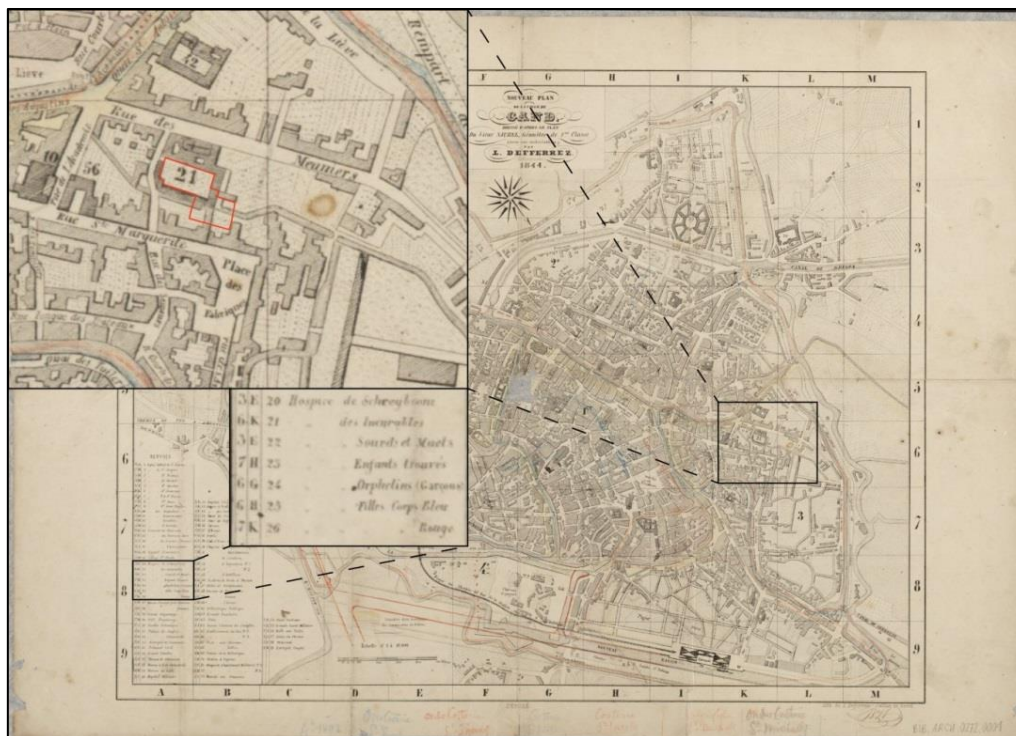
De bouwgroep die eertijds behoorde tot de abdij van Terhagen, staat nu opgetekend als '*Hospice des incurables*'. Het domein was toen immers reeds ettelijke jaren (sinds 1805) in handen van de zusters van Liefde, die zich voornamelijk met ziekenzorg en onderwijs bezig hielden⁴⁹. Opvallende verschillen tussen deze kaart en de kaart van Ferraris zijn de bouw van twee nieuwe gebouwen, namelijk een noord-zuid lopende bouw, gelegen langs de westzijde van de augustijnenvaart en een oost-west georiënteerd gebouw, gelegen tussen de sint-Mauruskapel en het voormalige klooster.

Het eerste gebouw werd ergens in de beginperiode van het klooster van de zusters opgetrokken. Het tweede gebouw werd in het jaar 1823 gebouwd en is te koppelen met de uitbreiding van de doofstommenschool, waarvoor in 1821 reeds de kleermakerskapel en aanpalende huizen gekocht werden (cf. infra).

Ook het augustijnenvaardeken is op de kaart nog goed zichtbaar.

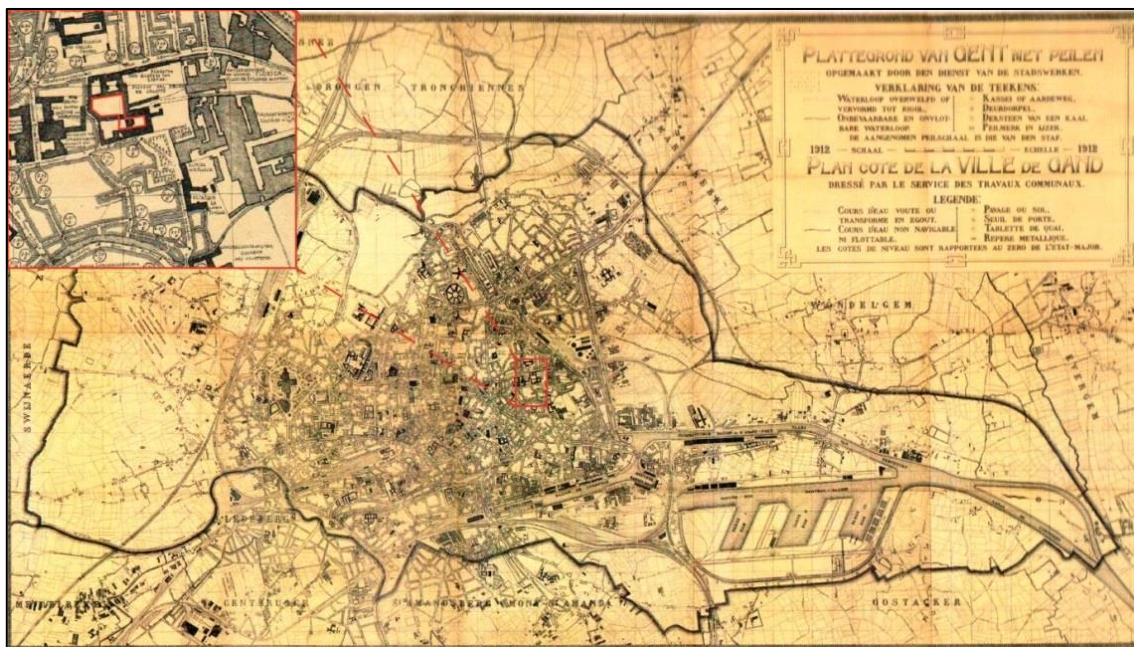
⁴⁸ Koninklijke bibliotheek van België 2013

⁴⁹ De vermelding '*Hospice des incurables*' komt op bijna alle 19de-eeuwse plannen voor, vaak ook met de vermelding van '*école des sourdes et muettes*'.

Figuur 21: Kaart Saurel en Defferez (1844)⁵⁰

Onderstaande plattegrond uit 1912 is, voor het plangebied zelf, bijna identiek aan de kaart uit 1844. Er is slechts een verschil op te merken, namelijk de overwelving van het Augustijnenvaardeken. Deze bouwactie was omstreeks 1902 gebeurd en is op de afbeelding te zien als een stippellijn. Waar de vaart niet overweld was, zijn volle lijnen gebruikt.

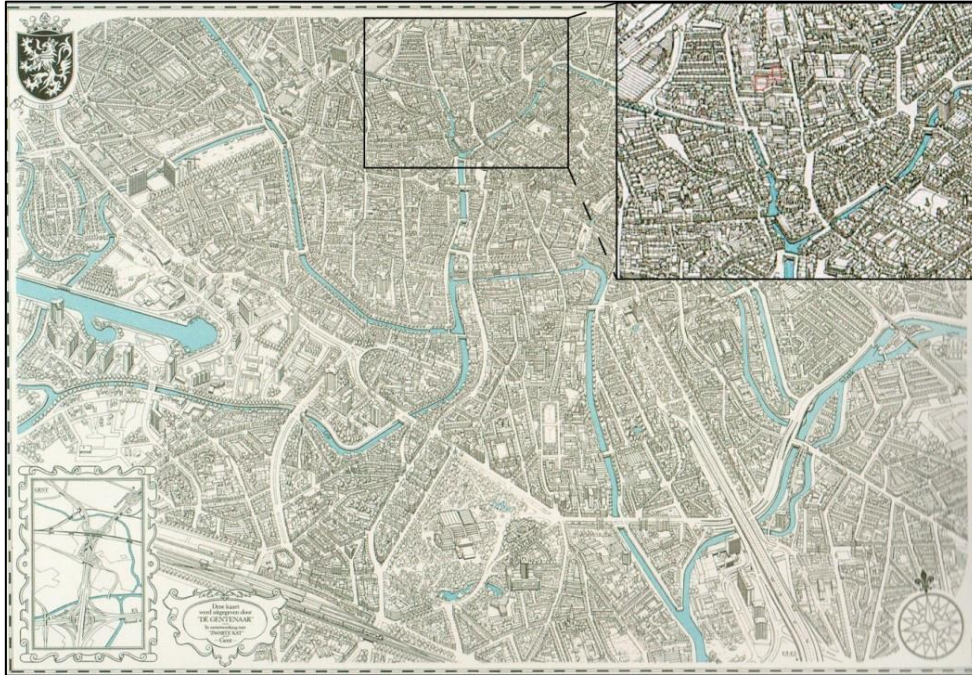

Figuur 22: Stadsplan 1912 met plangebied (in rood)⁵¹

Ook deze kaart uit 1975 is geen verschil merkbaar met de kaart uit 1912 wat betreft het onderzoeksgebied. Het is duidelijk dat alle gebouwen gelegen aan de Sint-Margrietstraat nog bewaard waren. Dit beeld kan dus bevestigen dat de meeste van deze gebouwen in 1982 vernield werden.

⁵⁰ Wikipedia 2013

⁵¹ Coene & De Raedt 2011, 196-209

Figuur 23: Kaart Geo Ebinger (1975) met onderzoeksgebied (in rood)⁵²

Op onderstaande luchtfoto, te dateren tussen 1988 en 1990, zijn de gebouwen aan de Sint-Margrietstraat duidelijk verdwenen. Het enige wat nog rest is een klein muurtje. Binnen de rest van het plangebied zijn nu geen structuren meer weergegeven.

Figuur 24: Links: luchtfoto van 1988-1990, Rechts: toestand voor de afbraak van de gebouwen (pre 1988)⁵³

Het terrein is in deze toestand gebleven tot in 2012, wanneer op de locatie van de speelplaats aan de zijde van de Sint-Margrietstraat er een nieuw schoolgebouw werd opgericht. Hieraan voorafgaand werd een archeologisch onderzoek uitgevoerd⁵⁴.

⁵² Boone & Deneckere 2010, 244

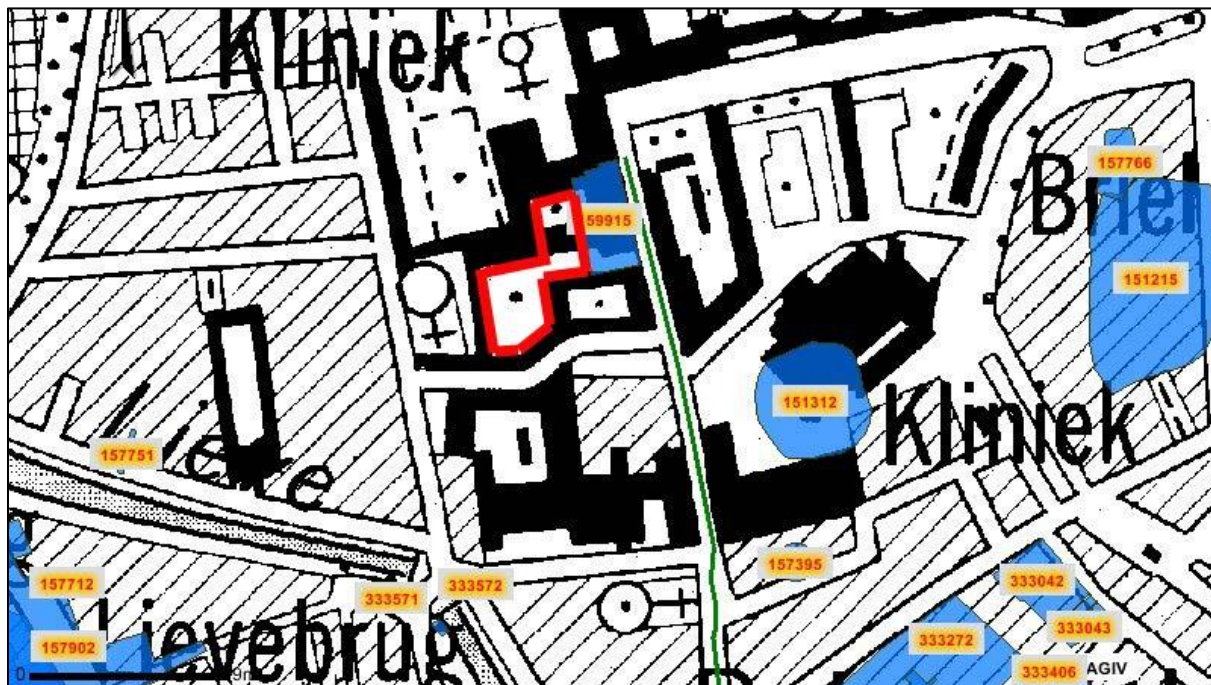
⁵³ Geopunt 2014, Baillieul & Leeman 1991, 28

⁵⁴ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

3.2.3. Archeologische gegevens

3.2.3.1. Voorgaande archeologische vondsten

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geeft verschillende archeologische waarden weer in de omgeving van het onderzoeksgebied (Figuur 25)⁵⁵. Op onderstaande kaart zijn deze waarden weergegeven.

Figuur 25: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving⁵⁶

Vlak naast het onderzoeksgebied, met locatienummer 59915, staat het onderzoek van BAAC Vlaanderen uit 2012 gekarteerd. Hier werden kuilen en een ophogingspakket aangetroffen uit de 13de tot 14de eeuw, alsook enkele muren uit de 14de-15de eeuw (waarvan een deel kon gelinkt worden aan de Sint-Mauruskapel) en een groot aantal muren behorende tot het woonhuis van Rosseel/Pauli⁵⁷.

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt tevens verschillende vondsten in de (ruime) omgeving van het plangebied (zie Figuur 20).

- Locatie 151312, *Tempelhof / Dobbelslot*⁵⁸
 - *Structuur 151829*: Het Tempelhof bevindt zich ten zuidwesten van het plangebied. Rond 1200 kregen de tempelridders van kastelein Zeger II dit terrein. Zij lieten hier een tempelmotte met walgracht bouwen. De motte heeft een diameter van 45 m en de gracht is ca. 7,5 m breed. In het centrum werden sporen van een rechthoekig houten gebouw gevonden en er kwamen sporen aan het licht van een omheiningsmuur, houten bevoering en beschoeiing. Deze laatste zijn vermoedelijk aan het eind van de 14de-15de eeuw te dateren. De gracht en motte verdwenen waarschijnlijk op het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw. Er werden ook afvalputten en beerputten gevonden met archeologisch materiaal uit de 13de-14de eeuw en de 14de-15de eeuw, een 14de eeuwse stookplaats met vuurplaat, een waterput en een pottenbakkerij uit de 16de eeuw.
 - *Structuur 152484*: Vondst van een gepolijste bijl uit het neolithicum en een vondst uit hoogversierd aardewerk van delen van een ruitstatuette uit de 14de eeuw⁵⁹ en een honderdtal pijpfragmenten uit klei uit de nieuwe tijd.

⁵⁵ Centraal Archeologische Inventaris 2013

⁵⁶ Centraal Archeologische Inventaris 2013

⁵⁷ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

⁵⁸ Centraal archeologische inventaris 2013

⁵⁹ S.n. 1991, 36-37

- Locatie 151215: Ten oosten van het projectgebied bevindt zich de *Rodelijvenkensstraat I*.⁶⁰
 - *Structuur 151272*: Bij de opvolging van graafwerken bij de realisatie van seniorenflats zijn sporen gevonden uit de 16de eeuw. Het ging om restanten van een motte, een circulaire structuur met ophoging, omringd door een gracht. Het neerhof kon ook gelokaliseerd worden. Het hoofdgebouw bestond uit een vierkante stenen donjon, geflankeerd door hoektorentjes. De motte is zeker ouder dan 1534 en de Donjon moet zeker nog bestaan hebben in 1731. Een deel van de gebouwen, waaronder de toren, waren in de 19de eeuw nog zichtbaar. Deze structuur staat bekend als de kern van de middeleeuwse heerlijkheid Blaisant. Tijdens de jaren 70' werd reeds een overwelfde gracht aangetroffen, die in verbinding stond met de schipgracht. Vermoedelijk was er ook een losplaats aanwezig. Deze overwelfde gracht is te dateren tussen 1534 en 1575.⁶¹
- Locatie 333570: Meer ten zuiden van het opgravingsterrein is er de *Lievekaai*, aan de Academiebrug.
 - *Structuur 333994 en 333995*: Hier werden bouwkundige elementen uit de volle middeleeuwen aangetroffen. Een metselwerk in Doornikse kalksteen van 1,6m breed kon zo ten eerste worden opgetekend. Deze vermoedelijke restant van de kademuur van op een vleilaag van kalkmortel gelegd. Op enige afstand van deze blokken werden verschillende houten, verticaal ingeheide palen aangetroffen. Deze moeten vermoedelijk als restant van een steiger of meerpalen geïnterpreteerd worden.⁶²
- Locatie 333571: Daarnaast is nog een tweede locatie aan de *Lievekaai*, namelijk op de hoek met het Zilverhof.⁶³
 - *Structuur 333996*: Twee huisplattegronden kwamen aan het licht met baksteenresten van funderingen en opstaande muren uit de 16de eeuw. Een van de twee huizen (gericht op de tinnenpotstraat) werd duidelijk lange tijd door een schoenmaker bewoond. Getuige hiervan is een meterslange en 0,5m dikke laag met schoenleerafval, gevonden 2m onder het straatniveau (structuur 333997).⁶⁴
- Locatie 333572: Ten zuiden bevindt zich de *Augustijnkaai*.⁶⁵
 - *Structuur 333998*: Onder de huidige straat zijn er restanten in baksteen gevonden, vermoedelijk afkomstig van funderingen van private huizen uit de 15de-16de eeuw. Ze zouden niet te linken zijn aan het Augustijnenklooster.⁶⁶
- Locatie 333272: Ten zuidoosten ligt het *Karmelietenklooster*.⁶⁷
 - *Structuur 333438*: Restanten van het klooster waaronder het spreekhuis in Rococo-stijl uit 1753, de bakstenen, gotische kloosterkerk, de sacristie, de eerste en tweede pandgang, bijgebouwen en het kloostergebouw zelf. Op basis van dendrochronologie op de houten dakconstructies kon aangetoond worden dat de kerk in 3 fasen is gebouwd; het gebruikte hout van middendeel en de hoofdbeuk dateren uit 1320-1330, het hout van de apsis uit 1473-1474 en het hout van de gerestaureerde kruisgang uit 1717-1721. Sinds de late 18de eeuw werden de vier vleugels van het tweede pandhof verhuurd aan particulieren. Dit leidde ertoe dat deze zone rond 1850 omgevormd werd tot beluik.⁶⁸
 - *Structuur 333821*: Paalgaten, huttenleem en ceramiek uit de middeleeuwen dat zeker ouder is dan de bouw van de kerk. Tegelvloeren en architectuurelementen uit de vroegste fase van de kerk, een fundering van een achterliggende bouw en wandschilderingen uit de 19de eeuw in renaissancestijl.

⁶⁰ Centraal archeologische inventaris 2013

⁶¹ Deseijn 2008, 77-80

⁶² S.n. 1979, 38-39

⁶³ Centraal archeologische inventaris 2013

⁶⁴ S.n. 1979, 38-39

⁶⁵ Centraal archeologische inventaris 2013

⁶⁶ S.n. 1979, 38-39

⁶⁷ Centraal archeologische inventaris 2013

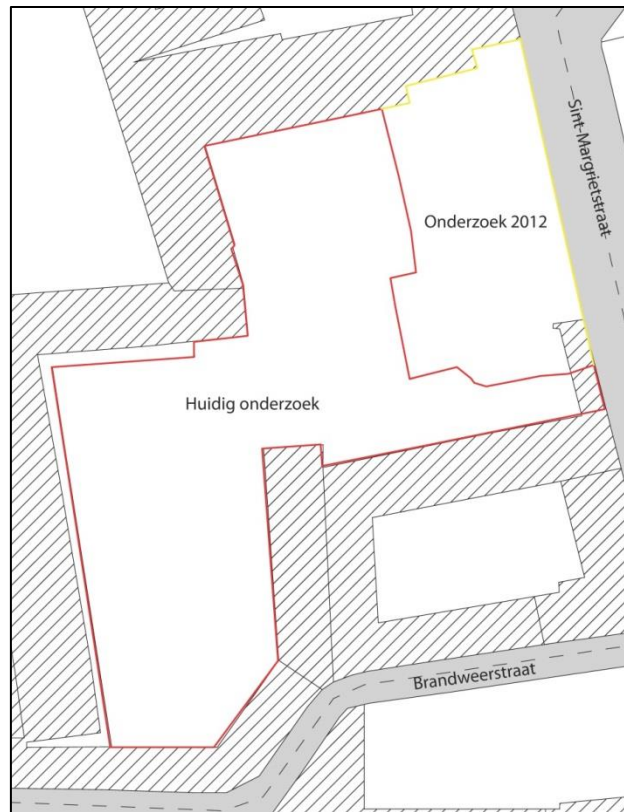
⁶⁸ Laleman & Lievois 1991, 16-30

- *Structuur 333823*: Een traptoren, erkertorens aan de westgevel, resten in Doornikse kalksteen, resten in baksteen, kistbegrovingen en kelders waarvan sommige versierd waren met figuratieve schilderijen en te dateren zijn in de 17de eeuw.
- *Structuur 333871*: Een losse vondst van een kwartiershout gekloven plank die gebruikt werd voor de zogenaamde visbekverbinding afkomstig van een beschilderd beplankt gewelf. In de opvulling voor de aanleg van een vloer uit de 18de eeuw werd o.a. een hoeveelheid pot- en kan-fragmenten in rood aardewerk en steengoed gevonden.
- *Locatie 333042*: Ook in het zuidoosten is het *Drongenhof* te situeren, op de hoek met de Lange Steenstraat.⁶⁹
 - *Structuur 333083*: Restanten van baksteen en houten constructies, afval- en beerputten met heel wat fragmenten aardewerk, gedateerd in de Volle Middeleeuwen tot 16de eeuw. Verder nog een Gotische haardspiegel met decoratief baksteenmotief, een Lodewijk XV-schouwmantel in stuc en een aanzet van een korfboogvormige deuromlijsting in witte kalkzandsteen. Dit zijn restanten van een refuge van de abdijs van Drongen.
 - *Structuur 333085*: Een vondstenconcentratie uit de laag boven de muurresten uit de late middeleeuwen.
- *Locatie 333043*: Naast het Drongenhof bevindt zich de *Drongenhof-Kapel*.
 - *Structuur 333089*: Een eenvoudig zaalkerkje uit de 17^e eeuw

3.2.4. Archeologisch verwachting

Uit het archeologisch onderzoek dat tussen januari en februari 2012 werd uitgevoerd door BAAC bvba langsheen de straatzijde is duidelijk gebleken dat in deze zone nog archeologisch sporen aanwezig waren. Hoewel de oudere bebouwing voor een stuk verstoord was door latere, 19de-eeuwse bebouwing, die tevens in grote mate onderkelderd was, bevinden zich tussen en onder de latere muren nog resten van de muurwerk dat teruggaat tot de 14 eeuw. Op het contact van het antropogene ophoogpakket met de natuurlijke ondergrond waren ook middeleeuwse kuilen bewaard gebleven, zij het vrij ondiep. De aanwezigheid van deze structuren doet vermoeden dat bij het nieuwe onderzoek dergelijke zaken kunnen gevonden worden.

⁶⁹ Centraal archeologische inventaris 2013

Figuur 26: De onderzoeksgebieden in 2012 (geel) en het huidige onderzoeksgebied (rood)

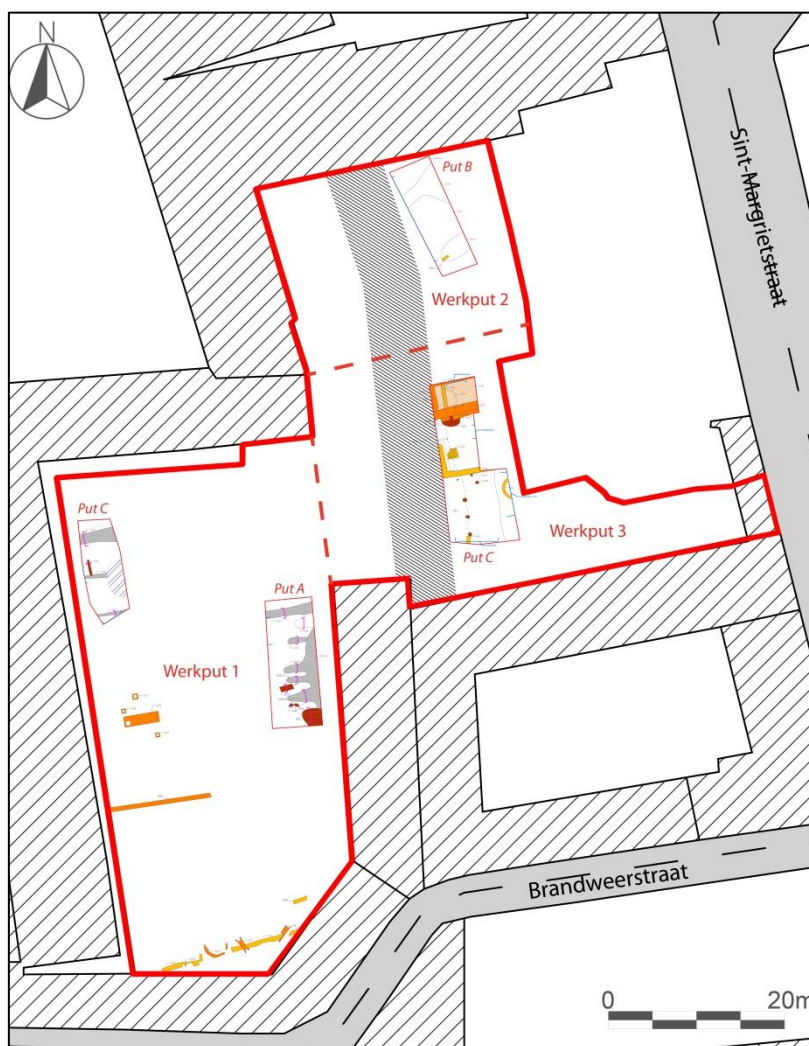
Op basis van de resultaten van de Centrale Archeologische Inventaris kan men stellen dat het archeologisch potentieel voor het onderzoeksgebied groot is. Op verschillende locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied werden archeologisch relevante sporen en structuren aangesneden.

Ook de historische informatie geeft aan dat er vondsten uit de middeleeuwen en nieuwe tijd, gaande van 14de eeuw tot en met 19de eeuw, verwacht kunnen worden.

Al deze informatie samen geeft aan dat er een hoge verwachting kan gesteld worden voor het vinden van archeologische sporen en structuren binnen het onderzoeksgebied.

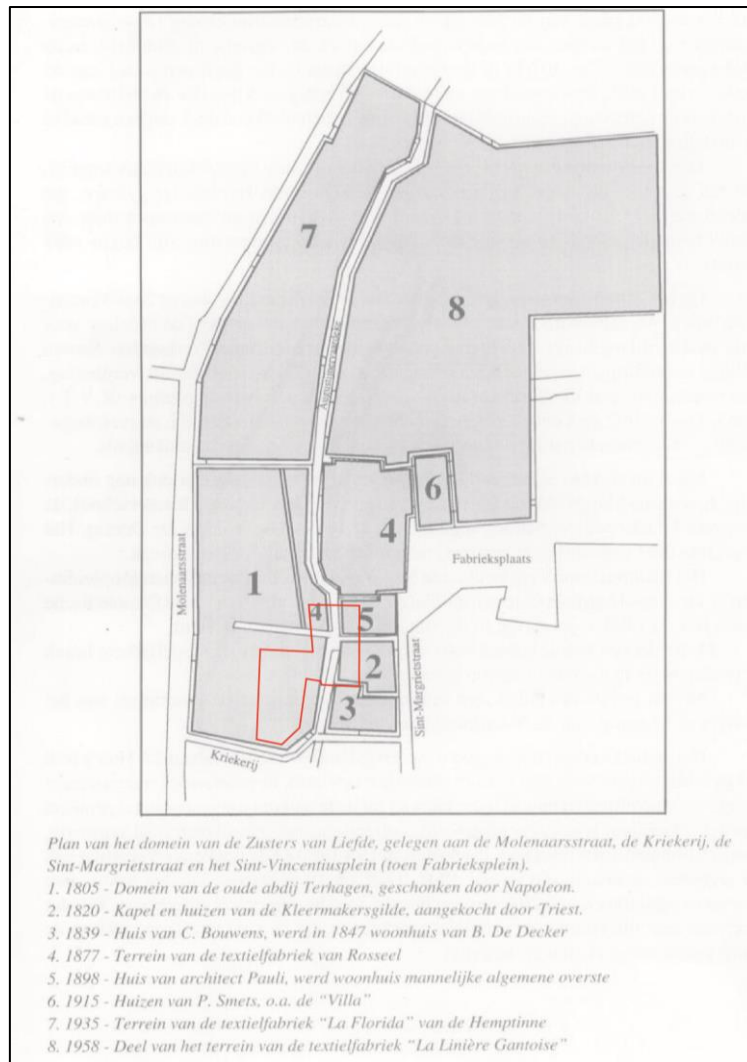
4. Archeologisch onderzoek

Binnen het onderzoeksgebied werden in totaal een 53-tal sporen aangetroffen. De meeste van deze sporen waren te situeren in de dieper uit te graven delen. Toch werden ook op het eerste niveau (0,5m onder het bestaande niveau) reeds enkele muurresten aangetroffen. Het terrein werd, zoals eerder aangehaald, om logistieke redenen verdeeld in een fase 1A en fase 1B. Logischerwijze werd begonnen met fase 1A (werkput 1), waarbij direct dan ook het noordelijke deel van fase 1B (werkput 2) werd afgegraven. Het zuidelijke deel van 1B (werkput 3) werd later pas aangelegd.

Figuur 27: Aanduiding verschillende werkputten en diepere putten

Midden door het terrein van fase 1B liep het Augustijnenvaardeken. Deze waterloop vormde lange tijd een grens tussen de verschillende eigendommen, zoals op onderstaande figuur is weergegeven. Deze prent geeft de eigendomstoestand weer in de 19de eeuw, toen de zusters van de liefde in het bezit kwamen van deze terreinen.

Figuur 28: Plan domein van de zusters van de liefde⁷⁰

Hierop is duidelijk te zien dat de beek eertijds de grens vormde tussen de domeinen van ten eerste de abdij van Terhagen (voornamelijk ten westen van de vaart – Werkput 1 en een deel van werkput 2 en 3 dus), ten tweede de kleermakersgilde (teruggaand tot de 14de eeuw – Werkput 3) en ten derde de textielproducent Rosseel (19de eeuw – Werkput 2).

Eerst zal bij de bespreking van de sporen even stil gestaan worden bij de bodemopbouw binnen het plangebied. Daarna zal even stil gestaan worden bij de vondsten die kunnen gelinkt worden aan het vaardeken, om daarna verder te gaan met de bespreking van de sporen en structuren aangetroffen in de verschillende werkputten (1 t.e.m. 3) en diepere putten (A t.e.m. D).

⁷⁰ Baillieul & Leeman 1991, 44

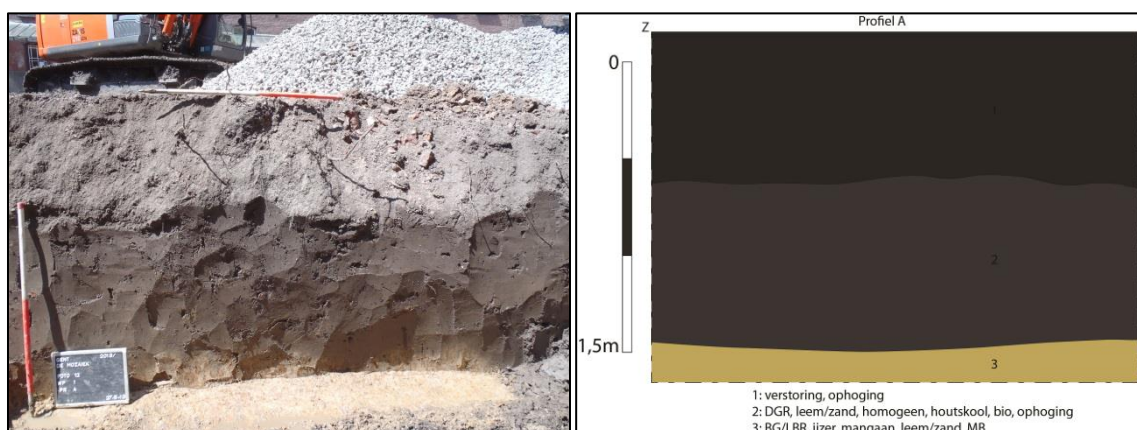
4.1. Bodemopbouw (N. Krekelbergh & N. Janssens)

De voormalige loop van het Augustijnvaardeken deelde het plangebied in twee delen: een oostelijk en een westelijk deel (zie ook Figuur 27). Er was een groot verschil te bemerken tussen de bodemopbouw aan de oostelijke zijde van het Augustijnvaardeken en deze aan de westelijke zijde ervan. Ten westen van het Augustijnvaardeken werden in de ondergrond fluvioperiglaciale afzettingen uit het pleistoceen waargenomen, terwijl ten oosten ervan een complex van holocene, fluviatiele afzettingen (kleilig zand en veen) werd aangetroffen. In deze helft van het plangebied sloot de bodemopbouw meer aan bij de waarnemingen die werden gedaan tijdens eerder onderzoek aan de Sint-Margrietstraat, net ten westen van het huidige plangebied (zie paragraaf 3.1.2), en de gegevens op de quartairgeologische profieltypenkaart (zie Figuur 7).

Hoewel door de beperkingen, die inherent waren aan de kleine oppervlakte waarop het onderzoek werd uitgevoerd, slechts tot een beperkt en gefragmenteerd beeld van de bodemopbouw kon worden gekomen, kan toch alvast de hypothese geuit worden dat de oostelijke helft van het huidige plangebied alsook het eerder onderzochte plangebied aan de Sint-Margrietstraat in een landschappelijke depressie lagen (een moerassige depressie, waarschijnlijk in het komgebied van een grote natuurlijke waterloop) die men in de 13de eeuw door het graven van het Augustijnvaardeken heeft trachten te ontwateren. Mogelijk werd tijdens de onderzoeken dan ook één van de komgebieden van de oorspronkelijke alluviale vlakke van de Holocene Leie aangesneden, waarin klei en zand werden afgezet en zich veen kon vormen. De westelijke helft van het plangebied bevindt op de flank van deze dalvormige laagte: waarschijnlijk is hier sprake van een pleistocene, zandige donk. Langs de rand van deze donk heeft men in de 13de eeuw, toen de stadskern van Gent geleidelijk verder volgebouwd raakte, het Augustijnvaardeken gegraven om het natte terrein te ontwateren. Op de hoger gelegen donk dagzomen fluvioperiglaciale afzettingen uit het Weichseliaan, afkomstig van het verwilderde rivierenstelsel dat in die periode de Vlaamse Vallei heeft opgevuld.

4.1.1. Westelijk deel

Ten westen van het Augustijnvaardeken werd het niveau van de moederbodem slechts op enkele plaatsen bereikt, met name in de dieper uit te graven putten A en C. Hier bestond de moederbodem (C-horizont) uit beige tot lichtbruin, lemig zand waarin concreties van ijzer en mangaan aanwezig waren. In put C, de meer westelijk gelegen put van de twee werd deze bodem bereikt op een niveau van 5,65 m +TAW. In put A bevond het niveau van de natuurlijke ondergrond zich een 30-tal cm lager, namelijk op 5,28 m +TAW. Er kan dus worden gesteld dat het natuurlijke reliëf enigszins afloopt in de richting van het Augustijnvaardeken, wat mogelijk wijst op een helling in de richting van een natuurlijke depressie (mogelijk een dalvormige laagte).

Figuur 29: Profiel 1 – put A

Zowel in putten A als C werden enkele profielen geregistreerd. Er werd hierbij duidelijk dat bovenop de moederbodem verschillende ophogingspakketten waren aangebracht. Bij put A was een relatief dik donkergrijs, homogeen uitziend pakket lemig zand op te moederbodem gegoid. Hierin konden houtskoolstukjes, brokjes baksteen en een duidelijke bioturbatie waargenomen worden. Bovenop dit pakket lag een vrij gelijkaardig pakket met een lossere textuur. De dikte van dit humeus pakket

bedroeg ruim 1,5 m. Op basis van de heel losse textuur van de pakketten en de vaag zichtbare graafsporen in de C-horizont, kon besloten worden dat het hier om ophogingspakketten ging, en niet om de natuurlijke bodemopbouw. Dit betekent ook meteen dat deze natuurlijke opbouw werd afgegraven tot op het niveau waarop de C-horizont zichtbaar werd, namelijk 5,3m TAW.

In put C was er enigszins een verschil waar te nemen. Bovenop de moederbodem kon hier een laag worden waargenomen die kon geïnterpreteerd worden als zijnde een oude cultuurlaag (een oude akkerlaag of een bewoningslaag). Hierin was als bijmenging aardewerk aanwezig uit de 14de eeuw (cf. infra). Bovenop deze laag lag weer een zeer dik donkergrijs ophogingspakket dat sterk leek op het pakket 2, dat reeds was aangesneden in put A.

Figuur 30: Zuidelijk (links) en Westelijk profiel (rechts) werkput 1 - put C

4.1.2. Oostelijk deel

De bodemopbouw in het oostelijke deel van het onderzoeksgebied was veel complexer. Hier was niet dezelfde, beige tot lichtbruine moederbodem van pleistoceen lemig zand aanwezig zoals in de westelijke helft van het plangebied. Eerder konden verschillende fluviatiele afzettingen uit het Holoceen waargenomen worden, waarop dan weer verschillende ophogingspakketten konden herkend worden. Er waren op bepaalde locatie ook sporen van veenvorming aanwezig, wat wijst op een sterke mate van dynamiek in het landschap aan deze zijde van het Augustijnvaardeken.

Deze hoge mate van variatie was duidelijk te zien in put D. In het zuiden en noorden van deze put konden zo voornamelijk kleiige, alluviale afzettingen waargenomen worden, terwijl in het midden van de put veen kon worden herkend⁷¹. In put B kon geen natuurlijke bodem waargenomen worden doordat hier niet zo diep diende afgegraven te worden. De aanwezigheid van deze lagen is gezien de reeds beschikbare gegevens van de bodemkaarten, te verwachten (zie hoofdstuk 3.1.2).

De alluviale pakketten konden het best herkend worden in het zuidelijke profiel van put D. Er konden zo vier afzettingen onderscheiden worden, namelijk de lagen 17, 18, 19 en 20. Laag 17 was een blauwgrijze, licht humeuze laag kleig zand, waarin er vele fragmenten van onvergane plantenresten en hout te vinden waren. Ook werden kleine groene fosfaatvlekken waargenomen. Deze zijn het resultaat van een inspoeling van fosfaat, afkomstig van menselijke en dierlijke uitwerpselen.

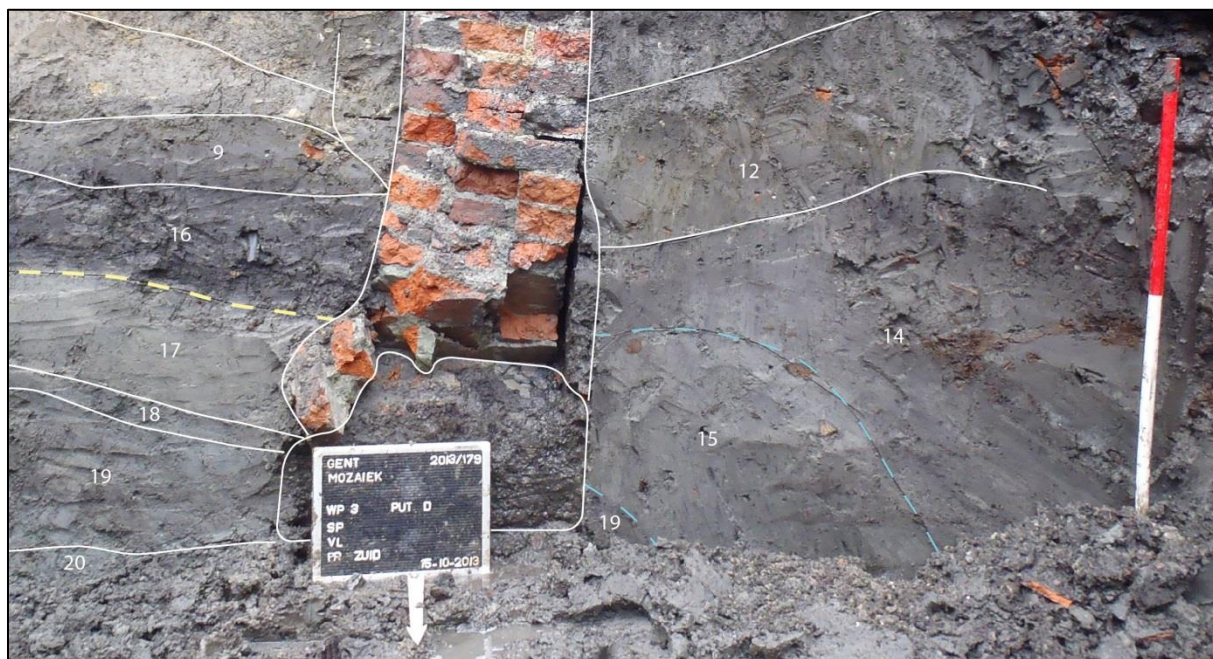
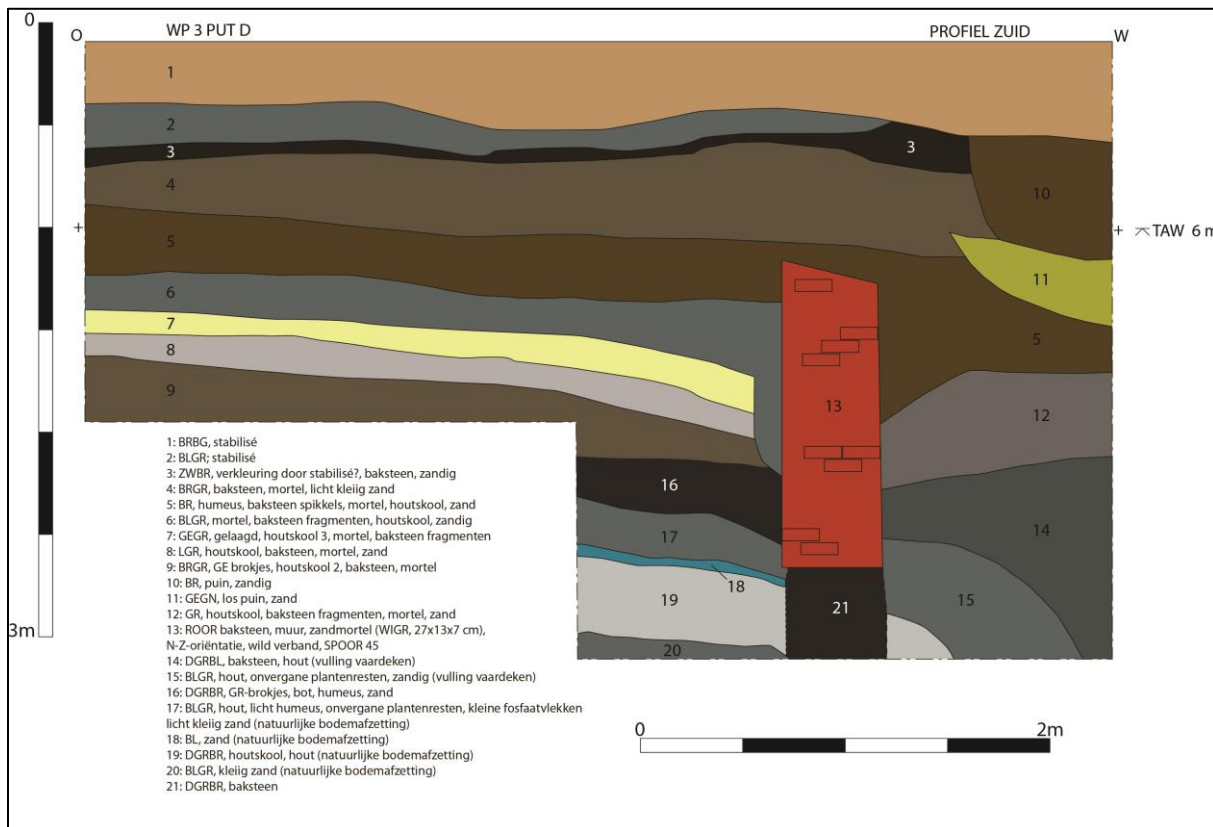
Deze laag vertoont dan ook een zeer sterke gelijkenis met de laag 5 uit het noordelijke profiel van werkput 1 uit het onderzoek van 2012⁷² (zie ook Geologie en geomorfologie paragraaf 3.1.2). Dit lag zo'n 4m ten oosten van het hier beschreven profiel. Vermoedelijk gaat het om dezelfde afzettingen (deze lagen hier op een niveau van 4,94 m +TAW). Tijdens dit onderzoek werd de natuurlijke bodem aangetroffen op een niveau van 4,5 m +TAW, wat lijkt aan te geven dat er eveneens een daling van het natuurlijke reliëf te zien is vanuit oostelijke richting naar het Augustijnvaardeken toe. Ook duidelijk was dat de moederbodem hier een stuk lager gelegen was dan op het deel ten westen van

⁷¹ Er werden in totaal vier profielen bestudeerd, nl. een zuidelijk, twee oostelijke en een noordelijk; het westelijke profiel kon niet bestudeerd worden, dit was immers de bakstenen muur van het vaardeken.

⁷² Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 19-20

het vaardeken (5,65 m +TAW en 5,28 m +TAW). Het behoort dan ook tot de mogelijkheden dat het Augustijnvaardeken is aangelegd door een natuurlijke depressie binnen de alluviale vlakke.

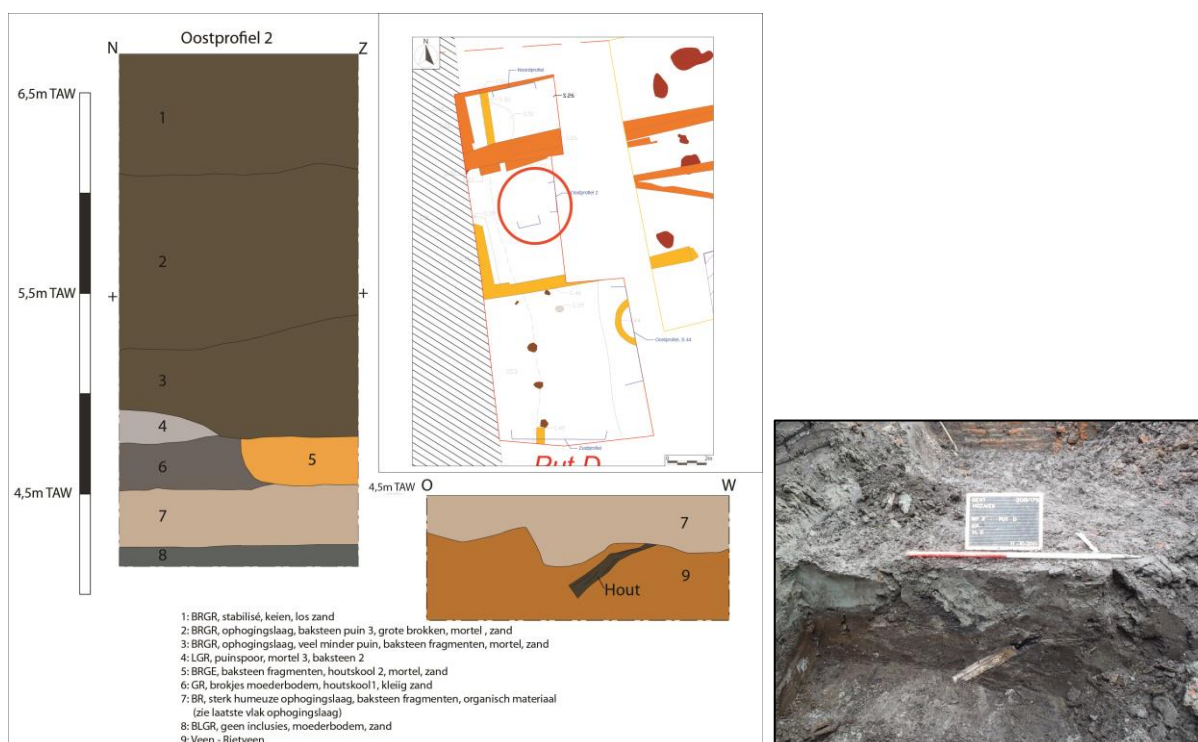
Tussen laag 17 en laag 19 werd een smal bandje blauwgrijs zand gezien (laag 18). De afzetting met nummer 19 was donkergrijs tot bruin van kleur, zandig van textuur en bevatte onvergane plantenresten, houtskool en houtfragmenten. De aanwezigheid van houtskool in deze laag moet eerder gekoppeld worden aan natuurlijke vegetatiebranden (zie ook paragraaf 3.1.2). Het vierde pakket (laag 20) bestond uit een blauwgrijs kleilig zand. De afwisseling van zandiger en kleiiger lagen lijkt te wijzen op een opeenvolging van fasen met een hogere en een lagere dynamiek.

Figuur 31: Profieltekening Zuidelijk profiel Werkput 3-put D en detail foto onderste pakketten (gele lijn: grens natuurlijke lagen – ophogingen; Blauwe lijn: vaardeken)

Bovenop deze afzettingen konden, buiten de vulling van het vaardeken (lagen 14 en 15), 10 verschillende ophogingspakketten gezien worden (lagen 16-12-9-8-7-6-5-4-11-10). De bovenste pakketten 3-2-1 waren stabilisatielagen die in verband moeten worden gebracht met de speelplaats. Ook in andere aangelegde profielen werden verschillende ophogingspakketten aangesneden.

In het midden van de put kon dan weer een duidelijk veenvorming waargenomen worden. Dit veen, voornamelijk rietveen, is een komafzetting en geeft aan dat deze zone in het verleden zeer nat is geweest. Hierdoor is er slechts een beperkte microbacteriële activiteit gebeurd, waardoor de normale omzetting van het afgestorven organisch materiaal naar humus zich niet kon doorzetten⁷³. Ook bovenop dit veenpakket werden ophogingslagen gevonden, waarvan de eerste (laag 6) materiaal bevatte dat in de 13de-15de eeuw kan worden geplaatst. Deze laag behoort tot een van de oudste aanwijzingen voor in gebruikname van de terreinen. Hierboven waren nog een viertal ophogingspakketten aanwezig. Deze bevatten materiaal uit de 14de-18de eeuw.

Figuur 32: Ondiepe coupe op raakvlak laag 7 (eerste ophogingslaag bovenop veen) en 9 (veenpakket) En situering ten opzichte van oostelijk profiel 2 en vlak

Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat de bodem in de oostelijke helft van het plangebied bestaat uit holocene, alluviale afzettingen. Over het algemeen lijkt het te gaan om een complex van komafzettingen (zoals veen), oeverwalafzettingen (zandige klei/kleig zand) en mogelijk ook crevasseafzettingen (zandlaagjes). Mogelijk heeft dit te maken met de aanwezigheid van een oude natuurlijke meander van de Leie in de directe omgeving, echter om hierover een duidelijk uitsluitsel te brengen zijn echter veel meer gegevens nodig. Wel is duidelijk dat we hier te maken hebben met een alluviale vlakke van een dynamische waterloop,

De moederbodem ten westen van het vaardeken was op een grotere hoogte gelegen (namelijk op 5,28 m +TAW en 5,65 m +TAW), dan ten oosten ervan (4,5 m +TAW). Hier is een zandige, pleistocene hoogte aanwezig, mogelijk een donk. Door de natte omstandigheden in het lager gelegen terrein was een drainage van het gebied noodzakelijk. Hiervoor werd vermoedelijk in de 13de eeuw de Augustijnenvaart gegraven. Van deze waterloop werden verschillende restanten aangetroffen binnen het onderzoeksgebied.

⁷³ Verheye & Ameryckx 2007, 260

4.2. Het Augustijnenvaardeken

Deze waterloop werd omstreeks 1902 deels overwelfd⁷⁴, wat binnen het onderzoeksgebied goed te zien was. In het meest noordelijke deel van het terrein was na afgraving van de bovengrond een half rond gewelf zichtbaar (Figuur 33 – links), waarbinnen er een drietal rioolbuizen aanwezig waren voor de afvoer van water. In het zuidelijke deel was dit gewelf niet meer aanwezig, de constructie werd hier deels, op een vrij slordige manier, afgebroken en de halfronde structuur werd vervangen door een dikke betonplaat.

De bakstenen muur eronder was echter nog bewaard en goed te volgen in werkput 3-put D, waar deze de westelijke grens vormde van de werkput. Hier was hij steevast zichtbaar als een bakstenen muur (met bakstenen van 22x9,5x5cm en een harde cementmortel) met kleine uitsprong onderaan. Bovenop deze constructie, waar verder noordwaarts een gewelf op zat, werd hier dus een betonplaat gestort.

Helemaal in het noorden van werkput 3-put D werd in de muur van het vaardeken een spaarboog waargenomen. Aan de hand van het gebruikte baksteenformaat, 28x12,5x6cm, zou kunnen vermoed worden dat het hier ging om een muur van oudere datum. Echter de goede integratie van de spaarboog in het muurwerk doet vermoeden dat de muur en de boog in één fase gezet zijn. Als we gaan zoeken naar een reden voor de aanwezigheid van deze boog op deze plek, moeten we gaan kijken naar het de historische informatie en het kaartmateriaal. Hieruit blijkt dat er, net op deze locatie, in 1823 een gebouw werd gezet dat de oorspronkelijk 14de-eeuwse kapel moest verbinden met de noordelijke vleugel van de voormalige abdij ter Hagen. Dit gebouw bleef bestaan tot 1982, wat betekent dat het ook bewaard bleef tijdens de overwelving van het vaardeken in 1902. Vermoedelijk gebeurde dit om de stevigheid van de fundering behorende tot het bovenliggende gebouw te garanderen.

Figuur 33: Augustijnenvaardeken in noorden (links) en meer zuidelijk (rechts)

Voordat het vaardeken overwelfd werd, was deze waterloop iets breder. Dit was duidelijk te zien in werkput 3 - put D. In het zuidelijke profiel van deze werkput (haaks op het augustijnenvaardeken) was duidelijk een neerwaartse insnijding zichtbaar (lagen 14 en 15), vermoedelijk het resultaat van de eerste uitgraving van de vaart binnen de nattere donk. Quasi op de grens van deze insnijding lag, in het zuiden en het noorden van de werkput, een muur (spoor 45 en 52) die vermoedelijk in de 14de eeuw te plaatsen is, het baksteenformaat van 27 x 13 x 7cm⁷⁵ wijst in ieder geval in deze richting (een latere datering – 15de-16de eeuw bvb.- kan echter ook nog steeds). De vrij dichte ligging van deze muur tegen de insnijding van het vaardeken aan lijkt zeker niet toevallig. Op het historische kaartmateriaal is deze muur voor het eerst zichtbaar in het midden van de 17de eeuw (Hondius 1641 & Bleau 1649).

⁷⁴ De Clercq 2005, 185

⁷⁵ Laleman & Stoops 2008

Figuur 34: Muur naast Augustijnenvaart op kaart Bleau (links)⁷⁶ en tijdens het onderzoek (rechts)

Ook in het vlak was deze insnijding zichtbaar⁷⁷. Vooral in het zuiden van de werkput, waar de natuurlijke ondergrond bestond uit verschillende alluviale afzettingen, was de lijn zeer duidelijk. Ook waren hier enkele houten palen zichtbaar⁷⁸, die vermoedelijk gediend hebben als lokale versteviging van de oever. Deze palen waren niet meer aanwezig waar de natuurlijke bodem uit veen bestond (zie verder). Deze versteviging kan te maken hebben met het toegankelijk maken van deze locatie door bvb. een steiger of aanlegplek. Het kan echter ook zijn dat deze zone, gezien de aanwezigheid van zand ten opzichte van veen (zie verder), meer onderhevig was aan erosie, waardoor een versteviging nodig was. Een gelijkaardige versteviging door middel van verticaal ingeheide palen werd reeds ten zuiden van het onderzoeksgebied, ter hoogte van de academiebrug aan de Lievekaai aangetroffen⁷⁹.

⁷⁶ Bibliotheek van de universiteit van Amsterdam 2013

⁷⁷ Dit pakket kreeg het spoornummer 53 in het vlak

⁷⁸ Deze palen konden niet verzameld worden voor verdere datering

⁷⁹ S.n. 1979, 38-39

Figuur 35: Vulling vaardeken in vlak (links) en zuidelijk profiel WP3 - put D (lagen 14 en 15)

Uit het pakket (spoor 53 en laag 14 in zuidelijke profiel werkput 3-put D) werd aardewerk verzameld uit de periode 14de-16de eeuw. Het is dus vermoedelijk in deze periode dat het vaardeken voor een deel is opgevuld geraakt, vermoedelijk deels door het storten van afval uit de nabije omgeving. Dit betekent ook dat de aanleg vroeger moet worden gesitueerd.

Deze waterloop diende voor de afwatering van het drassige gebied (donk) en moet, gezien zijn naam, vermoedelijk gekoppeld worden aan het vestigen van de Augustijnengemeenschap aan het einde van de 13de eeuw binnen dit gedeelte van de stad. De gevonden houten palen zouden ook kunnen gekoppeld worden aan deze vroege fase.

Vermoedelijk werd de augustijnenvaart dus uitgegraven aan het einde van de 13de eeuw, in dezelfde periode als de Lieve, en dit op de rand van een natuurlijke, dalvormige laagte. De vondst van een bodem van een kan, te dateren in de 13de-14de eeuw bovenaan laag 19 aan de grachtzijde van het vaardeken kan deze datering bevestigen.

4.3. Sporen en structuren

4.3.1. Ten westen van het vaardeken

De westelijke zijde van de vaart behoorde vanaf de 17de eeuw toe aan de abdij ter Hagen. Van deze abdij werd er in de Atlas Goetghebuer een grondplan teruggevonden. Een plot van dit plan, dat te dateren is vermoedelijk na 1823, leert ons dat de gebouwen van de abdij op dit plan sterk overeen komen met deze van de hedendaagse school. De hedendaagse gebouwen zijn dan ook eerder het resultaat van vele 19de-eeuwse verbouwingen aan de originele bouwsels.

Het af te graven deel was volledig op de binnenkoer van de hedendaagse gebouwen gelegen. Dit komt dus eveneens overeen (daar de gebouwen op dezelfde locatie liggen) met het binnenplein van de 17de-eeuwse abdij Ter Hagen.

Enkel centraal binnen het onderzoeksgebied konden, op basis van de plot, nog muurresten worden verwacht.

Figuur 36: Plot van het grondplan van de abdij ter Hagen (na 1823)⁸⁰ op de huidige toestand (rode lijnen) (rode stippellijn: mogelijk aan te treffen gebouwen)

Toch werden er tijdens de meest ondiepe afgraving van het terrein (tot op 0,5m onder het bestaande niveau) enkele muurresten aangetroffen in het uiterste zuidwesten van het onderzoeksgebied. Hier werden fragmenten van 2 noordoost-zuidwest georiënteerde muren gevonden (sporen 19 en 25) aangetroffen. Deze waren opgebouwd uit bakstenen van formaat 22 x 11 x 4cm. De meest noordelijke, spoor 25, werd opgebouwd met behulp van een harde kalkmortel, terwijl spoor 19 met een zandmortel werd gebouwd. Bovenop spoor 19, dat slechts maximum 3 baksteenlagen diep bewaard was, was er echter ook een laagje grijze cementmortel waarneembaar.

Het spoor 19 werd meermaals onderbroken door ander muurwerk (sporen 20, 21, 22, 23). De sporen 20 en 21 waren afvoergoten. Het eerste van deze twee was gebouwd met bakstenen van formaat 22 x 11 x 4cm en een harde cementmortel en de tweede met beton.

Spoor 22 was de restant van een ronde put, opgebouwd uit baksteen (18x9x4cm) en cementmortel. De muur met nummer 23 ten slotte was een dun, een steens breed muurtje (formaat 20x10x4cm, gemetst met cementmortel en harde kalkmortel), waartegen een bakje gemetst was. Binnen het bakje waren enkele tegels zichtbaar (formaat 26x13x3cm).

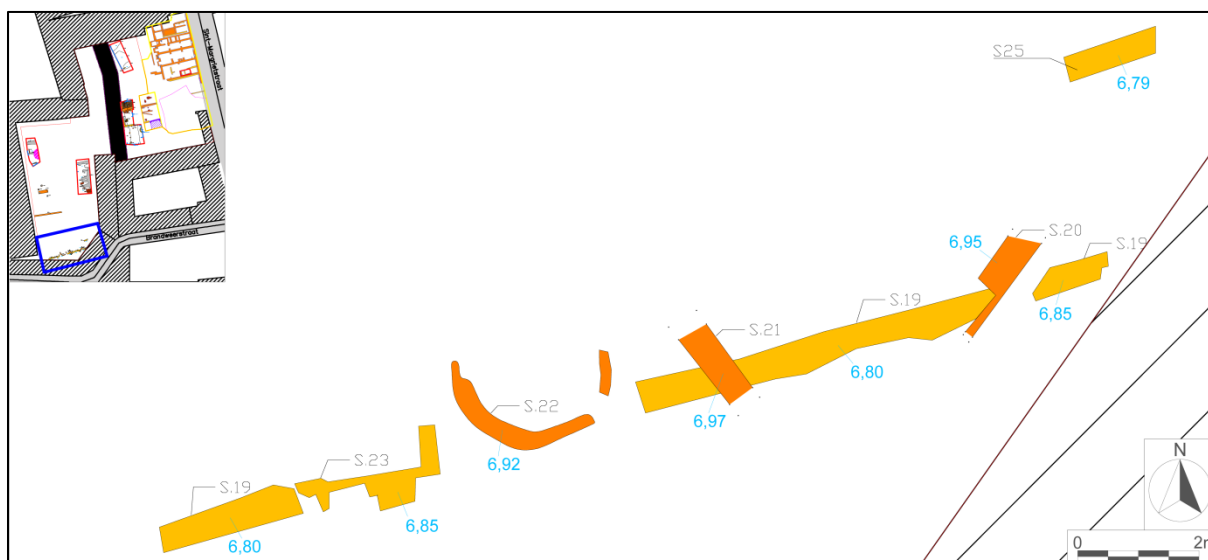
⁸⁰ Atlas Goedgebuer

Figuur 37: Muur spoor 19 (oranje) en recentere verstoringsen (geel) en spoor 25 (rechts)

Het gebruik van cementmortel bij de muren die het spoor 19 oversnijden, doet vermoeden dat deze laatste net iets ouder is. Vermoedelijk moeten de muren wel gelinkt worden aan de abdij ter Hagen, die per slot van rekening ook slechts in 17de eeuw werd gebouwd hier. Een datering in de 17de of 18de eeuw lijkt waarschijnlijk voor de twee evenwijdige muren. De twee zijn echter niet te zien op de plattegrond uit het begin van de 19de eeuw. Vermoedelijk waren deze niet meer in gebruik in deze periode.

Het parallel lopen van de twee muren en de tussenafstand tussen de twee zou kunnen wijzen op de aanwezigheid van een kloostergang, waarbij spoor 19 een binnenmuur is (waardoor deze dus niet zo diep bewaard zou zijn) en spoor 25 de buitenmuur. Spoor 25 stond in verband met de nog bestaande oostelijke vleugel van de eertijdse abdij, hij leek onder de 19de-eeuwse aanpassingen te lopen.

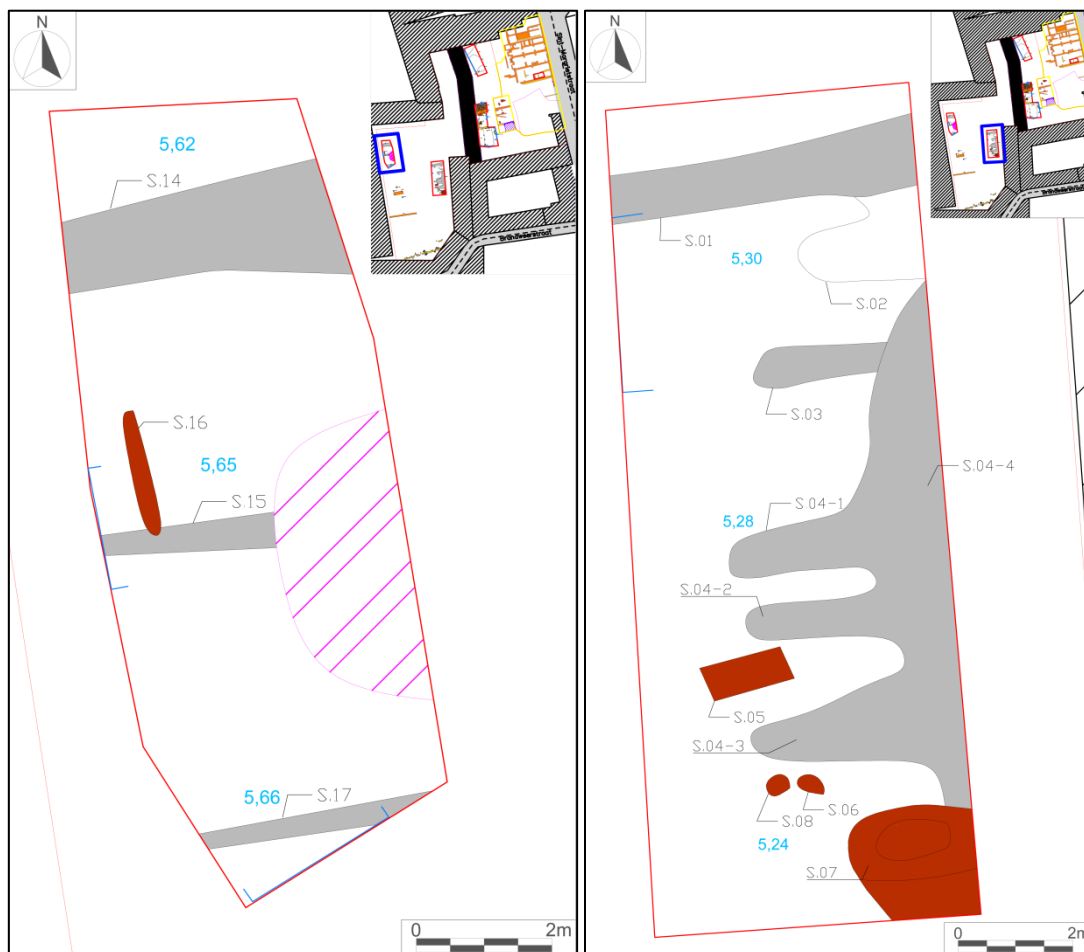

Figuur 38: Muurwerk ZW deel werkput 1 (geel: oudere muren; rood: recent muurwerk; blauwe tekst: hoogtes in +TAW)

In het uiterste westen van het onderzoeksgebied werden nog enkele recente muurwerken aangetroffen (20ste eeuw vermoedelijk), namelijk een grote cisterne (spoor 46), enkele afwateringsputjes (sporen 47-49) en een afwateringskanaal (spoor 50).

Binnen deze westelijke zone werden er twee diepere putten uitgegraven, een ervan diende op een diepte van 150cm onder het bestaande niveau te worden gegraven, de andere tot op 300cm. Er werd telkens een vlak aangelegd op het archeologisch relevante niveau (dit was telkens op de moederbodem). Bij werkput 1 – put C was dit op een niveau van ongeveer 5,65m TAW, in werkput 1 –

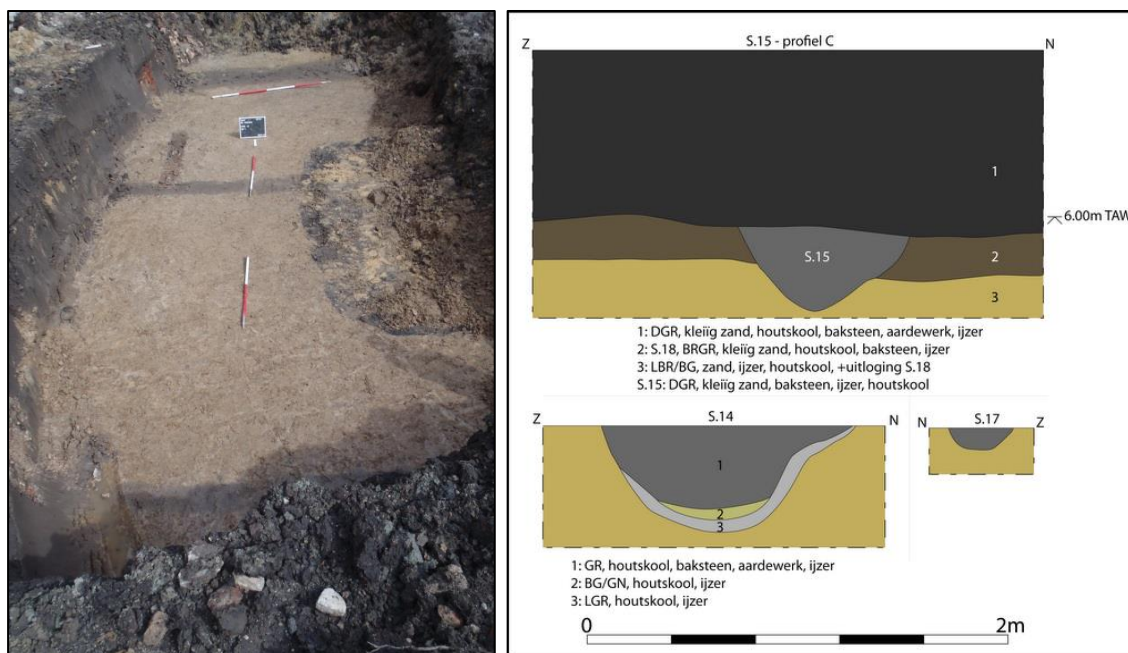
put A op 5,28m TAW. Er was dus een duidelijke afloop van het natuurlijke reliëf aanwezig, wat vermoedelijk te wijten is aan de aanwezigheid van een natuurlijke dalvormige laagte in het landschap (zie terug).

Figuur 39: Grondplannen werkput 1 put A (links) en put C (rechts) (bruin: kuilen; grijs: greppels; blauwe tekst: hoogtes in +TAW; roze arcering: recente verstoring)

Zoals reeds eerder aangehaald (zie 4.1.1) werd in put C een cultuurlaag herkend (spoornummer 18), waarin aardewerk uit de 14de eeuw werd aangetroffen. Hiermee samen hangend werden verschillende greppels gevonden (sporen 14-15-17) in deze put. Deze hadden allemaal een grijze kleur, een zelfde oriëntatie (W-O) en waterden af in oostelijke richting, naar de augustijnenvaart toe. Deze greppels zijn, behalve de cultuurlaag, een duidelijke aanwijzing voor de bewerking van het gebied. Ze hebben vermoedelijk gediend als afwatering van hoger gelegen akkertjes. Het materiaal aangetroffen in de sporen is (breed) te dateren in de periode 13-15de eeuw (zie verder). Vermoedelijk moet er eerder gedacht worden aan een datering in de 14de eeuw.

Behalve deze greppels werd er enkel nog een recent, langwerpige spoortje gevonden (spoor 16).

Figuur 40: Coupes sporen werkput 1 - Put C

Ook in put A werden, naast verscheidene kuilen, greppels (sporen 1, 3, 4) herkend. Ook deze hadden een grijze kleur en waterden af richting Augustijnenvaart. Een paar van deze greppels (sporen 3, 4.1-4.3) leken over te lopen in een depressie (spoor 4.4), gelegen tegen de oostelijke grens van de werkput. Het zou hier kunnen gaan om de westelijke oever van het vaardeken, maar dit is helemaal niet zeker.

Het materiaal aangetroffen in de greppels kon gedateerd worden in de 14de eeuw (spoor 1) en de 14de-16de eeuw (spoor 4-3). In enkele van de greppels konden in de coupe verschillende vullingen herkend worden, wat op een langer gebruik zou kunnen duiden.

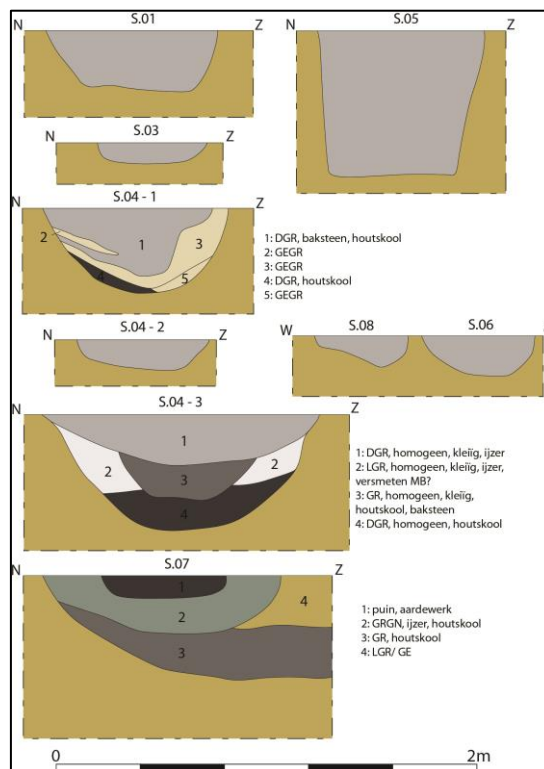

Figuur 41: Werkput 1 put A (links) en detail zuidelijk deel van deze put (rechts)

Spoor 4 werd in het zuiden oversneden door een meer recent uitzijnde kuil (spoor 7). In het vlak was in het midden van het spoor een duidelijke puinconcentratie te zien. In de coupe werden uiteindelijk vier verschillende vullingen herkend. Het aardewerk aangetroffen in dit spoor kon in de 17de-18de eeuw gedateerd worden.

Net ten westen van spoor 4 lagen nog enkele kuilen (sporen 5, 6 en 8). Deze hadden allemaal een zelfde donkergrijze kleur. Spoor 5 was rechthoekig en het diepst bewaard. In de vulling werden buiten botmateriaal, houtskoolfragmentjes en baksteenstukjes ook aardewerk uit de 14de eeuw gevonden.

De kuilen met spoornummer 6 en 8 waren veel minder diep bewaard. In beiden sporen werden baksteenstukjes en houtskoolfragmentjes gevonden. Enkel in spoor 8 werd echter aardewerk aangetroffen, dit kon in de 13de eeuw gedateerd worden.

Figuur 42: Tekeningen coupes werkput 3 put A

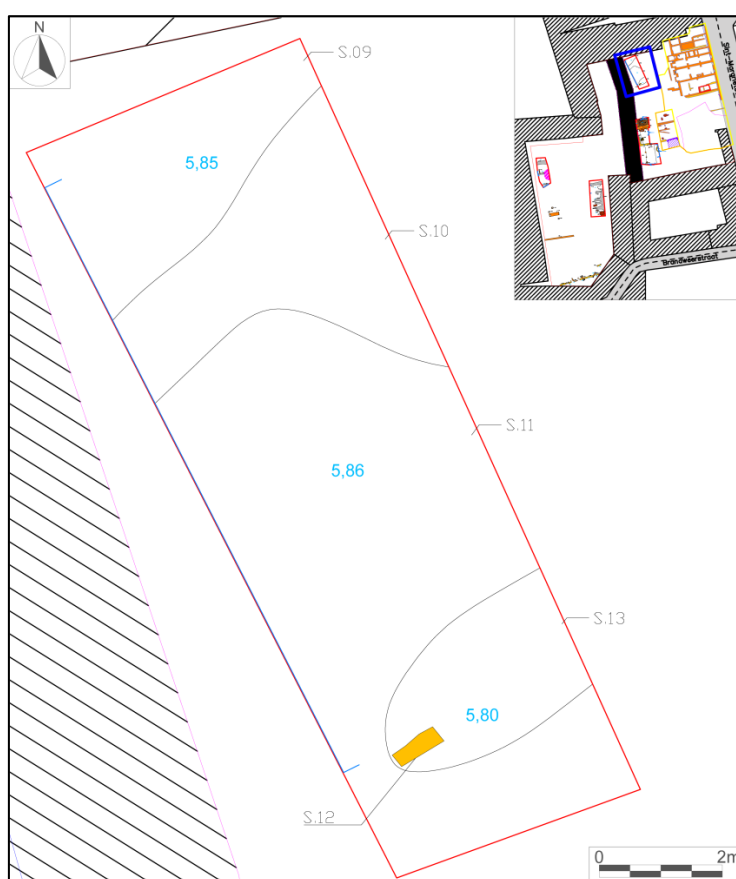
In conclusie kan dus gesteld worden dat het terrein duidelijk in gebruik was vanaf de 13de-14de eeuw. In deze periode werden verschillende grachtjes gegraven, vermoedelijk met de bedoeling het terrein te draineren. De grachten mondden waarschijnlijk allemaal in de Augustijnenvaart uit. In deze vroege fase werd het land vermoedelijk nog bewerkt als akkerland. Getuige hiervan is de cultuurlaag aanwezig in werkput 1 put C. In een latere fase, werden de greppels gedempt en werd het terrein opgehoogd. Aan de dikte van de ophogingspakketten te zien is dit in één fase gebeurd. Vermoedelijk is deze ophoging dus in de 16de-17de eeuw te plaatsen, wanneer op deze terreinen de abdij van Terhagen wordt gevestigd.

4.4. Fase 1B – Ten oosten van de Augustijnenvaart

Ten oosten van de vaart kan er een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds de domeinen behorende aan de textielfabrikant Rosseel en anderzijds de gronden van de Kleermakersgilde. Op beide delen werden op het eerste af te graven niveau (0,5m diep), behalve het halfronde gewelf van het Augustijnenvaardeken, geen muren of andere sporen aangetroffen. Wel werden er nog twee diepere werkputten aangelegd, namelijk werkput 2- put B en werkput 3 – put D. Omdat de aangetroffen sporen in de twee diepere werkputten sterk van elkaar verschillen, worden deze in aparte hoofdstukken besproken. Over het algemeen kan er wel gezegd worden dat het terrein hier duidelijk natter was dan in het westen, wat de werkzaamheden af en toe bemoeilijkte.

4.4.1. Werkput 2 – Put B

Werkput 2 – put B werd aangelegd in het uiterste noordoosten van het onderzoeksgebied, dus binnen het deel behorende aan Rosseel. De werkput was gelegen vlak achter de woning van deze industrieel. De plattegrond van dit huis werd tijdens een vorig onderzoek reeds bijna volledig blootgelegd⁸¹.

Figuur 43: Grondplan werkput 2-Put B (geel: oudere muren; blauwe tekst: hoogtes in +TAW)

Het bleek al snel dat er in deze werkput (deze diende slechts tot op 1,2m diep gegraven te worden) niet veel archeologische resten aanwezig waren. Er konden vier verschillende ophogingspakketten onderscheiden worden (sporen 9-10-11-13). Deze hadden allemaal een donkergrijze kleur en bevatten over het algemeen veel puin. Het pakket met spoornummer 11 was het onderste. Hierop lag spoor 10 en daarop lag spoor 9. Ook spoor 13 lag bovenop spoor 11.

Enkele bakstenen in verband werden waargenomen in dit spoor 13. Dit muurwerkje (spoor 12) bestond uit een zandmortel en bakstenen van formaat 25 x 12 x 6cm en was tot twee baksteenlagen diep bewaard. Het is echter zeer waarschijnlijk dat het hier gaat om een los brokstuk van een muur, eerder dan wel om een in situ bewaard muurtje.

⁸¹ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 22-25

Figuur 44: Werkput 2 put B vlak (links) en spoor 12 (rechts)

In de ophogingslagen met spoornummers 11 en 13 werd aardewerk aangetroffen. Het materiaal uit spoor 11 kon gedateerd worden in 14de eeuw, dit van spoor 13 in de 15de tot 18de eeuw. Daar het hier gaat om ophogingslagen⁸² zou ook spoor 11 van jongere datum kunnen zijn. Er moet dus eerder gedacht worden aan een datering vanaf de 14de eeuw.

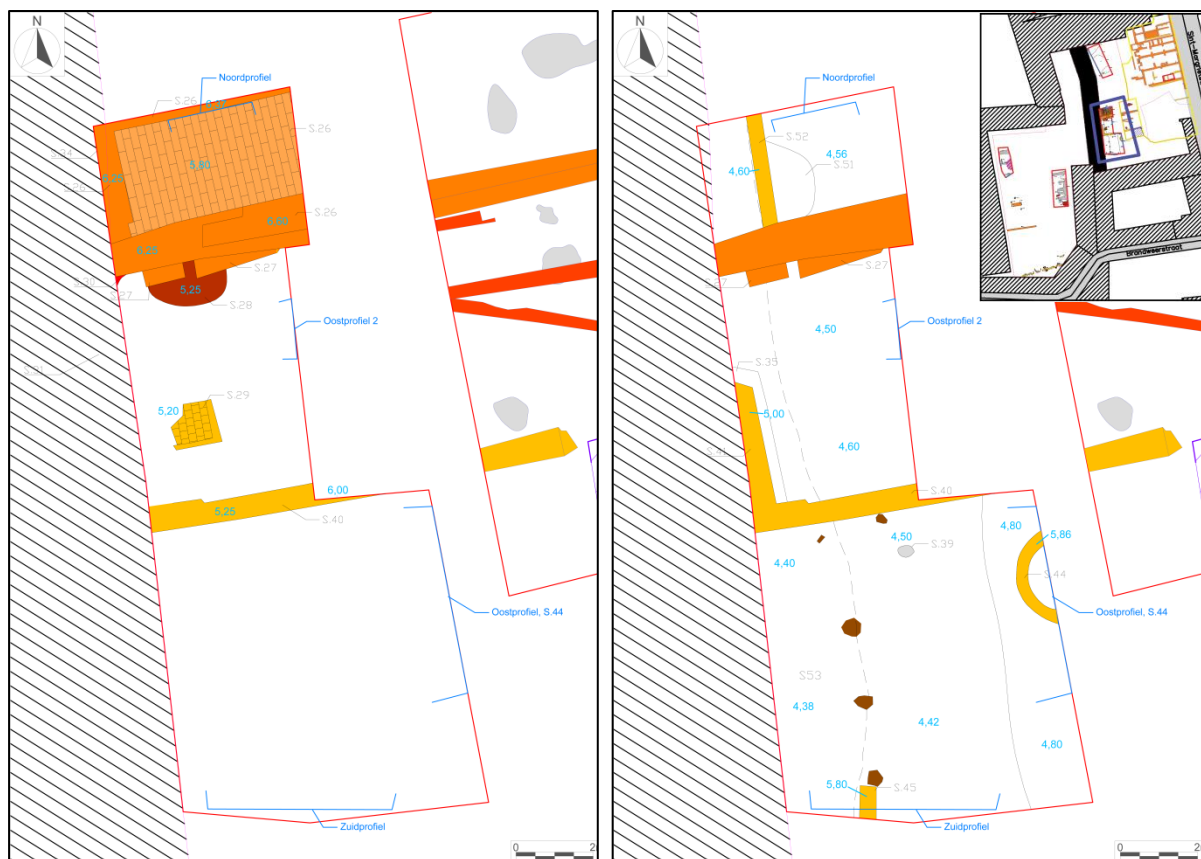
Er is geprobeerd om in deze lagen te boren, met de bedoeling de TAW-hoogte van de moederbodem te achterhalen. Dit is echter, door de grote aanwezigheid van puin in de pakketten, niet gelukt. Wel is zeer lokaal een 40-tal cm verdiept, maar hiermee werd ook nog steeds geen verandering in de aanwezige pakketten gezien.

4.4.2. Werkput 3 – Put D

De tweede diepere put, werkput 3 – put D was gelegen ten zuiden van de hierboven beschreven put. Ook was deze werkput niet ver gelegen van een diepere werkput aangelegd tijdens een vorig onderzoek⁸³. Enkele van de muren aangetroffen tijdens dit onderzoek konden dan ook gekoppeld worden met muurwerk aangetroffen in 2012. Er werden na de eerste afgraving (50cm diep), waarbij geen sporen werden aangetroffen, nog twee vlakken aangelegd (vlakken 2 en 3).

⁸² Geen echte gesloten contexten, eerder verplaatste grond.

⁸³ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

Figuur 45: Grondplan vlakken 2 en 3, in het oosten staat ook werkput 1 uit het onderzoek van 2012 (geel: oudere muren; oranje: 19de-eeuwse muren; Bruin, grijs: kuilen; rood: recent muurwerk; blauwe tekst: hoogtes in +TAW)

Zoals reeds eerder vermeld was de westelijke grens van deze uitgraving de huidige muur van het Augustijnenvaardeken. Behalve deze muur waren er echter nog verschillende andere muren aanwezig. In het noorden werd zo ten eerste een ruimte waargenomen die het spoornummer 26 meekreeg.

Binnen de werkput waren hiervan drie muren zichtbaar, namelijk twee oost-west gerichte en een noord-zuidelijk georiënteerde. Er was geen verband tussen deze ruimte en de muur van het vaardeken, een afstand van ongeveer 15cm was zichtbaar tussen de twee. De muur van de ruimte werd dus duidelijk gespaard bij het inmuren van het vaardeken. Een deel van de noordelijke muur was echter wel afgebroken bij het plaatsen van de betonplaat (in plaats van het eerder aanwezige, halfronde gewelf) over het vaardeken.

De noordelijke muur was opgebouwd uit bakstenen van klein formaat (19,5 x 9,5 x 5cm) en een zeer harde kalkmortel, een metselverband kon niet gezien worden. Van de westelijke muur kon geen baksteenformaat of opbouw achterhaald worden, daar deze voor het grootste deel vernield was (cf. infra). Vermoedelijk gaat het hier wel om een gelijkaardige constructie.

De zuidelijke muur kende een meer speciale opbouw. Het bleek hier te gaan om een spaarboog, waarop een nogal slordig muurwerk werd gezet met behulp van bakstenen en zeer harde kalkmortel. Het formaat van de bakstenen gebruikt in deze muur waren 22x10x5cm en 21,5x10,5x5,5cm. De spaarboog steunde op zijn beurt weer voor een groot deel op een puinfundering, bestaande uit grote brokken van ouder muurwerk⁸⁴ (spoor 27), vermoedelijk gestort voor de stabiliteit van de fundering. Eertijds was het hier immers een vrij nat en onstabiel gebied. Ook de ligging vlak tegen het vaardeken zal meegespeeld hebben in de diepte en soort van de fundering.

Een deel van deze zuidelijke muur werd reeds in 2012 aangesneden. Hier was dit een massief muurwerk dat deels in staand verband en deels in onregelmatig verband, met behulp van bakstenen van verschillende formaten, werd gebouwd. Aan de hand van de verschillende verbanden werd er toen gedacht aan herstellingswerken⁸⁵.

⁸⁴ Baksteenformaat 23x?x4,5cm

⁸⁵ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 22

Alle muren waren aan de binnenzijde bezet met een laag kalk en vervolgens volledig gecementeerd. De vloer van de ruimte werd eveneens met behulp van cement gelegd. De gebruikte bakstenen waren van klein formaat, namelijk 17,5 x 8,5 x 4,5cm. Op de vloer en op de gecementeerde binnenzijde van de muren was een zwartbruine aanslag zichtbaar, vermoedelijk afkomstig van vocht. De ruimte was volledig gevuld met puin.

Figuur 46: Spoor 26 overzicht (links) en opbouw zuidelijke muur (rechts)

Deze structuur (spoor 26) was vermoedelijk een deel van het in 1823 opgerichte gebouw gelegen tussen de Sint-Mauruskapel en de noordelijke vleugel van de voormalige abdij van Ter Hagen. De westelijke, noordelijke en oostelijke muur zijn hierbij te beschouwen als binnenmuren. De zuidelijke muur is vermoedelijk een buitenmuur. De noordelijke buitenmuur werd niet aangetroffen, wat ook logisch is, gezien op de locatie waar deze verwacht werd er niet zo diep diende afgegraven te worden.

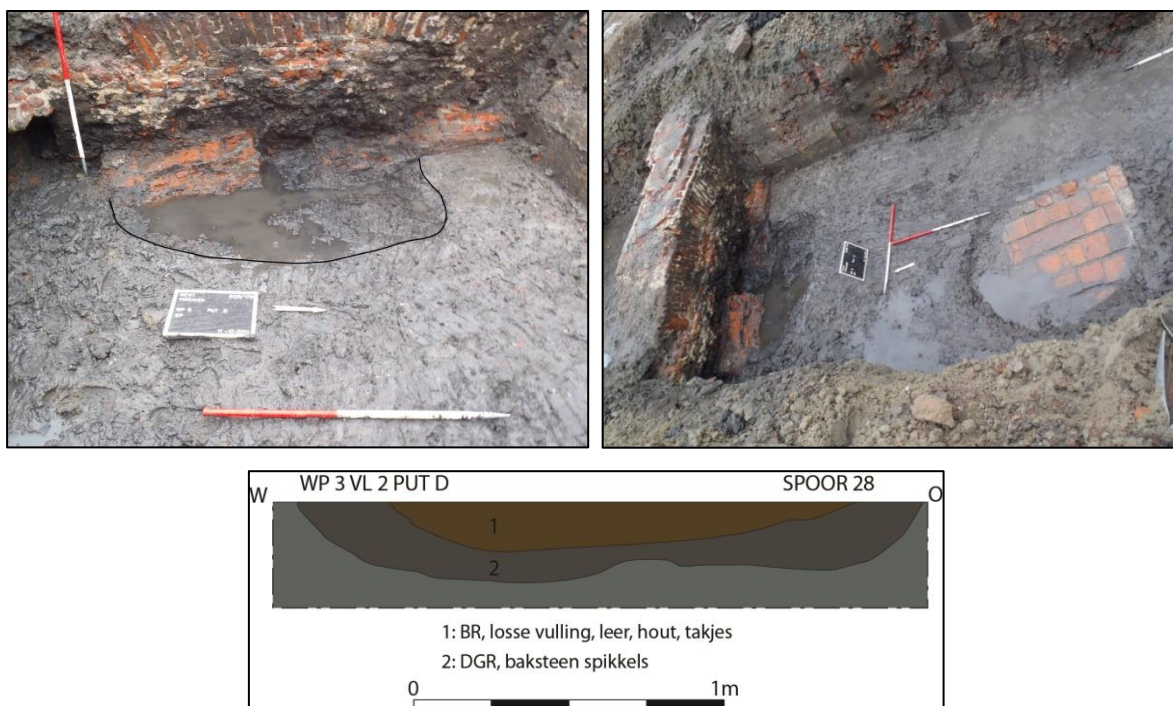
Na het doorbreken van de vloer van deze ruimte werden nog enkele ophogingspakketten aangetroffen, gelegen tegen een deel van de eerder vermelde, vermoedelijk 14de eeuwse muur langs het augustijnenvaardeken (zie 4.2).

Tegen de zuidelijk muur van spoor 26 aan lagen enkele sporen. Zo werd tegen de muur aan en over de afgebroken muur van het vaardeken een aanzet van een gewelf herkend (spoor 30). Het gaat hier dus duidelijk om een recente structuur.

Op een niveau van ca. 5,25m TAW (ongeveer 2,25m onder het originele maaiveld⁸⁶ – er werd in een eerste fase al 0,5m afgegraven) werd, in een ophogingspakket (zie verder), een kuil (spoor 28) aangetroffen. Deze kuil werd doorsneden door de puinfunderingen van de zuidelijke muur van het gebouw met spoornummer 26 (spoor 27).

De kuil was op zijn diepste punt slechts zo'n 25 cm bewaard en had twee vullingen, een eerste losse, bruine vulling van voornamelijk takjes, enorm rijk aan vondstmateriaal (zowel aardewerk, als lederen vondsten en houten objecten werden gevonden) en een tweede, donkergrijze vulling waarin enkel baksteenfragmentjes te vinden waren. De vondsten geven een datering aan in de 17de eeuw (cf.infra).

⁸⁶ Dit bevond zich ongeveer op 7,5m TAW

Figuur 47: Spoor 28 (links) en 28,29 (rechts); coupe op spoor 28 (onder)

Meer naar het zuiden toe, op hetzelfde niveau als spoor 28, werd een fragment van een vloer (spoor 29) gevonden. Deze bestond uit plavuizen van 19,5 x 19,5 x 3cm, die waren afgeboord door een bakstenen muurtje (Bs 25x12x5cm en een harde kalkmortel) van slechts 1 baksteen breed. Het fragment kon echter nergens aan gekoppeld worden. De gebruikte bakstenen zijn traditioneel te plaatsen in de periode 15de-17de eeuw, echter ook enkele 14de-eeuwse constructies werden met bakstenen van dit formaat opgetrokken⁸⁷. Tijdens een opgraving aan het hotel Verhaegen-Lammens werd een plavuizen vloertje aangetroffen met een zeer gelijkaardig formaat uit de 16de-17de eeuw⁸⁸.

Iets ten zuiden van het hierboven beschreven vloertje lag een oost-west gerichte muur (spoor40), die op een dieper niveau (slechts in vlak 3 te zien) een knik maakte naar het noorden toe. Hij werd in kruisverband opgebouwd met behulp van bakstenen van verschillende formaten (o.a. 22x9,5x4,5cm en 24x10,5x5cm) en een zandmortel. Deze muur werd tijdens een vorig onderzoek reeds aangesneden. Hier werden toen een baksteenformaat van 26 x 12 x 5cm genoteerd, maar ook hier werd een hergebruik van bakstenen vermeld⁸⁹. Het is dus zeer moeilijk om aan de hand van het baksteenformaat deze muur te plaatsen in de tijd. Wel kan er gezegd worden dat het westelijk deel ervan (waar het muurwerk een noordwaartse bocht maakt) voor een stuk afgebroken werd tijdens het plaatsen van de muur voor de inbuizing van het vaardeken. Net onder het meest oostelijke deel (meest ondiep) van de muur werd aardewerk aangetroffen dat te plaatsen was in de 12de eeuw. De relatie tussen het vloerfragment en deze muur was niet duidelijk.

⁸⁷ Laleman & Stoops 2008, 173-177

⁸⁸ Vermeiren & Steurbaut 2011, 37

⁸⁹ Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 20

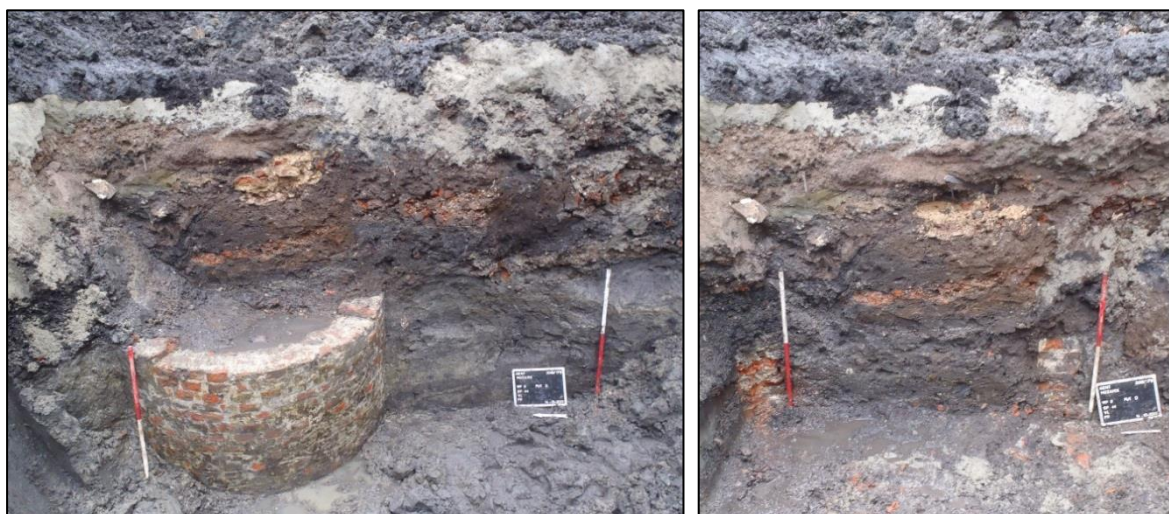
Figuur 48: Spoor 40

Er was wel een duidelijk verschil op te merken in de bewaarde dieptes van deze muur. In het oosten was hij tot op een hoogte van ongeveer 6m TAW bewaard en tot op een diepte van ongeveer 5m TAW⁹⁰. Meer naar het westen toe was de top van de muur helemaal niet meer zo hoog bewaard, namelijk maar tot op 5,25m TAW (ten opzichte van 6m TAW). Toch was duidelijk dat de onderkant hier veel dieper lag. De onderkant van deze muur lag hier op ongeveer een meter lager, op 4,25m TAW. Vermoedelijk heeft deze verdieping van de fundering te maken met de onderliggende augustijnenvaart (laag 14 zuidelijk profiel).

Het feit dat de muur gelegen is op de opvulling van de vaart, geeft aan dat deze muur ten minste vanaf de 16de eeuw (misschien iets vroeger) dient te worden gedateerd. Het gebruik van kleinere bakstenen kan dit bevestigen. Het gebouw waartoe deze muur zou behoren is echter niet zichtbaar op het historische kaartmateriaal. Een terminus ante quem kan in 1902 geplaatst worden, bij de overwelving van het vaardeken. Toen werd immers een stuk van deze muur afgebroken.

Ten zuidoosten van de muur werd ten slotte een laatste bakstenen structuur aangetroffen, namelijk een ronde waterput, opgebouwd uit bakstenen van het formaat 28,5x12,5x6,5cm en een harde zandmortel. Deze structuur werd voor iets meer dan 1/3 aangesneden in de werkput, het overige deel (2/3) lag buiten de werkput.

De binnendiameter van de waterput bedraagt ongeveer 1m. De top werd aangesneden op een hoogte van 5,86m TAW. Daar er maar tot op een niveau van 4,80m TAW afgegraven diende te worden, was dit ook het diepste punt waarop de bakstenen structuur werd gezien. Vermoedelijk was hij echter nog veel dieper bewaard.

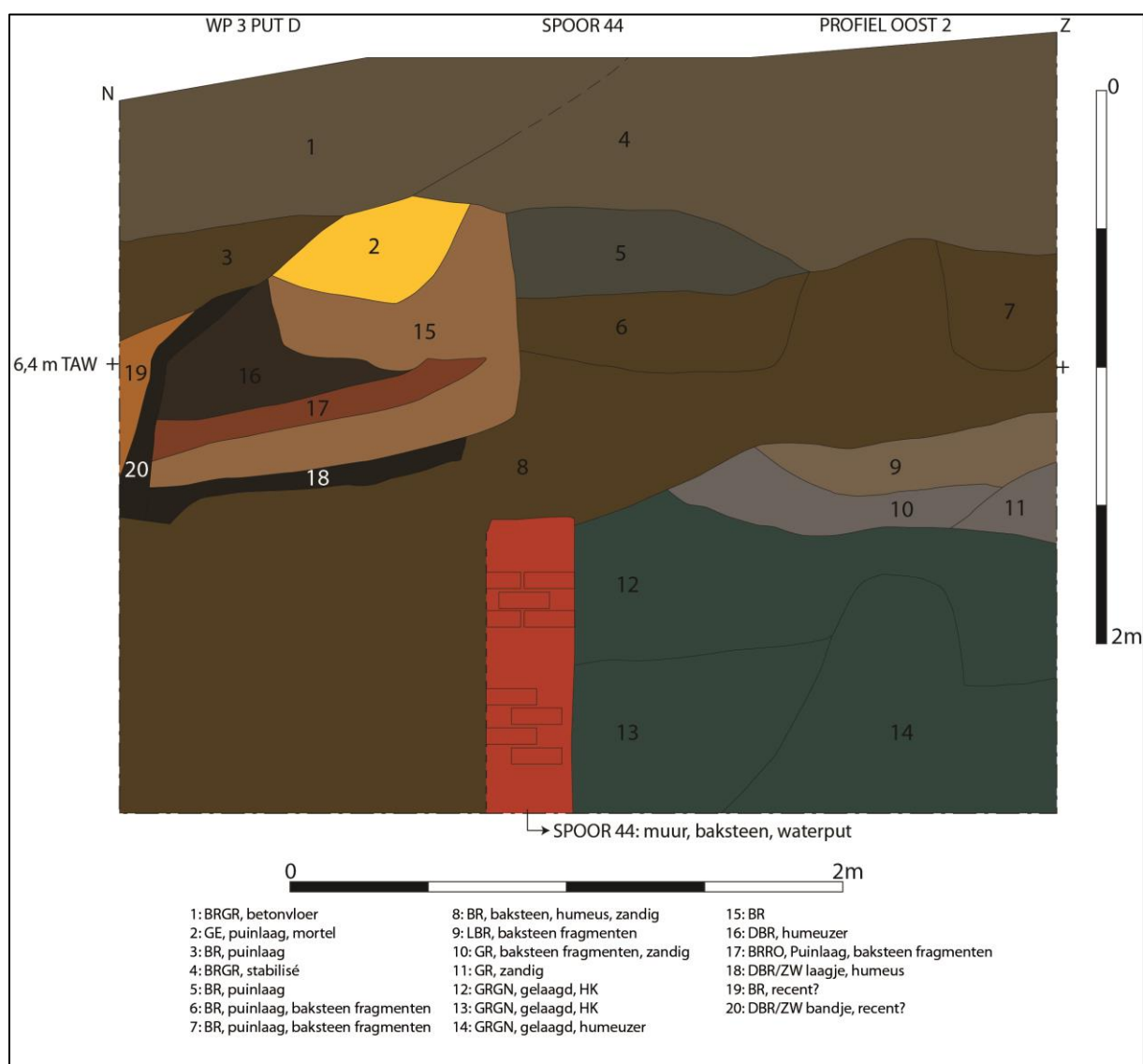

Figuur 49: Waterput spoor 44 buitenzijde (links) en open gemaakt (rechts)

⁹⁰ Dit komt overeen met de data van het vorige onderzoek – 5,156m TAW (Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 20)

Aan de hand van het profiel/ de coupe gezet op de waterput kon gezien worden dat deze gevuld werd met een zelfde ophogingspakket dat er vlak naast werd aangetroffen. De opvulling van de put, of ten minste een deel ervan (de put kon immers niet tot volledig onderaan onderzocht worden) is dus duidelijk te linken aan de ophoging van het terrein. De waterput verloor dan ook in deze periode zijn originele functie. In de bruine, humeuze, zandige vulling (laag 8 profiel O) werden behalve baksteenfragmentjes ook scherven aardewerk gevonden. Deze waren te dateren in de periode 15de-16de eeuw.

Het formaat van de gebruikte bakstenen (28,5 x 12,5 x 6,5cm) doet vermoeden dat het hier om een waterput uit de late 13de-14de eeuw gaat⁹¹. Deze zou dus kunnen gekoppeld worden met de 14de-eeuwse sint-Mauruskapel en de erbij gelegen huizen. Deze put zou dan ook in dezelfde periode (vermoedelijk iets vroeger) te dateren zijn dan de ten zuiden ervan aangetroffen muur (spoor 45) die in relatie te brengen was met het vaardeken. Ook de bewaarde hoogte van deze muur (5,8m TAW) komt sterk overeen met het hoogst bewaarde punt van de put (5,86m TAW).

Figuur 50: Coupe op waterput (spoor 44); Oostelijk profiel 2

⁹¹ Laleman & Stoops 2008, 163-184

In het 15de-16de-eeuwse ophogingspakket werd in een latere fase een kuil uitgegraven. Deze werd later door middel van 5 vullingen opgevuld (lagen 18, 15, 17, 16 en 2). Deze waren, behalve laag 15, allemaal vrij zandig van karakter en er werden, buiten puinfragmentjes, geen vondsten in aangetroffen. Laag 15 was een beerlaag.

In de kuil werd in een latere, meer recente periode, nog een kuil gegraven. De opvullingen van dit recente graafwerk werden herkend in de lagen 20, 19 en 3.

Onder het 15de-16de-eeuwse ophogingspakket werden nog een zestal pakketten herkend (14-13-12-11-10-9). Uit geen van deze lagen konden dateerbare vondsten gehaald worden. Op het pakket 8 lagen nog een drietal puinpakketten, namelijk 7,6 en 5. Helemaal bovenaan was de dikke laag stabilisé van de speelplaats, waarvan dus reeds 50cm werd afgegraven voor het eerste niveau, nog te zien (laag 4). Hierop lag nog een betonlaag (laag 1), ook van de speelplaats.

Zo'n tweemaal meter van het profiel waarin de waterput aanwezig was werd, gezien hier iets dieper diende afgegraven te worden (de septische tank die diende geplaatst te worden in de zuidoostelijke hoek van put B, nabij de waterput dus, was minder hoog dan de ernaast liggende), wel een natuurlijke bodem aangetroffen. Deze lag, zoals reeds eerder vermeld (zie 4.1.2) op een hoogte van ca. 4,5m TAW.

In deze moederbodem werd, buiten de vulling van het vaardeken (laag 14 – Profiel Z) en de palen die hiermee in verband stonden, slechts 1 spoor aangetroffen. Het betrof hier een klein, ovaal, grijs kuiltje (spoor 39 - diameter 0,42m), waarin enkel botfragmenten gevonden werden. Vermoedelijk ging het hier dus om een afvalkuiltje. Het uitzicht van de kuil vertoonde sterke gelijkenissen met enkele kuilen reeds aangetroffen net ten oosten ervan. Een van deze eerder aangetroffen sporen werd hier in de 13de eeuw gedateerd⁹².

Figuur 51: Kuiltje (spoor 39) in coupe

⁹² Krekelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012, 20-21

5. Vondstmateriaal

5.1. Aardewerk (door O. Van Remoorter)

In totaal werden 175 scherven aardewerk en bouwkeramiek geteld. Het gros van het materiaal bestaat uit sterk vermengde contexten, waardoor een datering niet echt eenduidig is gebleken. Slechts enkele sporen konden min of meer duidelijk gedateerd worden. Hieronder staat een tabel waarin alle gevonden aardewerk gedetermineerd is naar baksel en vorm. Ook de datering staat erachter vermeld. Enkele contexten zullen hierna meer uitgelicht worden. Wat de datering betreft, valt het onmiddellijk op dat verschillende sporen zeer breed dateren. Dit is voornamelijk te wijten aan het ontbreken van duidelijk dateerbare elementen, maar ook aan de soms sterk vermengde vondsten binnen deze contexten. Enkele sporen konden echter wel min of meer scherp gedateerd worden.

Context	Aantal	MAE	Fragment	Baksel	Herkomst	Afwerking	Versterking	Vorm	Begin datering	Eind datering	Opmerking
Spoor 1 (Greppel)	3		Wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur			14e	16e	
	1		Wand	Baksteen	Lokaal						
Spoor 4.3 (Greppel)	4		Wand	Grijs	Lokaal				14e	15e	
	3		Wand	Baksteen	Lokaal						
	3		Oor en wand	Rood	Lokaal			Steelekom?	15e	16e	
	1		Wand	Baksteen	Lokaal						
	10	1	Compleet	Grijs	Lokaal			Kannetje	14e		
Spoor 5 (Kuיל)	2		Wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur			14e	16e	
Spoor 7 (Kuיל)	1		Wand	Faience	Regionaal	Tinglazuur	Blauwe beschildering	Bord?	17e	18e	
Spoor 8 (Kuיל)	1		Wand	Grijs	Lokaal				13e	15e	

Spoor 11 (Ophoging)	2	1	Rand en wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Grape	14e	15e	
	2		Wand	Baksteen	Lokaal						
Spoor 13 (Ophoging)	2		Wand en oor	Rood	Lokaal	Loodglazuur			15e	18e	
Spoor 14 (Greppel)	1	1	Bodem	Proto-Steengoed	Import			Kan	13e		
	14	2	Rand, wand en bodem	Grijs	Lokaal			Voorraadpot en kom	14e		
	1		Wand	Steengoed	Import	Rode blos			15e	16e	Siegburg
	1		Wand	Baksteen	Lokaal						
	18	8	Rand, wand, steel en bodem	Rood	Lokaal	Loodglazuur		3x pan, 2x teil, 2x kom, 1x pispot	14e	15e	
Spoor 15 (Greppel)	2		Wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur			14e	16e	
Spoor 18 (Cultuurlaag)	1	1	Bodem	Rood	Lokaal	Loodglazuur			14e	15e	
	1		Wand	Grijs	Lokaal				14e	15e	
	1		Wand	Baksteen	Lokaal						
Spoor 28 (Afvalkuil/beer kuil)	5	2	Rand, wand en bodem	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Bloempot en tas	17e	18e	
	17	2	Bijna archeologisch compleet	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Kruik	17e	18e	Twee zelfde individuen als VNR 13
Ophogingslaag 6 0-profiel 2 (Ophoging)	3	1	Wand en bodem	Grijs	Lokaal			Kan	13e	14e	
	1	1	Rand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Kom	14e		
Spoor 39 (Kuil)	1		Wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Tegel			
Spoor 40 (Onder muur)	1		Wand	Grijs	Lokaal				12e?		
	1	1	Rand	Rijnlands, rood beschilderd	Import			Kogelpot	12e		
In spoor 44 (Laag 8 Profiel O)	1		Wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur	Slibversiering		15e		
	1	1	Bodem	Steengoed	Import			Kan	15e		Van Siegburg

Put D (Onder 19de- eeuwse kelder Laag 10 Profiel N)	1		Wand	Grijs	Lokaal				13e		
	1		Wand	Proto- steengoed	Import				13e		
	1	1	Rand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Kom	13e		
Vul 19/ Profiel Zuid (Natuurlijke laag)	1		Bodem	Grijs	Lokaal			Kan	13e	14e	
Vul 14/ Profiel Zuid (Vulling Vaardeken)	2	1	rand en wand	Steengoed	Import	Ijzerengobe		Kan	14e		Van Langerwehe
	3	1	rand en wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Deksel	14e		
	4	1	rand en wand	Grijs	Lokaal			Kom	14e		
	2		Wand	Grijs	Lokaal				14e	15e	
	2	1	rand en wand	Steengoed	Import			Kan	15e	16e	Kan is van Siegburg, wand is van Langerwehe
	12	2	Rand, wand en bodem	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Pan en Bord	14e	16e	
Tegen spoor 19 (Vlakvondst)	1		Wand	Steengoed	Import	Ijzerengobe			14e	15e	Langerwehe
Put D Vlak 2 (O profiel 2 laag 3)	1		Wand	Wit	Lokaal	Koperglazuur			15e	16e	
	4	1	Bodem en wand	Grijs	Lokaal				14e	15e	
	1	1	Archeologisch compleet	Porselein	Import	Tinglazuur	Blauwe beschild ering	Kopje	18e	19e	
	2	2	Rand	Steengoed	Import	Zoutglazuur		Tas en Beker	16e	18e	Van Raeren
	1	1	rand	Steengoed	Import	Zoutglazuur	Kobaltbl auwe verf	zalfpot	18e		Van Westerwald
	2		Wand	Rood	Lokaal			Tegel			
	25	1 1	Rand, wand en bodem	Rood	Lokaal	Loodglazuur	Sgraffitto	2X pan, 4x grape, 1x teil, 1x voorraadpot, 1x bord, 2x kom	14e	18e	
	2	1	rand en wand	Rood	Lokaal	Loodglazuur		Pan	12e	13e	
	1		Wand	Steengoed	Import	Ijzerengobe			14e		Van Langerwehe

Uit bovenstaande tabel blijkt dat zowel de greppels (sporen 1, 4, 14, 15) als de cultuurlaag (spoor 18) in het westen van het onderzoeksgebied voornamelijk in de 14de eeuw te plaatsen zijn. Een daterend element is bijvoorbeeld het in spoor 4 aanwezig, quasi volledig bewaard, buikig kannetje in grijs aardewerk. Het gaat om een kannetje met een naar binnen geduwde, geribbelde, bandvormige rand met afgeronde top,⁹³ met een randdiameter van 6,5 cm. Het lichaam is peervormig en heeft een vlakke standbodem. Enkel de aanzet van het oor, waarschijnlijk een worstoor, is bewaard gebleven, het oor zelf niet. In de regio van Oudenaarde werd dit randtype tussen 1325 en 1400 gedateerd. In spoor 14 werden nog enkele scherven van individuen (pannen, teilen, kommen, kannen, pispot) in rood aardewerk aangetroffen, alsook een kruikje in Proto-steengoed. Deze wijzen allemaal samen op een datering ergens tussen de 13de en de 15de eeuw, wat dus een datering in de 14de eeuw eveneens mogelijk maakt. Verder werden echter voornamelijk wandscherven in rood en grijs aardewerk verzameld, die eerder breed, tussen de 14de en 16de eeuw, te dateren waren. In het geval van de cultuurlaag waren dit wandscherven die tussen de 14de en de 15de eeuw moesten gedateerd worden.

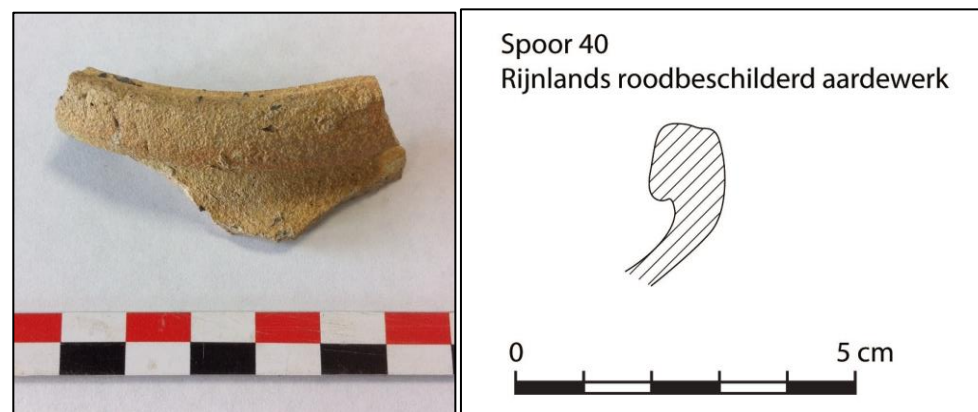

Figuur 52: Kannetje in grijs aardewerk uit spoor 4 (foto en tekening)

In de eerste demping van het Augustijnenvaardeken werd materiaal aangetroffen uit ruwweg dezelfde periode. Onder andere een kom in grijsbakend aardewerk, een pan en bord in rood aardewerk alsook enkele kannen in steengoed (zowel Langerwehe als Siegburg) wijzen op een datering ergens tussen de 14de en de 16de eeuw. Zoals reeds eerder aangehaald is de vondst van een scherf aan de bovenzijde van natuurlijke laag 19 van het zuidelijke profiel van werkput D een aanwijzing voor het uitgraven van het vaardeken aan het einde van de 13de eeuw. Het ging hier om een wandscherf grijs aardewerk. De opvulling van dit gedeelte van de greppel is dus vervolgens in de periode 14de-16de eeuw gebeurd.

⁹³ De Grootte 2008, 126. Vergelijkbaar met Type 133B.

De oudst te dateren scherf binnen de site werd niet ver van de vulling van het vaardeken gevonden, namelijk net onder de muur met spoornummer 40. Dit spoor bevatte namelijk, behalve een wandfragment grijs aardewerk, een randfragment van een kogelpot in Rijnlands roodbeschilderd aardewerk. Het gaat om een kogelpot of tuitpot met een afgeronde, blokvormige rand met een lichte geul bovenaan de rand.⁹⁴ Deze rand heeft een diameter van 12 cm. Dit type wordt doorgaans in de 12de eeuw gedateerd.

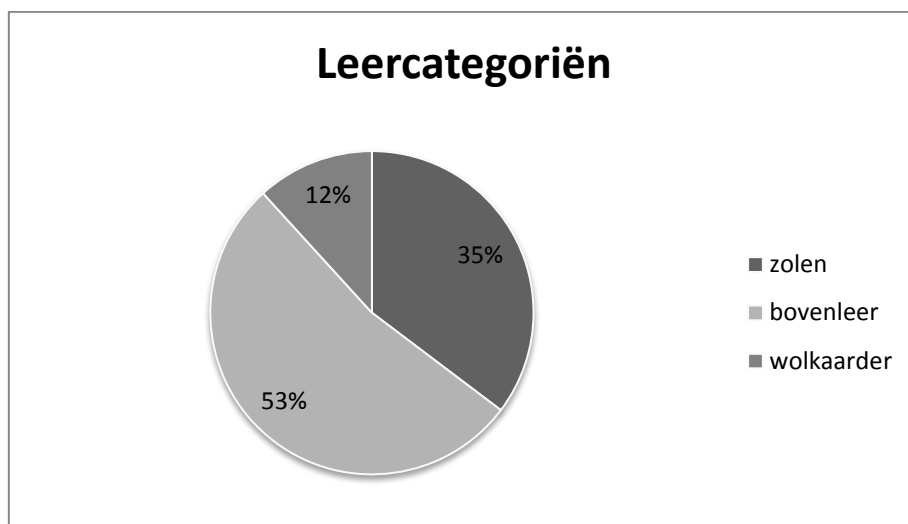
Figuur 53: Randfragment in Rijnlands roodbeschilderd aardewerk (foto en tekening)

Een bijzonder rijk spoor wat betreft vondsten was spoor 28. Zowel aardewerk als leer en houten objecten (zie verder) werden erin aangetroffen. Wat het aardewerk betreft werden in de vulling van dit spoor de scherven van twee individuen aangetroffen. Het gaat om een bloempot en een kruik in roodbakkerd aardewerk. De bloempot heeft een eenvoudige, korte bandvormige rand op een rechte wand. De bodem vertoont verschillende doorboringen, waarvan de middelste groter is. De kan in rood aardewerk vertoont op de buitenzijde een geel slib met paarse glazuurvlekken. De kan staat op een standring en heeft waarschijnlijk een bandvormige rand, hoewel deze niet volledig bewaard is gebleven. Beiden individuen geven een datering in de 17de tot 18de eeuw aan.

⁹⁴ De Grootte 2008, 314. Type R3. Vergelijkbaar met Sanke 2002, Type 2.6b)

5.2. Leer (door S. Schellens)⁹⁵

In totaal werden 17 kleine en grote stukken leer gevonden uit één context, spoor 28, gelegen in werkput 3-put D. Het leer is zeer goed bewaard gebleven door de natte omstandigheden waarin het zich bevond, er zijn zelfs stukken leer bij die nog aan elkaar vast hangen. Twee stukken leer zijn te interpreteren als wolkaarder (12%), de rest zijn allen schoenonderdelen.

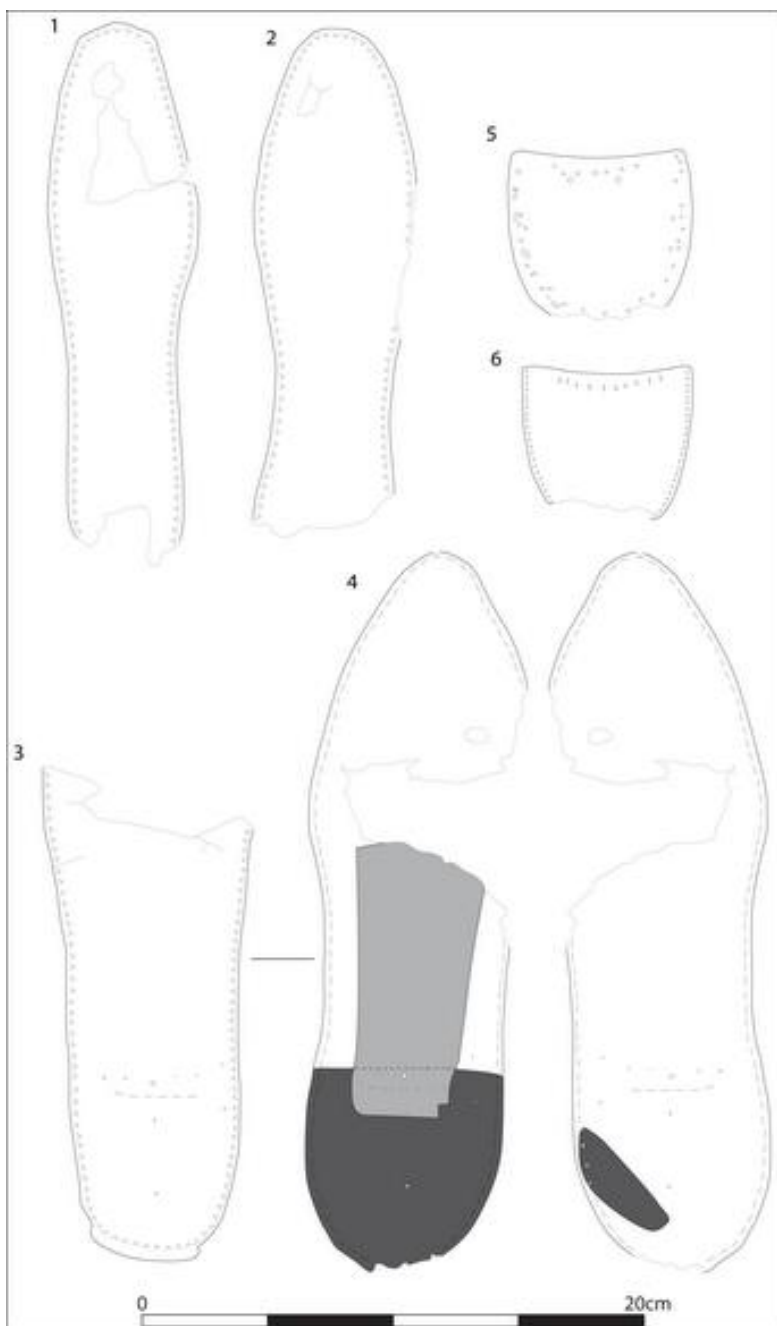
Figuur 54: Verschillende soorten leercategoriën spoor 28

De groep van de zolen bestaat uit zes exemplaren (35%). Allen zijn afkomstig van een meervoudige zool, een zool die bestaat uit twee of meerdere zoollagen. Deze meervoudige zool bestond uit een loopzool (Figuur 55 - 4) en drie binnenzolen (Figuur 55 - 1 t.e.m. 3). Eén van de binnenzolen zat nog vast aan de loopzool, waardoor ze dus met zekerheid tot dezelfde schoen behoorden. De andere twee zooffragmenten konden gedetermineerd worden als zijnde hakstukken of haklappen (Figuur 55 – 5 t.e.m. 6), deze werden ter hoogte van de hiel tussen de binnen- en loopzool verwerkt.

Van de verschillende onderdelen van een zool zijn vooral de neus en het geleng bepalend voor het type. In deze context behoren de loop- en binnenzolen tot hetzelfde type. Ze hebben een vrij symmetrische vorm, met een lichte insnoering ter hoogte van het geleng, en een ovale neus.

De loopzool (nummer 4 in Figuur 55) bevat verschillende verstevigingsstukken. Zo is er een versteviging aan de hiel en één over het geleng. Deze onderdelen zijn in één keer in de goede positie aan elkaar genaaid, zoals te zien is op de tekening. Aan de onderzijde van de zool is ter hoogte van de hiel een kleine, langwerpige strip aangebracht ter reparatie. Dit reparatiestukje, evenals de verstevigingsstukken van deze zool, zijn niet mee in de telling en leercategorieën opgenomen aangezien ze nog stevig aan elkaar vast zitten en tot één zool worden gerekend.

⁹⁵ Met dank aan J. Moens voor de hulp bij het determineren

Figuur 55: 1-3 binnenzolen; 4: links: bovenkant loopzool, rechts: onderkant loopzool; 5-6 hakstukken/haklappen

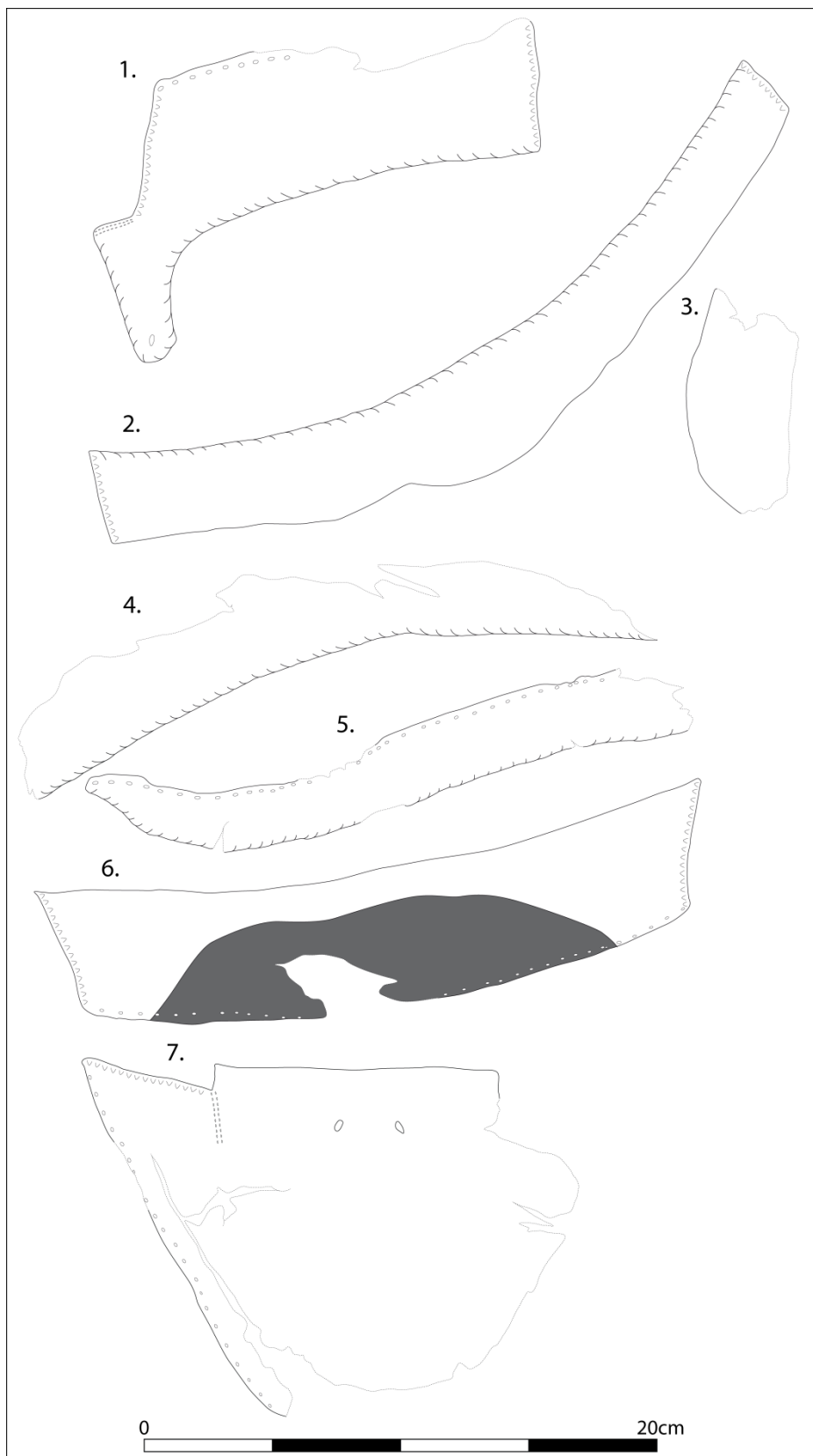
De grootste groep leer is deze van het bovenleer, deze bestaat uit negen fragmenten (53%), namelijk één afbiesrand en acht stukken bovenleer.

Eén fragment bovenleer kan aan een schoentype gelinkt worden, namelijk de veterbandschoen (Figuur 56 - 1). Deze schoen wordt op de wreef gesloten met een veter. Het voorblad is hier niet opengewerkt en de zijpanden lopen door tot op de wreef. Dit schoentype ontstaat in de tweede helft van de 16 eeuw, maar kent zijn hoogtepunt in de 17de eeuw.

Een ander stuk bovenleer kan geïnterpreteerd worden als een niet opengewerkt voorblad (Figuur 56 - 7) en is eventueel in verband te brengen met het stuk van de veterbandschoen.

Ook enkele stukken versneden bovenleer, die kunnen wijzen op hergebruik van oude schoenen alsook één onversneden stuk werden gevonden (Figuur 56 - 2 t.e.m. 6). Op één van deze stukken is een versteviging aangebracht (de versteviging en het stuk zijn als één geheel beschouwd) (Figuur 56 - 6).

Er werd één afbiesrand in de categorie van het bovenleer herkend. Deze zat nog vast aan de loopzool (Figuur 55 – 4). Hetzelfde geldt voor een stuk bovenleer, dat een deel van de linkerzijpand van de schoen vormt. Tussen de afbiesrand en zijpand zijn resten van een gouden kleur zichtbaar.

Figuur 56: Bovenleer (schaal 1:2)

Figuur 57: 1, 4, 8-12: Bovenleer; 2-3: hakstuk; 5-6: Binnenzolen; 7: Loopzool met binnenzool, afbiesrand en bovenleer

Ten slotte werden er nog twee stukken leer, gebruikt door wolkaarders, gevonden (12%). Het gaat in beide gevallen om een vierkant stuk leer (waarschijnlijk oorspronkelijk rechthoekig van vorm) dat vrij stug is en een ribbelpatroon vertoont (Figuur 58). Het ribbelpatroon is ontstaan door de fijne ijzeren draad die door het leer geweven zat om op die manier kleine haakjes te verkrijgen. De randen zijn glad en bevatten op regelmatige basis gaatjes. Deze zijn er omdat de leren lap was vastgenageld tegen een stuk hout voor het kaarden⁹⁶.

Figuur 58: Wolkaarders

⁹⁶ Mould 2007, 239-240

5.2.1. Wol kaarden in historisch perspectief

Het kaarden van wol is een proces dat moet gesitueerd worden in de fase van het schoonmaken en voorbereiden van de wol. Na het scheren van het schaap dient de wol immers nog voorbereid te worden vooraleer er kledij, laken, etc. kon worden gemaakt. Onmiddellijk na het scheren werd zo het grofste vuil al van de wol gehaald. In een tweede fase kon de wol dan verder worden schoongemaakt en voorbereid voor het spinnen door hem te kammen en/of te kaarden. Vooraleer de wol kon gekaard worden moest hij over een horizontaal oppervlak, een tafel of vloer, uitgespreid worden, waarna er met een grote boog werd overgegaan met de bedoeling de wol iets luchtiger en losser te maken waardoor deze beter tussen de kaarden paste⁹⁷.

Deze kaarden zelf bestonden uit twee houten, rechthoekige platen, waartegen aan de binnenzijde twee rechthoekige leren lappen waren bevestigd. Door deze lappen werd een ijzeren draad geweven, op een dergelijke manier dat er kleine haakjes ontstonden. De boorden van de leren stukken waren dan weer eerder vlak, met enkele gaatjes die dienden voor het bevestigen van de lappen aan het hout⁹⁸.

Het kaarden zelf gebeurde door met de ene kaarde de wol over de andere kaarde te strijken (met de haakjes tegen elkaar in). Zo ontstaat een gezuiverde, gealigneerde, pluizige massa die dan verder kan worden verwerkt tot draad door ze te spinnen. Deze techniek voor het zuiveren van wol werd Vlaanderen omstreeks de 14de pas geïntroduceerd en wordt tot op de dag van vandaag nog steeds voor een deel nog op dezelfde manier gedaan. Een van de vroegste afbeeldingen van het kaarden is dan ook terug te vinden in het 14de-eeuwse Lutrell psalter, waaruit duidelijk blijkt dat de methode niet zoveel veranderd is⁹⁹.

Figuur 59: Wol kaarden zoals afgebeeld in het Lutrell psalter (links)¹⁰⁰ en wol kaarden zoals hedendaags nog gebeurt (rechts)¹⁰¹

Het kaarden van wol was niet toegelaten voor het produceren van alle soorten laken/stof. In Gent kwam er omstreeks 1350 een verbod op het gebruiken van deze methode voor het produceren van kwaliteitsvol laken. Voor het vervaardigen van goedkopere textiel voor de lokale en regionale markt was het wel toegestaan¹⁰².

De activiteit van het kaarden werd vanaf de 14de eeuw in Gent, samen met o.a. het wassen, spinnen en kammen van de wol, vermoedelijk veelal door vrouwen uitgevoerd. Het waren over het algemeen beroepen van lage status waar een vrij laag loon aan gekoppeld was¹⁰³, die kunnen gerekend worden

⁹⁷ Sorber 1998, 22-23

⁹⁸ Sorber 1998, 22-23 & Jenkins 2003, 198-199

⁹⁹ Sorber 1998, 22-23

¹⁰⁰ Sorber 1998, 22

¹⁰¹ Google images

¹⁰² Jenkins 2003, 198-199

¹⁰³ Hutton 2011, 111-112

onder het ambacht van de wolslagers, een groepering afhankelijk van de Weversgilde¹⁰⁴. Het gaat hier echter niet om een officieel ingerichte ambacht met politieke macht, zoals wel het geval was bij de zogenaamde 53 kleine neringen, die samen met de weversgilde en de poorterie de politieke macht in de stad droegen tot in de 16de eeuw¹⁰⁵. Over de specifieke organisatie van de arbeid en de plaats van het wol kaarden hierin in de periode 14de-16de eeuw kan echter niet heel veel gezegd worden. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat na de Gentse opstand (1539-1540) Karel V in 1540 de stad bestrafte en moedwillig het grootste deel van de archieven van de Gentse ambachten liet vernielen¹⁰⁶. Deze bestraffing ging eveneens gepaard met een reorganisatie van het ambacht- en gildewezen in Gent. In de zogenaamde *Concessio Carolina* werd vastgelegd dat het aantal ambachten zou worden teruggebracht tot 21. Men moet hier echter in gedachten houden dat het grotendeels ging om een reorganisatie, waarbij verschillende ambachten nu onder één noemer gegroepeerd werden. Ook behielden de meeste ambachten hun rechten, waardoor er in de praktijk vermoedelijk weinig veranderde. Ook voor de groep van de wolkaarders, die nog steeds onder de groep van de wolwevers werden gerekend veranderde er vermoedelijk weinig. Wel moet gezegd worden dat in deze 16de eeuw de lakennijverheid nog maar een fractie was van wat ze ooit geweest was¹⁰⁷.

Er werd in deze periode nog wel laken geproduceerd, maar het ging hier voornamelijk om grovere en goedkopere stoffen zoals *baaien*, *carsayen*, *chalmouks*, *coatings*, *frisaarde*, *sergen* en *vlaminc*. Vooral voor de productie van *baaien*, een dik en grof, wollen weefsel met schering uit kamwol en inslag uit kaardwol, was het kaarden van groot belang. Deze stof werd voornamelijk gebruikt voor het vervaardigen van onderklederen, onderrokken voor vrouwen en hemden voor zeelieden en boeren.

Ook zeer belangrijk in deze periode is de productie van sajete, d.i. wollengaren gemaakt van de kortere vezels, verkregen na het kaarden van de wol. Deze fabrikanten waren niet in een ambacht verenigd maar werden vanaf de 16de eeuw meer en meer prominent, vooral omdat ze, door zich te gaan specialiseren op het produceren van wolgaren, zich, in tegenstelling tot de weverij, goed hadden aangepast aan de veranderende markt. Tegen het einde van de 18de eeuw waren er in Gent vermoedelijk 14 sajete-fabrikanten, die in totaal 115 werklieden in dienst hadden (dit ten opzichte van 5 wolwevers met 44 werklieden). Een kanttekening hierbij is echter dat deze sajete-ondernemers geen eigenlijke werkplaatsen bezaten, maar voornamelijk werkten met vrouwen en kinderen, die voor hen de wol aan huis sponnen, waardoor er dus eerder sprake is van een huisnijverheid¹⁰⁸. Het is tevens aan het einde van de 18de eeuw, tijdens het Franse bewind, dat de vroegere gildenstructuren uiteindelijk worden afgeschaft¹⁰⁹.

In de 19de eeuw zette zich dan een verregaande mechanisering door van de wolindustrie, waaronder ook voor het kaarden en spinnen van wol. Belangrijke figuren hierbij zijn Liévin François Benoit Sibille en uiteraard Lieven Bauwens¹¹⁰. Het manueel kaarden van wol werd echter, net als vandaag, nog steeds gedaan. Het is uiteraard wel eerder in de huiselijke sfeer (eigen productie) te situeren, dan wel als massaproductie.

5.2.2. Relatie vondsten spoor 28

Aan de hand van het aardewerk aangetroffen in het spoor enerzijds (zie hoofdstuk 5.1) en de vondst van een veterbandschoen kan een datering voor het spoor voorop worden gesteld in de 17de-18de eeuw. In deze periode is voornamelijk de productie van goedkopere producten zoals sajete en baai te situeren. Zo zou de vondst van deze twee kaardfragmenten kunnen gezien worden als een relict van de huiselijke nijverheid die in deze periode veel voorkomend was. Een duidelijk link met de kleermakersgilde kan hierbij dus niet gelegd worden, maar is daarom niet onmogelijk.

¹⁰⁴ Prevenier 1975, 269-303

¹⁰⁵ Blommaert 1840, 4

¹⁰⁶ Boone & Deneckere 2010, 60

¹⁰⁷ Dambruyne 2002, 23-41

¹⁰⁸ Coppejans-Desmedt 1967, 163-164

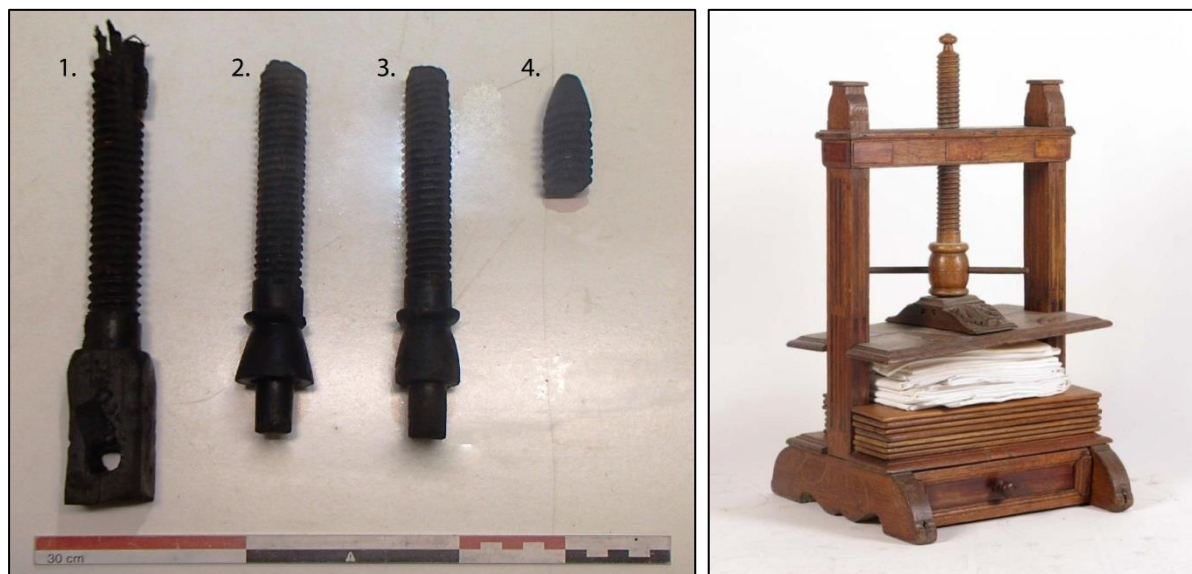
¹⁰⁹ Inventaris onroerend erfgoed 2014c

¹¹⁰ Coppejans-Desmedt 1967, 163-164

5.3. *Houten vondsten*

Er werden in totaal werden vijf houten objecten aangetroffen over de gehele site. Vier hiervan werden aangetroffen in het spoor 28. Het bleek hier te gaan om vier schroeffragmenten afkomstig van een pers.

De onderdelen konden niet exact toegeschreven worden aan een bepaalde pers. Vermoedelijk moet er, gezien de afmetingen en diameter van de schroeven, eerder gedacht worden aan enkele schroefpennen van linnenpersen¹¹¹. Dit voorwerp dat werd gebruikt om het linnen na het wassen en drogen (wat veelal buiten gebeurde) in een bepaald patroon te persen en waren in de 17de eeuw reeds veelvuldig aanwezig in de meer gegoede huishoudens.

Figuur 60: Onderdelen houten schroefpennen spoor 28 (links) en voorbeeld van een linnenpers uit de 17de eeuw (rechts)

De eerste schroefpen heeft een totale bewaarde lengte van ongeveer 24cm. De diameter van de schroef bedroeg 2,3cm. Het balkvormige blokje onderaan de schroef, waarin een gat met diameter 1,3cm zat voor de bevestiging van onderdelen om de schroef te kunnen draaien, mat 7,5x3,5x2,5cm. De schroef zelf was tot 15cm lang bewaard.

Bij schroeven 2 en 3 was er onderaan een iets andere constructie waar te nemen. Hier was er onder een verder uitstekende, ronde rand een afgeplatte kegelvorm aanwezig. Hieronder was dan weer een cilindrisch stuk aanwezig. Deze twee schroeven waren duidelijk kleiner: in totaal maten ze 19,6cm (schroef 2) en 19cm (schroef 2); de schroeven zelf waren telkens slechts 11cm lang bewaard en ook de diameter ervan was iets kleiner, namelijk 2cm.

Het vierde stukje was een kegelvormig uiteinde van een schroef met diameter 2cm. Dit stuk zou dus het uiteinde kunnen zijn van de schroeven 2 en 3. Ze konden echter niet meteen aan elkaar gepast worden.

Het vijfde houten object werd gevonden in vlak 2 vlakbij spoor 28. Het was een klein cilindervormig object waarin eertijds een stokje zat. De functie blijft onduidelijk.

¹¹¹ Met dank aan Pieter Neirinckx (MIAT), Erik De Smeyter (Iron Hand Press), Geert Vermeiren (Dienst stadsarcheologie en stadsarchief stad Gent) voor de hulp bij het determineren

Figuur 61: Houten object gevonden in vlak 2 nabij spoor 28

5.4. **Botmateriaal**

Er werd voornamelijk botmateriaal gevonden dat kon worden gekarakteriseerd als consumptieafval. Het ging hierbij voornamelijk om botmateriaal behorende tot kleine zoogdieren (schaap/geit). Behalve het kleine kuiltje met spoornummer 39 werden geen gesloten contexten aangetroffen waarin een grote hoeveelheid botmateriaal kon verzameld worden.

6. Conclusie

Aanleiding voor dit onderzoek was de heraanleg van de speelplaats van de vrije basisschool de Mozaïek. Bij deze werken hoorde ook de plaatsing van enkele bufferbekkens voor water enerzijds en enkele septische putten anderzijds. Er werd dus niet overal op dezelfde diepte verstoord.

Concreet werd er op drie verschillende dieptes verstoord:

- 1) Diepte 1ste afgraving voor heraanleg: 50cm
- 2) Diepte van de waterbufferbekkens: 150cm onder het bestaande niveau
- 3) Diepte van de septische putten: 300cm onder het bestaande niveau

Het terrein en de werken werden om praktische redenen (de speelplaats moest voor een deel in gebruik kunnen blijven) opgedeeld in twee delen, namelijk een fase 1A en een fase 1B. In de eerste fase werd, logischerwijze, het terrein binnen fase 1A (werkput 1) afgegraven, alsook het noordelijke deel van fase 1B (werkput 2). De rest van het terrein behorende tot fase 1B werd in een latere fase afgegraven.

Figuur 62: Af te graven delen en hun dieptes

6.1. Vroegste fase (13de-14de eeuw)

De fase wordt in het westen van het onderzoeksgebied gekenmerkt door de aanwezigheid van verschillende parallelle greppels, uitgegraven in de zandige, relatief droge moederbodem. In het uiterste westen, in put C, werd zelfs een cultuurlaag aangetroffen, wat erop zou wijzen dat de iets hoger gelegen gronden zelfs nog bewerkt werden. De verschillende greppels dienden vermoedelijk voor de afwatering van het gebied. Ze hadden allemaal een west-oost oriëntatie en waterden dan ook af richting de Augustijnenvaart, die ook vermoedelijk in de tweede helft van de 13de eeuw-14de eeuw, met de komst van de Augustijnen naar dit gedeelte van de stad, op de rand van een dalvormige laagte werd uitgegraven.

Van dit vaardeken werd de insnijding duidelijk in het zuidelijke profiel van put D en in het laatste vlak van deze zelfde put gezien. Op de overgang van de natuurlijke lagen naar deze insnijding waren enkele houten palen aanwezig. Deze dienden vermoedelijk als oeverversteving. Ook werd op de grens van de insnijding een deel van een muur aangetroffen, die vermoedelijk vanaf de 14de eeuw langs het vaardeken liep.

Behalve greppels dateerden ook enkele kuilen, gelegen net naast de greppels in het westen, uit deze periode.

In het oosten bleek het gebied veel natter te zijn en dus niet geschikt voor bewerking. De moederbodem bestond hier uit verschillende fluviatiele afzettingen maar ook veenvorming kwam voor, wat in duidelijk contrast staat met de zandige moederbodem ten westen van het vaardeken. Het is dan ook niet verwonderlijk dat een van de vroegste bewoningssporen hier een ophogingspakket was, opgebracht op de oneffen en natte veengronden, met de bedoeling deze droger te krijgen en te egaliseren. Op de alluviale gronden werd behalve een kuiltje met botmateriaal een bakstenen waterput uit deze periode gevonden (vermoedelijk wel eerder 14de eeuw). Deze put moet vermoedelijk gelinkt worden met de bewoning gelegen aan de Sint-Margrietstraat. Deze terreinen waren vanaf de 14de eeuw in handen van de kleermakersgilde, die hier tot aan het einde van de 18de eeuw aanwezig bleven.

6.2. 15de-16de eeuw

In deze fase werd het terrein in het oosten verschillende keren opgehoogd. Ook de waterput raakte in deze periode in onbruik en werd opgevuld.

Ook in het westen van het onderzoeksgebied werd het terrein stevig opgehoogd. Dit gebeurt eerder in de 16de-17de eeuw en is waarschijnlijk te linken met de in de 17de eeuw hier gevestigde abdij van Terhagen.

6.3. 17de-18de eeuw

Twee sporen konden met zekerheid in de 17de eeuw geplaatst worden. In een van de ophogingslagen aangetroffen in het oosten van het onderzoeksgebied werd een kuil met een grote hoeveelheid leer, wat aardewerk en enkele houten objecten (onderdelen van enkele linnenpersen vermoedelijk) gevonden. Op hetzelfde niveau werd een fragment van een vloer gevonden, die ook naar alle waarschijnlijkheid in de 17de eeuw dient te worden gedateerd. Ook een vlak ernaast gelegen muur zou in deze periode kunnen geplaatst worden.

Ook zal het terrein in deze periode weer zijn opgehoogd.

In het westen, meer bepaald in de uiterste zuidwest hoek van het onderzoeksgebied, werden een tweetal muurresten aangetroffen die mogelijk moeten gelinkt worden aan de abdij van Terhagen. Ze liepen parallel aan elkaar en werden regelmatig over- en doorsneden door recentere bouwwerken. Een van deze muren leek onder de nog bestaande, 19de-eeuwse gebouwen te lopen.

Op het einde van de 18de eeuw werden tijdens het Franse bewind verschillende religieuze instelling van hun bezittingen onteigend (waaronder ook de abdij Ter Hagen) en verschillende gildes ontbonden (waaronder ook de kleermakersgilde). Hierdoor kwamen de terreinen voor korte tijd zonder eigenaar te zitten. In de gebouwen van de abdij werd voor korte tijd een normaalschool ingesteld.

6.4. 19de eeuw

Aan het begin van deze eeuw werden de gebouwen van de eertijdse abdij ter hagen betrokken door de zusters van Liefde, die niet veel later ook de gebouwen gelegen aan de Sint-Margrietstraat opkochten. In het noordoosten van het onderzoeksgebied verscheen het woonhuis van de industriegigant Rosseel, waarvan de fabrieken net ten noorden ervan waren gelegen.

In opdracht van de zusters van Liefde werden verschillende bestaande gebouwen verbouwd gedurende de 19de eeuw en ook nieuwe gebouwen werden bijgebouwd. Een voorbeeld hiervan is een gebouw dat de noordelijk vleugel van de eertijdse abdij zou verbinden met de achterzijde van de eertijdse kapel van de kleermakersgilde aan de Sint-Margrietstraat, opgetrokken omstreeks 1823. Resten van dit gebouw werden aangetroffen tijdens het onderzoek. In het oosten werden een kamer aangetroffen behorende tot dit gebouw.

6.5. **Recente structuren**

Aan het begin van de 20ste eeuw werd het augustijnenvaardeken overwelfd en ingebuisd. Resten hiervan waren duidelijk zichtbaar in het onderzoeksgebied.

Verskillende afwateringsstructuren (cisterne, gootjes,...) en enkele septische putten waren in het westen van het onderzoeksgebied aanwezig.

7. Beantwoording onderzoeksvragen

Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?

Er werden zowel grondsporen (kuilen, grachten) als ophogingspakketten en muurresten aangetroffen. De gevonden grondsporen waren veelal vrij klein en ondiep bewaard, er zijn echter enkele uitzonderingen. De vroegste sporen binnen het onderzoeksgebied (enkele kuilen, grachtjes en een ophogingspakket) zijn te dateren in de 13-14de eeuw. Ook sporen uit de 15de-16de eeuw (ophogingspakketten), uit de 17de eeuw (kuil en vloerfragment), de 17de-18de eeuw (muren) en de 19de eeuw (muren) komen voor. Ook werden enkele recente structuren aangetroffen. De sporen waren over het algemeen goed geconserveerd.

Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?

Zie hoofdstuk 6.

Wat is de relatie tussen de bestaande panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?

Er kunnen slechts 3 sporen gelinkt worden aan de bestaande panden. Twee muren in het uiterste zuidwesten van het onderzoeksgebied moeten waarschijnlijk gelinkt worden aan de abdij van Ter Hagen. Een van deze twee leek voor een stukje onder de westelijke muur van een bestaande pand te lopen.

In put D werden resten aangetroffen van het gebouw dat de noordelijk vleugel van de eertijdse abdij van Ter Hagen verbond met de kapel van de kleermakersgilde. Dit gebouw werd omstreeks 1823 gebouwd.

Zijn er bewoningssporen en structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun onderlinge samenhang?

Er werd een kamer gevonden van een gebouw daterende uit 1823. Ook andere muurresten werden aangetroffen, waaronder enkele vermoedelijk 17de-18de eeuwse muren behorende tot de eertijdse abdij van Terhagen.

Een bakstenen waterput, vermoedelijk daterende in de 14de eeuw wijst eveneens op een bewoning in de buurt.

Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?

Op de hoger gelegen gronden in het westen heeft er een bewerking van de grond plaats gevonden omstreeks de 14de eeuw. Aanwijzingen hiervoor zijn enerzijds de verschillende parallelle greppels, die voor afwatering van het gebied zorgden, en anderzijds de aanwezige cultuurlaag. De eerste bewoning in deze regio van de stad wordt omstreeks deze periode (13de-14de eeuw) geplaatst.

De vondst van verschillende onderdelen van schoenen en enkele delen van vermoedelijk linnenpersen in een kuil uit de 17de eeuw zou kunnen wijzen op kleermakersactiviteit en dus kunnen gelinkt worden met de kleermakersgilde. Daar linnenpersen echter vrij normaal waren in de meer gegoede huishoudens en het leer uiteraard ook wel op andere locaties in grote hoeveelheid wordt aangetroffen, kan dit absoluut niet met zekerheid gezegd worden.

Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de eventuele bewoners gedurende hun gebruikperiode?

De aangetroffen vondsten kunnen hierover geen extra informatie verschaffen. Er kan enkel gezegd worden dat de vondsten niet wijzen op een bijzonder hoge status van de bewoners.

Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?

Het aangetroffen vondstmateriaal kan hierover geen extra informatie verschaffen.

Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?

Zie hoofdstuk 5.

Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

In het westen werd het terrein vermoedelijk in één keer opgehoogd, waarschijnlijk in de 16-17de eeuw. De ophogingslaag hier had een donkergrijze tot bruin-grijze kleur en bevatte baksteenstukjes, houtskoolfragmentjes, ijzerconcreties en wat aardewerk.

In het oosten werd het terrein in verschillende fasen opgehoogd. In put B werden zo drie verschillende ophogingslagen herkend, namelijk sporen 9, 10, 11 en 13.

9	Ophogingslaag	BRGR, kleiïg zand, bs, hk, mo	Gelegen op spoor 10 (na 14 ^{de} eeuw)
10	Puinophogingslaag	puin, bs, mo	Gelegen op spoor 11 (na 14 ^{de} eeuw)
11	Ophogingslaag	DBRGR, kleiïg zand, bs, mo, hk, wortels	14 ^{de} eeuw (vermoedelijk later)
13	Puinophogingslaag	DBRGR, bs, mo, glas	15 ^{de} -18 ^{de} eeuw

In put D waren nog veel meer ophogingslagen aanwezig. Deze zijn besproken in hoofdstuk 4.1.2.

Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Gent?

Volgens de huidige kennis werd dit gedeelte van de stad in gebruik genomen vanaf de 13-14de eeuw. Tijdens het onderzoek zijn hiervoor talrijke aanwijzingen gevonden (parallele greppels, kuilen en ophogingspakketten). Dit is ook in overeenstemming met de reeds gekende archeologische waarden binnen deze regio (zie bijvoorbeeld de site dubbelslot/tempelhof en ook het eerdere onderzoek aan de sint-Margrietstraat). Slechts enkele vroegere sporen werden aangetroffen, bvb. een 12de-eeuwse kuil¹¹².

Vooraleer het onderzoeksgebied (en de buurt errond) in gebruik werd(en) genomen had het landschap een variabel uitzicht, een feit dat zich ook duidelijk tijdens het onderzoek manifesteerde. Het oostelijke deel van het plangebied lag zo vermoedelijk eerder in een landschappelijke depressie, vermoedelijk in een komgebied van de oorspronkelijke alluviale vlakte van de Holocene Leie. Hier werden klei en zand afgezet en kon zich tevens veen vormen. De westelijke helft van het plangebied bevond zich vermoedelijk dan weer op de flank van deze dalvormige laagte. Hier was vermoedelijk sprake van een pleistocene, zandige donk. Hier dagzomen fluvioperiglaciale afzettingen uit het Weichseliaan, afkomstig van het verwilderde rivierenstelsel dat in die periode de Vlaamse Vallei heeft opgevuld.

Belangrijk voor de regio was de aanleg van het Augustijnenvaardeken. Vermoedelijk diende het uitgraven van deze waterloop gelinkt te worden aan het vestigen van de Augustijnen in dit gedeelte van de stad aan het einde van de 13de eeuw. Tijdens het onderzoek werd een vulling uit de 14de-16de eeuw aangetroffen van deze vaart. Hierbij konden ook enkele palen, gebruikt als oeverversteving en een parallelle muur herkend worden. Deze loop werd uitgegraven op de flank van de eerder genoemde hoger gelegen donk, in de dalvormige laagte die het oostelijke deel van het onderzoeksgebied kenmerkt.

In de 14de eeuw zou reeds de kapel van de kleermakersgilde, vermoedelijk naast andere gebouwen/huizen, aanwezig geweest zijn aan de sint-Margrietstraat. Aanwijzingen voor deze bewoning werden reeds gevonden tijdens het onderzoek in 2012. Tijdens dit onderzoek bevestigde de aanwezigheid van een bakstenen waterput uit vermoedelijk de 14de eeuw een dergelijke bewoning.

¹¹² Tijdens het onderzoek op dezelfde percelen, net ten oosten van huidige plangebied – Kregelbergh, De Cleer, Van Remoorter 2012

Tussen de 14de en de 17de eeuw leek er op historisch vlak niet veel te veranderen binnen het onderzoeksgebied. Dit leek zo ook te zijn binnen het onderzoeksgebied. Voornamelijk ophogingslagen en opvullingen van sporen zijn in deze periode te plaatsen.

In de 17de eeuw verschijnt dan de abdij van Terhagen op het westelijke deel van het onderzoeksgebied. Hiervan werden vermoedelijk twee muren teruggevonden. Meer muren konden ook niet aanwezig zijn, daar het onderzoeksgebied gelegen was op het binnenplein van de abdij.

In het oostelijke deel van het onderzoeksgebied blijven de terreinen tot aan het einde van de 18de eeuw in handen van de kleermakersgilde. Uit deze periode werd een afvalkuil gevonden waarin verschillende stukken leer en hout gevonden werden. Het bleek hier allemaal te gaan om delen van objecten die met textiel in verband konden worden gebracht, namelijk enkele houten fragmenten van schroefpennen van linnenpersen, enkele leren schoenonderdelen en twee leren lappen afkomstig van wolkaarden. Het ging hier allemaal voornamelijk om objecten die eerder in huiselijke nijverheids sfeer thuishoren. Het wolkaarden was bvb. in deze pre-industriële periode een activiteit die voornamelijk gebruikt werd voor het voorbereiden van wol voor het produceren van de goedkopere stoffen baai en sajet.

Aan het begin van de 19de eeuw werden de terreinen dan opgekocht door de Zusters van Liefde, die er een instituut voor krankzinnigen en een school voor doofstommen van maakten. Door de sterke groei van de school dienden er steeds nieuwe faciliteiten voorzien te worden. Daarom kochten de zusters de gebouwen aan de Sint-Margrietstraat (eertijds van de kleermakersgilde), verbouwden ze de oude gebouwen van de abdij en bouwden ze nieuwe gebouwen. Een van deze nieuwe gebouwen was een verbinding tussen de noordelijk vleugel van de vroegere abdij en de kapel van de kleermakersgilde. Hiervan werd een kamer teruggevonden tijdens het onderzoek.

8. Samenvatting

In opdracht van De Vrije Basisschool *De Mozaïek* heeft BAAC bvba een archeologische opgraving uitgevoerd op het plangebied aan de Sint-Margrietstraat in Gent, in de provincie Oost-Vlaanderen. Binnen het 2975 m² grote onderzoeksgebied werd de heraanleg van de bestaande speelplaats voorzien. Hierbij worden ook enkele nieuwe septische putten en watervergaarbekkens geplaatst. Door deze graafwerken wordt het bodemarchief, en dus mogelijk aanwezige, archeologische resten, bedreigd.

Tijdens het onderzoek dienden dan ook alle af te graven delen archeologisch onderzocht te worden. Over de ganse oppervlakte werd ongeveer 50cm diep afgegraven voor de heraanleg van de speelplaats zelf. Voor het plaatsen van de watervergaarbekkens werden twee diepere putten aangelegd, namelijk in het noordoosten van het onderzoeksgebied en min of meer in het zuidwesten. Deze dienden afgegraven te worden tot op 150cm onder het bestaande niveau. Voor het plaatsen van de verschillende septische putten dienden 3 putten afgegraven te worden op een diepte van 300cm onder het bestaande niveau.

Historische bronnen geven een eerste bewoning in deze regio van de stad aan omstreeks de 13de-14de eeuw. Vanaf de 14de eeuw zou er al een kapel en enkele gebouwen geweest zijn aan de Sint-Margrietstraat, behorende aan de kleermakersgilde. Zij bleven eigenaar van de terreinen ten oosten van de Augustijnenvaart (die doorheen het noordoostelijke deel van het terrein loopt) tot aan het einde van de 18de eeuw. Op het westelijke deel van het terrein verscheen in de 17de eeuw de abdij van Ter Hagen, die ook aan het einde van de 18de eeuw, tijdens het Franse bewind, verplicht verlaten werd. Vanaf het begin van de 19de eeuw werden de Zusters van Liefde eigenaar van de terreinen van de abdij Ter Hagen. Ze richtten er een krankzinnigeninstituut en later een doofstommenschool op. Door de uitbreiding van de school werden verschillende terreinen en gebouwen, waaronder ook de gebouwen van de eertijdse kleermakersgilde, opgekocht. Ook werden verschillende nieuwe gebouwen opgetrokken en oudere gebouwen, waaronder deze van de abdij, aangepast en verbouwd.

Tijdens het onderzoek werden verschillende sporen aangetroffen uit de vroegste fase van bewoning. Zo werden in het oosten verschillende parallelle greppels en enkele kuilen aangetroffen. De greppels dienden als afwatering voor het historisch nat beschreven gebied. Ze waterden allemaal af richting de Augustijnenvaart, een waterloop die vermoedelijk in de tweede helft van de 13de eeuw-14de eeuw werd gegraven met de bedoeling het gebied droog en bewoonbaar te krijgen. De aanwezigheid van een cultuurlaag op de hoger gelegen delen van het landschap in het Westen van het onderzoeksgebied wezen eveneens op een bewerking van het land hier.

In het oosten van het onderzoeksgebied werden van de vroege fase van deze vaart verschillende sporen teruggevonden, zoals onder een deel van de vulling, een oeverversteving met behulp van houten palen en een er naast lopende muur. Omstreeks 1902 werd deze vaart overwelfd en ingebuisd, wat ook tijdens het onderzoek duidelijk te zien was. Behalve greppels, kuilen en sporen behorende tot de Augustijnenvaart werd ook een ophogingspakket en een bakstenen waterput gevonden uit deze vroege fase.

Gedurende de 15de en 16de eeuw werd het terrein opgehoogd. Uit de 17de en 18de eeuw werden nog enkele sporen geregistreerd, namelijk in het oosten een kuil en een vloerfragment en mogelijk ook een muur en in het westen enkel muurfragmenten, vermoedelijk behorende tot de abdij van Terhagen. Uit de 19de eeuw werd een deel van een gebouw uit 1823 gevonden. Ook recente structuren, voornamelijk met betrekking tot afwatering (cisterne, kanaaltjes) werden aangetroffen.

9. Bibliografie

AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2013: *Kleurenortho* [online], <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/kleurenortho/>, (geraadpleegd op 24 oktober 2013).

ALBON, 2014. *Lithostratigrafische tabel van het tertiair*. Brussel.

ATLAS GOETGHEBUER Stadsarchief Gent.

BAILLIEUL B. & LEEMAN K. 1991: *Klooster zusters van Liefde J.M. Te Gent. Geschiedenis, iconografie en stoffering van de opeenvolgende kapelinterieurs*, Gent.

BIBLIOTHEEK VAN DE UNIVERSITEIT AMSTERDAM 2013: *Kaartencollectie, Stedenboeken van de Nederlanden 1649, eerste editie, België, Gent, Joan Blaeu p.86*, http://dpc.uba.uva.nl/cgi/i/image/image-idx?sid=ab8d82aead903315043d8317b6e6ffb2;q1=1800-A10-*;rqn1=atlas_all;size=20;c=atlas;lasttype=boolean;view=entry;lastview=thumbnail;subview=detail;cc=atlas;entryid=x-ub-kaartenzl-1800-a10-086-k;viewid=UB-KAARTENZL-1800-A10-086-K;start=81;resnum=87 (geraadpleegd op 25 oktober 2013).

BLOMMAERT P. 1840: *Over de ambachtsgilden of neringen te Gent*, Gent.

BOONE M. & DENECKERE G., 2010: *Gent, Stad van alle tijden*, Gent.

CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI) 2013: *Gent – Sint-Margrietstraat* [online], <http://cai.erfgoed.net/cai/zoeken.php>, [http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/?startup=zg\(44021\)](http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/?startup=zg(44021)), (geraadpleegd op 20 december 2011).

COENE A., DE RAEDT M., 2011: *Kaarten van Gent – Plannen voor Gent, 1534-2011*, Gent.

COPPEJANS-DESMEDT H. 1967: Pogingen tot opbeuring van de Gentse wolnijverheid bij de aanvang van de XIXe eeuw, *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te Gent nieuwe reeks XXI*, Gent.

DAMBRUYNE J. 2002: *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*, Gent.

DE CLERCQ L. 2005: Een Gentse waterzooi. De geschiedenis van het dempen en overwelven van de waterlopen in Gent (1866-1914). Casus: het dempen van de Rietgracht, *Handelingen der maatschappij voor geschiedenis en oudheidkunde te gent LIX*, Gent.

DE GROOTE K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta - Archeologie, Monumenten- & Landschapsonderzoek in Vlaanderen - Monografie 1, twee delen, Brussel.

DEMOOR G. 2000: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart, kaartblad 22 Gent*, Brussel.

DESEIJN G. 2008: Rodelijvekensstraat, *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr.2*, Gent.

DOV VLAANDEREN 2014a: *Digitale bodemkaart van Vlaanderen 1:50.000* [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner> (geraadpleegd op 20 oktober 2014).

DOV VLAANDEREN 2014b: *Tertiairgeologische kaart (Paleogeen en Neogeen) 1:50.000* [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner> (geraadpleegd op 20 oktober 2014).

- DOV VLAANDEREN 2014c: *Quartairegeologische kaart 1:200.000* [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner> (geraadpleegd op 20 oktober 2014).
- DOV VLAANDEREN 2014d: *Quartairegeologische profieltypenkaart 1:50.000, kaartblad 22 Gent* [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner> (geraadpleegd op 20 oktober 2014).
- GEOPUNT 2014: *Luchtfoto 1979-1990* [online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 15 januari 2014).
- HUTTON S. 2011: *Women and Economic Activities in Late Medieval Ghent*, New York.
- INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED 2014a: *Gent: 16de eeuwse stadsuitbreiding* (ID 22210) [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/22210> (geraadpleegd op 15 januari 2014).
- INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED 2014b: *Augustijnenklooster Gent* (ID 18818) [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/18818> (geraadpleegd op 15 januari 2014).
- INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED 2014c: *Abdij van Terhaegen* (voormalig) (ID 19531) [online], <http://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/19531> (geraadpleegd op 15 januari 2014).
- JACOBS P., DE CEUKELAIRE M., DE BREUCK W. & DE MOOR G., 1996: *Toelichtingen bij de geologische kaart van België, Vlaams Gewest, schaal 1:50.000*, Brussel.
- JENKINS D.T. 2003: *The Cambridge History of Western Textiles*, Volume 1, Cambridge.
- KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE 2013: *Ferrariskaart* [online], http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html, (geraadpleegd op 25 oktober 2013).
- KREKELBERGH N., DE CLEER S., VAN REMOORTER O. 2012: Archeologisch onderzoek Gent, Sint-Margrietstraat ("De Mozaïek"), *BAAC Vlaanderen rapport 25*, Drongen.
- LALEMAN M.C. & STOOPS G. 2008: Baksteengebruik in Vlaamse steden: Gent in de middeleeuwen, *Novii Monasterii 7*, Koksijde.
- LUKASWEB 2014: *Panoramisch plan van Gent 1534* [online], <http://www.lukasweb.be/en/photo/panoramisch-plan-van-gent-1534> (geraadpleegd op 15 januari 2014).
- MOENS J. 2011: Middeleeuws leer voor het voetlicht. Schoenen en andere leervondsten uit archeologisch onderzoek op de Grote Markt in Dendermonde (prov. Oost-Vlaanderen), in *Relicta 7*, Brussel.
- MOENS J. 2012: Korenmarkt: Leervondsten uit archeologisch onderzoek, in Archeologisch onderzoek in Gent 2012, *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, reeks 2 nr. 6, Gent.
- MOULD Q. 2007: Leather objects, in: GRIFFETHS D., PHILPOTT R. A. & EGAN G.: MEOLS. The Archaeology of the North Wirral Coast. Discoveries and observations in the 19th and 20th centuries, with a catalogue of collections, *Oxford University School of Archaeology: Monograph 68*, Oxford.
- PREVENIER W. 1975: Bevolkingscijfers en professionele structuren der bevolking van Gent en Brugge in de 14de eeuw, *Studia Historica Gandensia 196*, Gent.
- SANKE M. 2002: Die mittelalterliche keramikproduktion in Brühl-Pingsdorf. Technologie-Typologie-Chronologie, *Rheinische Ausgrabungen 50*, Mainz.
- SCHIETECATTE L. 2000: Laat- en postmiddeleeuws leer uit het verlaten vissersdorp Walraversijde (stad Oostende, prov. West-Vlaanderen), in *Archeologie in Vlaanderen VII*, Brussel.

S.N. 1979: Vondstmeldingen, *Stadsarcheologie* 3/2, Gent.

S.N. 1991: Vondstmeldingen, *Stadsarcheologie* 15/4, Gent.

SORBER F. 1998: The making of cloth. State of the art technology in the Middle Ages, in DEWILDE M., ERVYNCK A., WIELEMANS A. (eds.) *Ypres and the medieval Cloth Industry in Flanders. Archaeological and historical Contributions. Archeologie in Vlaanderen Monografie 2*, Brussel.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK HEIDELBERG 2014: *Kaart Braun & Hogenberg* [online], <http://diglit.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1582bd1> (geraadpleegd op 15 januari 2014).

VERHEYE W. & AMERYCKX J.B. 2007: *Bodem en Bodemkunde voor tuin, landbouw en milieu*, Gent.

VERMEIREN G. & STEURBAUT P. 2011: Oude Houtlei 110 & Wellingstraat 1: Hotel Verhaegen-Lammens, *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent. Reeks 2* nr. 5, Gent.

WIKIPEDIA 2013: *Kaart Saurel en Defferrez* [online], http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Ghent_by_B.J._Saurel_and_L._Defferrez.jpg (geraadpleegd op 25 oktober 2013).

10. Lijst met figuren

Figuur 1: Orthofoto plangebied van 2012 (rood: onderzoeksgebied, Geel: vorig onderzoek)	1
Figuur 2: Plangebied met uitgevoerde graafwerken.....	3
Figuur 3: Situering onderzoeksgebied (rode cirkel) op de bodemkaart. Het plangebied ligt in de bebouwde kom van Gent (code: OB, rood gearceerd) en is dus verder niet gekarteerd.	6
Figuur 4: Lithostratigrafische tabel van het tertiair in België.	7
Figuur 5: Het plangebied (in rood) op de tertiairgeologische kaart. In het grootste deel van de binnenstad van Gent vormt het Lid van Vlierzele (in lichtroze op de kaart) het tertiair substraat.	7
Figuur 6: Het plangebied (in rood) op de quartairgeologische kaart	8
Figuur 7: Het plangebied (in rood) op de quartairgeologische profieltypenkaart. Binnen en rondom het plangebied bevinden zich de quartairgeologische eenheden kF, KF en KFGv. De zone met veen is gearceerd met een zwart rasterpatroon aangegeven.	9
Figuur 8 Dwarsprofiel ter hoogte van de geplande waterputten in het plangebied Gent, Sint-Margrietstraat, net ten westen van het huidige plangebied.....	10
Figuur 9: Stadsuitbreidingen Gent 9de eeuw-16de eeuw (rode ster duidt plangebied aan).....	11
Figuur 10: Sint Stephanuskapel	12
Figuur 11: Plot 19 ^{de} eeuws grondplan abdij ter Hagen op huidige toestand (huidige toestand in het rood weergegeven).....	13
Figuur 12: Kapel en huizen van de Kleermakersgilde, naar een impressie uit de 19 ^{de} eeuw.....	14
Figuur 13: Huis van Rosseel/Pauli met ten zuiden de gerestaureerde Sint-Mauruskapel en nieuwe gebouwen	14
Figuur 14: Domein zuster van de liefde in de 19de eeuw met plangebied (in rood).....	15
Figuur 15: Obeliskvormige monument op binnenplein tijdens onderzoek	16
Figuur 16: Panoramisch overzicht over Gent – 1534.....	17
Figuur 17: Kaart Jacob van Deventer (1559) met aanduiding plangebied (in geel).....	18
Figuur 18: Kaart Braun en Hogenberg (ca.1576) met aanduiding plangebied (in rood)	19
Figuur 19: Kaart Joan Bleau (1649) – Met aanduiding plangebied (in rood)	20
Figuur 20: Ferrariskaart (1771-1778) met plangebied (in rood)	21
Figuur 21: Kaart Saurel en Defferez (1844)	22
Figuur 22: Stadsplan 1912 met plangebied (in rood)	22
Figuur 23: Kaart Geo Ebinger (1975) met onderzoeksgebied (in rood).....	23
Figuur 24: Links: luchtfoto van 1988-1990, Rechts: toestand voor de afbraak van de gebouwen (pre 1988).....	23
Figuur 25: CAI-kaart van het plangebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving	24
Figuur 26: De onderzoeksgebieden in 2012 (geel) en het huidige onderzoeksgebied (rood)	27
Figuur 27: Aanduiding verschillende werkputten en diepere putten	28
Figuur 28: Plan domein van de zusters van de liefde	29
Figuur 29: Profiel 1 – put A.....	30
Figuur 30: Zuidelijk (links) en Westelijk profiel (rechts) werkput 1 - put C	31
Figuur 31: Profieltekening Zuidelijk profiel Werkput 3-put D en detail foto onderste pakketten (gele lijn: grens natuurlijke lagen – ophogingen; Blauwe lijn: vaardeken).....	33
Figuur 32: Ondiepe coupe op raakvlak laag 7 (eerste ophogingslaag bovenop veen) en 9 (veenpakket) En situering ten opzichte van oostelijk profiel 2 en vlak.....	33
Figuur 33: Augustijnenvaardeken in noorden (links) en meer zuidelijk (rechts)	34
Figuur 34: Muur naast Augustijnenvaart op kaart Bleau (links) en tijdens het onderzoek (rechts).....	35
Figuur 35: Vulling vaardeken in vlak (links) en zuidelijk profiel WP3 - put D (lagen 14 en 15).....	36
Figuur 36: Plot van het grondplan van de abdij ter hagen (na 1823) op de huidige toestand (rode lijnen) (rode stippellijn: mogelijk aan te treffen gebouwen)	37
Figuur 37: Muur spoor 19 (oranje) en recentere verstoringen (geel) en spoor 25 (rechts).....	38
Figuur 38: Muurwerk ZW deel werkput 1 (geel: oudere muren; rood: recent muurwerk; blauwe tekst: hoogtes in +TAW).....	38
Figuur 39: Grondplannen werkput 1 put A (links) en put C (rechts) (bruin: kuilen; grijs: greppels; blauwe tekst: hoogtes in +TAW; roze arcering: recente verstoring)	39
Figuur 40: Coupes sporen werkput 1 - Put C	40
Figuur 41: Werkput 1 put A (links) en detail zuidelijk deel van deze put (rechts)	40
Figuur 42: Tekeningen coupes werkput 3 put A.....	41
Figuur 43: Grondplan werkput 2-Put B (geel: oudere muren; blauwe tekst: hoogtes in +TAW).....	42
Figuur 44: Werkput 2 put B vlak (links) en spoor 12 (rechts).....	43

Figuur 45: Grondplan vlakken 2 en 3, in het oosten staat ook werkput 1 uit het onderzoek van 2012 (geel: oudere muren; oranje: 19 ^{de} -eeuwse muren; Bruin, grijs: kuilen; rood: recent muurwerk; blauwe tekst: hoogtes in +TAW)	44
Figuur 46: Spoor 26 overzicht (links) en opbouw zuidelijke muur (rechts)	45
Figuur 47: Spoor 28 (links) en 28,29 (rechts); coupe op spoor 28 (onder)	46
Figuur 48: Spoor 40	47
Figuur 49: Waterput spoor 44 buitenzijde (links) en open gemaakt (rechts)	47
Figuur 50: Coupe op waterput (spoor 44); Oostelijk profiel 2.....	48
Figuur 51: Kuiltje (spoor 39) in coupe	49
Figuur 52: Kannotje in grijs aardewerk uit spoor 4 (foto en tekening).....	53
Figuur 53: Randfragment in Rijnlands roodbeschilderd aardewerk (foto en tekening)	54
Figuur 54: Verschillende soorten leercategoriën spoor 28.....	55
Figuur 55: 1-3 binnenzolen; 4: links: bovenkant loopzool, rechts: onderkant loopzool; 5-6 hakstukken/haklappen.....	56
Figuur 56: Bovenleer (schaal 1:2)	57
Figuur 57: 1, 4, 8-12: Bovenleer; 2-3: hakstuk; 5-6: Binnenzolen; 7: Loopzool met binnenzool, afbiesrand en bovenleer	58
Figuur 58: Wolkaarders	58
Figuur 59: Wol kaarden zoals afgebeeld in het Lutrell psalter (links) en wol kaarden zoals hedendaags nog gebeurt (rechts)	59
Figuur 60: Onderdelen houten schroefpennen spoor 28 (links) en voorbeeld van een linnenpers uit de 17 ^{de} eeuw (rechts)	61
Figuur 61: Houten object gevonden in vlak 2 nabij spoor 28	62
Figuur 62: Af te graven delen en hun dieptes	63

11. Bijlagen

11.1. Lijsten

- 11.1.1. **Sporelijst**
- 11.1.2. **Lijst vondsten**
- 11.1.3. **Fotolijst**
- 11.1.4. **Lijst tekenvellen**
- 11.1.5. **Lijst profielen**
- 11.1.6. **Lijst monsters**

Legende Kleuren

BR	Bruin
GR	Grijs
GE	Geel
OR	Oranje
WI	Wit
BG	Beige
DBR	Donkerbruin
DGR	Donkergrijs

Legende inclusies

AW	Aardewerk
BS	Baksteenspikkels
BSP	Baksteenpuin
CU	Koper
FEVL	Roestvlekken
HK	Houtskoolspikkels
MN	Mangaan
SI	Silex
VL	Verbrand leem
MO	Mortel
...1,2,3	Hoeveelheid van deze inclusie (weinig naar veel)

11.2. Kaartmateriaal

- 11.2.1. **Overzichtskaart put D, vlak 2**
- 11.2.2. **Overzichtskaart put D, vlak 3**

11.3. Digitale versie rapport, bijlagen en fotomateriaal

Bijlage 11.1.1. Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving	Spoorrelaties	Coupe J/N	Datum	Opmerking
1	1, put A	2	gracht	lineair, DGR, hk, bs		j	27/05/2013	ME
2	1, put A	2	plaatselijke depressie bovenliggende ophogingslaag	onregelmatig, LGR, hk, bs		j	27/05/2013	ME
3	1, put A	2	gracht	lineair, DGR, hk, bs	parallel aan S.01	j	27/05/2013	ME
4	1, put A	2	gracht	onregelmatig (gracht met drie uiteinden), DGR, hk, bs, bot	dezelfde orientatie als S.01 en S.03	j	27/05/2013	ME
5	1, put A	2	kuil	rechthoekig, DGR, hk, bs, bot		j	27/05/2013	ME
6	1, put A	2	kuil	rondDGR, bs, hk		j	27/05/2013	ME
7	1, put A	2	kuil	DGR, bs, puin, BLGN aan buitenzijde		j	27/05/2013	ME
8	1, put A	2	kuil	rond, DGR, hk, bs, aw		j	27/05/2013	ME
9	2, put B	2	ophogingslaag	BRGR, kleiig zand, bs, hk, mo	op S.10	n	28/05/2013	
10	2, put B	2	puinophogingslaag	puin, bs, mo	op S.11	n	28/05/2013	
11	2, put B	2	ophogingslaag	DBRGR, kleiig zand, bs, mo, hk, wortels		n	28/05/2013	
12	2, put B	2	muur	oranje bs, zandmortel, formaat 25x12x6cm, naast elkaar gemetst, 2 steenlagen diep bewaard	in S.13	n	28/05/2013	
13	2, put B	2	puinophogingslaag	DBRGR, bs, mo, glas		n	28/05/2013	
14	1, put C	2	gracht, greppel	lineair, BRGR, zandig, 1,30m breed, bs, bot, aw	oversnijdt S.18	j	28/05/2013	14de eeuw
15	1, put C	2	greppel	lineair, BRGR, zandig, 42cm breed, bs	oversnijdt S.18	j	28/05/2013	
16	1, put C	2	kuil	langwerpig, BR, kleiig zand, puin, -4cm	oversnijdt S.15	j	28/05/2013	
17	1, put C	2	greppel	langwerpig, BRGR, zandige klei, 28cm breed, bs, hk		j	28/05/2013	
18	1, put C	2	(cultuur-?)laag	GR, zandig, hk, bs		j	28/05/2013	
19	1	1	muur	ORRO bs, formaat 22x11x4cm, zandmortel (GE), langs elkaar geplaatst, 1 tot 3 steenlagen diep bewaard, puinfundering		n	28/05/2013	ME
20	1	1	goot	voor afwatering, ORRO bs, verschillende formaten waaronder 22x11x4cm, cementmortel	oversnijdt S.19	n	28/05/2013	recent
21	1	1	goot	beton met aarden gootje er in gemetst	oversnijdt S.19, deels verwerkt in S.19	n	28/05/2013	recent
22	1	1	waterput	rond, OR bs, formaat 18x9x4cm, cementmortel (WI)	doorbreekt S.19	n	28/05/2013	recent
23	1	1	muurwerk met bakje	ORRO bs, formaat 20x10x4, kalk- en cementmortel, bakje tegen aan gezet met tegels, formaat 26x13x3cm, twee tegels meer verwerkt op het muurwerk	doorbreekt S.19, iets meer Z gericht	n	28/05/2013	ME
24	2	1	muurgewelf	= gewelf over Augustijnvaardeken, ORRO bs, formaat niet te achterhalen, cementmortel		n	28/05/2013	begin 20ste eeuw
25			Muur	1,5 bs breed, 42cm breed en 160cm lang, 10BS hoog, rode bs (?x11x5cm) met harde kalkmortel, ongeveer evenzijdig met spoor 19, klein beetje afwijking; Minimum nog 2 lagen diep onder aangelegde niveau; verband met onderbouw bestaande muren	Ongeveer evenzijdig met S19	n	6/06/2013	

Bijlage 11.1.1. Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving	Spoorrelaties	Coupe J/N	Datum	Opmerking
26	3, put D	2	kelder	vloer: ROOR bs, zwarte beeraanslag, 17x8,5x?cm, cementmortel; noordmuur: 65cm hoog bewaard, ROOR bs, bekleed met kalklaag en daarop cementlaag, cementmortel, 19,5x9,5x5cm; zuidmuur: 112cm breed, ROOR tot ROBR bs, 22x10x5cm en 21,5x10,5x5,5cm, zeer harde kalkmortel en cementmortel; westmuur: ROBR bs, bekleed met kalklaag een daarop cementlaag, cementmortel, ?x?x?cm; oostmuur niet zichtbaar; baksteenverbanden niet zichtbaar; zuidmuur zit spaarboog in; op andere muur (S27) gefundeerd; spaarboog later opgevuld, zuidmuur stopt; zo'n 15cm tussen deze muur en muur van vaardeken		n		
27	3putD	2	muur	oranjerode bs (23x?x4,5cm), harde grijzige zandmortel, verband?		n		
28	3putD	2	kuil	beerkuil, takjes, leer, hout, lijkt ecenter (18de eeuw?), tegen s27 aan en dus jonger)		j		
29	3putD	2	vloer en muurfragment	plavuizen vloer , oranje plavuizen (19,5x19,5x?cm) afgeboord door bs muur bs(25x12x5cm) en harde kalkmortel		n		
30	3putD	2	aanzet gewelf	tegen S26 zuidmuur aan en over muur vaardeken, oranje en rode bs, kalkmortel zeer hard, formaten bs niet te zien		n		
31	3putD	2	muur	muur vaardeken, bs en ceentmortel 19de eeuws		n		
32	3putD	3	Deel ophogingslaag	half ovaal, tegen muur, DBR, hk1, schelp, hout, bot, aw, BS		n		
33	3putD	3	Deel ophogingslaag	half rond, tegen muur, DBR, hout, hk1		n		
34	3putD	3	Deel ophogingslaag	rond,, DBR GR vlekken, BS puin, aw, hk1, schelp,	oversneden door S 36	n		
35	3putD	3	insteek muur	langwerpig, DBR, BS , hk1, hout		n		
36	3putD	3	Deel ophogingslaag	rond, DBR, BS puin, AW, steen, ,VB, bot		n		
37	3putD	3	Deel ophogingslaag	ovaal, DBRGR, hk1, hout, bs, schelp		n		
38	3putD	3	Deel ophogingslaag	Ovaal, tegen muur, DBRZW, BS, AW, bot, schelp, steen		n		
39	3putD	3	Kuil	ovaal, DBRZW, hk2, bot2		j		
40	3putD	3	muur	ROOR bs, zandmortel, 22tot24,5x4,5tot5x9,5tot10,5cm, tegen muur vaardeken aan, hoogte muur 86 cm		n		
41	3putD	3	muur	ROOR bs, zeer harde kalkmortel, bsformaat niet te achterhalen, bijna parrallel tegen muur vaardeken aan		n		
42	3putD	3	Paal	bruin, hout		n		
43	3putD	3	spaarboog onder muur vaardeken	oranjerode bs (28x12,5x6cm), grijze zandmortel, muur vaardeken erop gezet (22x9,5x5cm);		n		
44	3putD	3	Waterput in bs	ronde waterput in bs, slechts voor iets meer dan 1/4 in de werkput. Bs formaat (28,5x12,5x6,5cm), harde zandmortel, relatie met lagen is te bestuderen aan de hand van het profiel, vulling in het vlak is bruingrijs; , diameter waterput te zien op grondplan, insteek was in het vlak op zo'n 40cm van de waterput af gelegen		j		
45	3putD	2	muur	ROOR bs, WIGE zandmortel, 27x13x7cm, NZ-oriëntatie		n		
46	1	1	Recente cisterne	Bs en grijze, zeer harde cementmortel		n		
47	1	1	afvoerbak	leidt naar cisterne met spoornummer 46, rode bs, zeer harde, grijze cementmortel		n		

Bijlage 11.1.1. Sporenlijst

Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Beschrijving	Spoorrelaties	Coupe J/N	Datum	Opmerking
48	1	1	afvoerbak	leidt naar cisterne met spoornummer 46, rode bs, zeer harde, grijze cementmortel		n		
49	1	1	afvoerbak	leidt naar cisterne met spoornummer 46, rode bs, zeer harde, grijze cementmortel		n		
50	1	1	Goot	Met tongewelfje erover; Rode bs, zeer harde, grijze cementmortel		n		
51	3putD	3	Ophogingslaag	Bruin, sterk humeus, BS, Mortel, tegen muur aan		n		
52	3putD	3	Muur	Zelfde muur als spoor 45; ROOR bs, WiGe zandmortel, 27x13x7cm, NZ-oriëntatie		n		
53	3put D	3	Laag vaardeken	DGRBL bs, hout, aw		j		

Bijlage 11.1.2. Lijst vondsten

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Context	Aanvullende info	Datum
1	1	2	15		AW	AFW	PUT C, PROF C	28/05/2013
2	1	2	8		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
3	1	2	7		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
4	1	2	1		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
5	1	2	18		AW	AFW	PUT C, PROF D	28/05/2013
6	1	1	19		AW	AAVL	bij opkuisen S.19	28/05/2013
7	2	2	11		AW	AAVL	PUT B	28/05/2013
8	1	2	4		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
9	1	2	5		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
10	1	2	4		AW	COUPE	PUT A	27/05/2013
11	1	2	14		AW	AAVL, AFW	PUT C	28/05/2013
12	2	2	13		AW, GLAS	AAVL	PUT B	28/05/2013
13	3	2	28		AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
14	3	2	28		GLAS	AAVL	PUT D	11/10/2013
15	3	2	28		HOUT	AAVL	PUT D	11/10/2013
16	3	3	39		AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
17	3	3	39		HOUT	AAVL	PUT D	11/10/2013
18	3	2			AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
19	3	2			BOT	AAVL	PUT D	11/10/2013
20	3	2			GLAS	AAVL	PUT D	11/10/2013
21	3	2			STEEN	AAVL	PUT D	11/10/2013
22	3	2			SCHELP	AAVL	PUT D	11/10/2013
23	3	3			AW	AAVL	PUT D (kelder)	11/10/2013
24	3		44		AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
25	3	3	40		AW	AAVL	PUT D (recht onder muur)	11/10/2013
26	3	3	33		AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
27	3	3	33		HOUT	AAVL	PUT D	11/10/2013
28	3	3	34		AW	AAVL	PUT D	11/10/2013
29	3	3	34		BOT	AAVL	PUT D	11/10/2013
30	3			19	AW	AAVL	ZUID PROFIEL	15/10/2013
31	3	3	40		MORTEL		PUT D	11/10/2013
32	3	2	28		AW	COUPE	PUT D (beerkuil)	11/10/2013
33	3	3			AW	COUPE	PUT D (gracht)	11/10/2013
34	3	3			STEEN	COUPE	PUT D (gracht)	11/10/2013
35	3	3			BOT	COUPE	PUT D (gracht)	11/10/2013
36	3	3			BS	COUPE	PUT D (gracht)	11/10/2013
37	3	3			AW	AAVL	PUT D (gracht)	11/10/2013
38	3	3			BOT	AAVL	PUT D (gracht)	11/10/2013
39	3	?			AW		PUT D	11/10/2013
40	3	?			BOT		PUT D	11/10/2013
41	3	2			LEER, HOUT	AAVL	PUT D (in water!)	11/10/2013
42	3	2			BOT	AAVL	PUT D	11/10/2013
43	3	2	28		LEER	COUPE, AFW	PUT D (in water!)	11/10/2013
44	3	2	28		HOUT	COUPE, AFW	PUT D (in water!)	11/10/2013
45	3	2	28		GLAS	COUPE, AFW	PUT D	11/10/2013

Bijlage 11.1.3. Fotolijst

Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
1	1	1		overzicht ontgraving -0,30m	div		16/05/2013
2	1	1		19de eeuwse waterput	div		16/05/2013
3	1, put A	2		vlakfoto	div		27/05/2013
4	1, put A	2	1	coupefoto	o		27/05/2013
5	1, put A	2	2	coupefoto	o		27/05/2013
6	1, put A	2	3	coupefoto	o		27/05/2013
7	1, put A	2	4	coupefoto	o		27/05/2013
8	1, put A	2	4	coupefoto	o		27/05/2013
9	1, put A	2	6, 8	coupefoto	n		27/05/2013
10	1, put A	2	5	coupefoto	o		27/05/2013
11	1, put A	2	4	coupefoto	o		27/05/2013
12	1, put A	2		profiel A	w		27/05/2013
13	1, put A	2	7	coupefoto	o		27/05/2013
14	2, put B	2		vlakfoto	div		28/05/2013
15	2, put B	2	12	detailfoto	z		28/05/2013
16	2, put B	2		profiel B	w		28/05/2013
17	1, put C	2		vlakfoto	div		28/05/2013
18	1, put C	2	17	coupefoto	o		28/05/2013
18b	1, put C	2	15	profiel C	w		28/05/2013
19	1, put C	2		profiel D	z		28/05/2013
20	1, put C	2	14	coupefoto	w		28/05/2013
20b	1	1	19-23	detailfoto	o		28/05/2013
20c	1	1	19	detailfoto	z		28/05/2013
20d	1	1	20	detailfoto	z		28/05/2013
20e	1	1	21	detailfoto	z		28/05/2013
20f	1	1	22	detailfoto	z		28/05/2013
20g	1	1	23	detailfoto	z		28/05/2013
21	2	1		vlakfoto	div		28/05/2013
22	2	1	24	detailfoto	n		28/05/2013
PA112500	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112501	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112502	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112503	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112504	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112505	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112506	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112507	3, put D	2	26	detailfoto	div		11/10/2013
PA112508	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112509	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112510	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112511	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112512	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112513	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112514	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112515	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112516	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112517	3, put D	2		vlakfoto	div		11/10/2013
PA112518	3, put D	2	&varde	detailfoto	nw		11/10/2013
PA112519	3, put D	2	&varde	detailfoto	nw		11/10/2013
PA112520	3, put D	2	28	detailfoto	n	noordpijl staat verkeerd	11/10/2013
PA112521	3, put D	2	28	detailfoto	n	noordpijl staat verkeerd	11/10/2013
PA112522	3, put D	2	26&30	detailfoto	no		11/10/2013
PA112523	3, put D	2	26&30	detailfoto	no		11/10/2013
PA112524	3, put D	2	26&30	detailfoto	no		11/10/2013
PA112525	3, put D	2	29	detailfoto	o		11/10/2013
PA112526	3, put D	2	29	detailfoto	o		11/10/2013

Bijlage 11.1.3. Fotolijst

Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
PA112527				sfeer			11/10/2013
PA112528	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112529	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112530	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112531	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112532	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112533	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112534	3, put D	3		vlakfoto	div	onder spoor 26	11/10/2013
PA112535	3, put D	2	28	coupefoto	n		11/10/2013
PA112536	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112537	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112538	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112539	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112540	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112541	3, put D	3		vlakfoto	div	middenstuk	11/10/2013
PA112542				sfeer			11/10/2013
PA112543	3, put D	3		vlakfoto	div	zuiden	11/10/2013
PA112544	3, put D	3		vlakfoto	div	zuiden	11/10/2013
PA112545	3, put D	3	39	detailfoto	n	spoornummer staat bij vlak	11/10/2013
PA112546	3, put D	3	40	detailfoto	n		11/10/2013
PA112547	3, put D	3	40	detailfoto	n		11/10/2013
PA112548	3, put D	3	40	detailfoto	n		11/10/2013
PA112549	3, put D	3	40	detailfoto	n		11/10/2013
PA112550	3, put D	3	39	coupefoto	n		11/10/2013
PA112551				sfeer			11/10/2013
PA112552	3, put D	3		coupefoto	z		11/10/2013
PA112553	3, put D	3		coupefoto	z		11/10/2013
PA142554	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142555	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142556	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142557	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142558	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142559	3, put D	3		oostprofiel	o		14/10/2013
PA142560	3, put D	3		noordprofiel	n		14/10/2013
PA142561	3, put D	3		noordprofiel	n		14/10/2013
PA142562	3, put D	3		noordprofiel	n		14/10/2013
PA142563	3, put D	3		noordprofiel	n		14/10/2013
PA142564	3, put D			fotobordje			14/10/2013
PA142565	3, put D	3		westprofiel	w		14/10/2013
PA142566	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142567	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142568	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142569	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142570	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142571	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142572	3, put D	3	43	westprofiel	w		14/10/2013
PA142573	3, put D	2	44	detailfoto	o		14/10/2013
PA142574	3, put D	2	44	detailfoto	o		14/10/2013
PA142575	3, put D	2	44	detailfoto	o		14/10/2013
PA142576	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142577				fout			14/10/2013
PA142578	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142579	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142580	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142581	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142582	3, put D	2	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013

Bijlage 11.1.3. Fotolijst

Foto	WP	Vlak	Spoor	Beschrijving	richting	Opmerking	datum
PA142583	3, put D	3	44	vlakfoto	o		14/10/2013
PA142584	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142585	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142586	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142587	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142588	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142589	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142590	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142591	3, put D	3	44	detailfoto&profiel	o		14/10/2013
PA142592	3, put D	3		coupe 44 in wording			14/10/2013
PA142593	3, put D	3		coupe 44 in wording			14/10/2013
PA142594	3, put D	3		coupe 44 in wording			14/10/2013
PA142595	3, put D	3		coupe 44 in wording			14/10/2013
PA142596	3, put D	3	44	coupefoto	o		14/10/2013
PA142597	3, put D	3	44	coupefoto	o		14/10/2013
PA152598	3, put D	2		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152599	3, put D	2		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152600	3, put D	2		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152601	3, put D	2		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152602	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152603	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152604	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152605	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152606	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013
PA152607	3, put D	3		zuidprofiel	z		15/10/2013

Bijlage 11.1.4. Lijst tekenvellen

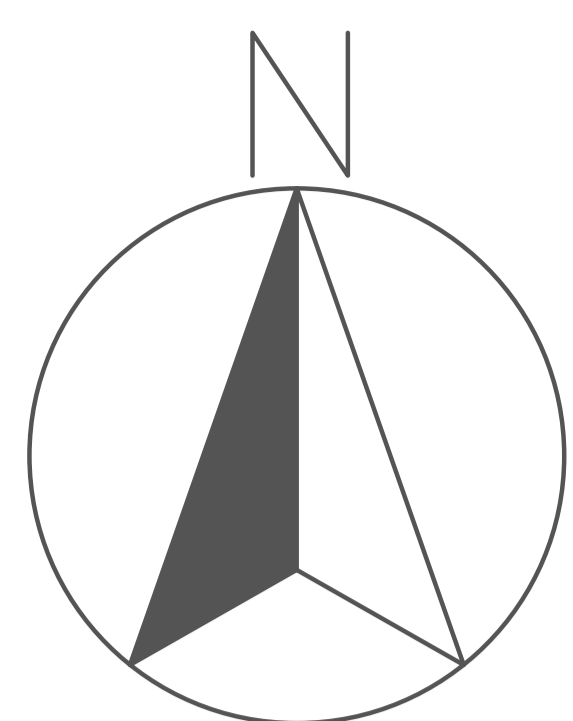
Tekenvel	Formaat	WP	Inhoud	Datum aanmaak	Gecontroleerd	Gescand
1	A3	1, put A	coupes, profiel A	27/05/2013	j	j
2	A3	1, put C; 2, put B	coupes, profiel B, C, D	28/05/2013	j	j
3	A3	3, put D	coupesn oost- en noordprofiel	11/10/2013	j	j
4	A3	3, put D	zuidprofiel, coupe spoor 44	14/10/2013	j	j

Bijlage 11.1.5. Lijst profielen

Profiel	WP	Richting	Profielfoto	Tekenvel	Datum
A	1, put A	w	F12	1	27/05/2013
B	2, put B	w	F16	2	28/05/2013
C	1, put C	w	F18b	2	28/05/2013
D	1, put C	z	F19	2	28/05/2013
oost	3, put D	o		3	14/10/2013
noord	3, put D	n		3	14/10/2013
west	3, put D	w			14/10/2013
44	3, put D	o		4	14/10/2013
zuid	3, put D	z		4	15/10/2013

Bijlage 11.1.6 Lijst monsters

Monster	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Categorie	Aantal	Opmerkingen	Datum
1	1	1	19		bs	2		
2	1	1	23		tegel	1		
3	1	1	23		bs	1		
4	2	2	12		bs	2		
46	3		40		BS	1	PUT D	11/10/2013
47	3		?		BS	1	PUT D	11/10/2013
48	3	2	28		BEMO	1	PUT D	11/10/2013
49	3		44	15	BEMO	1	PUT D	11/10/2013
50	3			14	BEMO	1	PUT D	15/10/2013
51	3			15	BEMO	1	PUT D	15/10/2013
52	3			19	BEMO	1	PUT D	15/10/2013

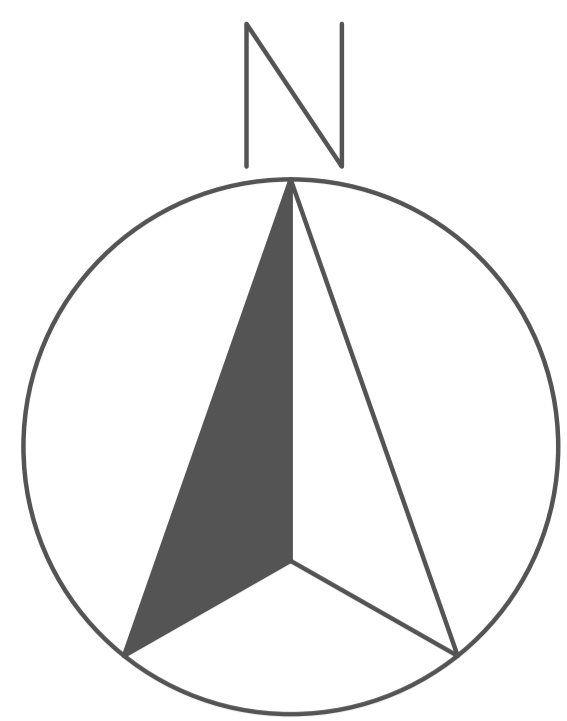

BAAC
 ARCHEOLOGIE EN
 BOUWHISTORIE

Gent
Mozaïek
 Bijlage 10.2.1: Overzichtskaart met
 put D vlak 2
 Plannr: 1
 Dosnr: 2013-094

Legende

	Kuilen		Ouder muurwerk (14de-19de eeuw)
	Greppels		
	19de-20ste eeuw muurwerk		

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Gent Mozaïek

Bijlage 10.2.2: Overzichtskaart met
put D vlak 3

Plannr: 1

Dosnr: 2013-094

Legende

- Kuilen
- Greppels
- 19de-20ste eeuws
muurwerk
- Ouder muurwerk
(14de-19de eeuw)